

Caiete Silvane

Revistă de cultură

48

Grădina Paradisului & Cyber-fantasma din clubul FumP

Caiete Silvane

Revistă de cultură

ISSN 1454 - 3028

Adresa redacției: Zalău, Piața Iuliu Maniu, nr. 4, Sălaj, România
Tel./fax 0260/612870 e-mail: caietesilvane@yahoo.com
www.caietesilvane.ro

Revistă de cultură editată de Centrul Culturii Tradiționale Sălaj,
sub egida Consiliului Județean Sălaj, a Consiliului Local și Primăriei Municipiului Zalău
Serie nouă, Anul V, Nr. 1 (48), ianuarie 2009.
Apare până în data de 20 a fiecărei luni. Preț: 3 lei

Colectivul de redacție:

Cristian Contraș - manager Centrul Culturii Tradiționale Sălaj

Daniel Săuca - redactor șef

Daniel Hoblea - secretar de redacție

Ileana Petrean-Păușan, Elena Musca, Marin Pop - redactori

Viorel Mureșan, Györfi-Deák György, Viorel Tăutan, Marcel Lucaciu - colaboratori permanenți

Marius Soare - tehnoredactor

Revista apare în urma unui protocol de colaborare încheiat între:

- Consiliul Județean Sălaj;
- Prefectura Sălaj;
- Primăria Zalău;
- Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Sălaj;
- Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău;
- Universitatea de Vest "Vasile Goldiș" Filiala Zalău;
- Biblioteca Județeană "Ioniță Scipione Bădescu" Sălaj;
- Inspectoratul Școlar Județean Sălaj;
- Arhivele Naționale Filiala Sălaj;
- Cenaclul literar "Silvania";
- Centrul Culturii Tradiționale Sălaj.

Responsabilitatea pentru opiniile și calitatea materialelor publicate revine în întregime autorilor.
Nu primim la redacție decât materiale culese în format electronic, cu respectarea normelor ortografice în vigoare.

Revista "Caiete Silvane"
este membră a Asociației Publicațiilor Literare și
Editurilor din România (APLER) și a Asociației
Revistelor și Publicațiilor din Europa (ARPE).

Tiparul realizat la Tipografia
Color Print Zalău,
Str. 22 Decembrie 1989, nr. 66, Sălaj,
tel./fax 0260-661752

Abonamentele la revistă se pot contracta prin oficiile poștale și factorii poștali, precum și prin Damco.
Prețul unui abonament pe o lună este de 2 lei.

SUMAR

Aura Christi , Adevărul holding și cel mai mare jaf din istoria literaturii române	p.2
Viorel Mureșan , Obiceiuri de nuntă sau cine e micul regizor?	pp. 3-4
Marcel Lucaciu , Legenda unei mari iubiri	p. 5
Imelda Chința , Fatalitatea în poezia eminesciană	pp. 6-7
René Guénon , Recenzii la câteva din cărțile și articolele lui Mircea Eliade, traducere de Daniel Hoblea	pp. 8 - 12
Peter Cooper , Grădina Paradisului	pp. 13 - 18
Daniel Hoblea , Peter Cooper - Grădina Paradisului	p. 19
Ion Ivănescu , Iată adevărul adevărat!	p.19
Marius Chelaru , Edituri ieșene, autori ieșeni	p. 20
Ștefan Doru Dăncuș , Cărțile României	p. 21
Robert Lazu , Cyber - fantasma din clubul FumP	pp. 22-23
Ioan Damșa , Vechi cântece populare din zona Năpradea	pp. 24-25
Györfi-Deák György , Darnicii	p. 26
Györfi-Deák György , Astronomie la cinematograful	p. 27
Emil Trif , Aspecte din activitatea revizoratului școlar român din Sălaj în 1918 - 1925	pp. 28 - 30
Nicolae Costruț , Biserica Română Unită din Sălaj în timpul prigoanei comuniste	pp. 31-33
Valer Hossu , Episcopul Iuliu Hossu în apărarea "părților ungurene" abia unite cu România	pp. 34-36
Marin Pop , Primele alegeri parlamentare de după Marea Unire în județul Sălaj (noiembrie 1919)	pp. 37 - 40
László László , Revoluția de la 1848 în Transilvania (VI)	pp. 41-43
Adalbert Gyuris , Pompilia Stoian, prieten drag	p. 44
Viorel Tăutan , Memoria memoriei	p. 45
Ștefan Doru Dăncuș , Interviuri neconvenționale, răspunde scriitorul Liviu Jianu	p. 46
Viorel Tăutan , Centenar Bazil Gruia	p. 46
Ileana Petrean - Păușan , Cu pietre în excese	p. 47
Ștefan Doru Dăncuș , Nu înjura!	p. 47
Daniel Săuca , Malaxorul de știri, cărți și reviste culturale	p. 48

Coperțile I, III și IV sunt ilustrate cu lucrări ale artistului **Peter Cooper**.

Am primit la redacție

Adevărul holding și cel mai mare jaf din istoria literaturii române

Editura Ideea Europeană, care funcționează sub egida Fundației Culturale Ideea Europeană, sesizează, prin prezenta, un grav furt intelectual, care prejudiciază material și moral Editura Ideea Europeană și autorii Janina Ianoși și Ion Ianoși. Spre sfârșitul verii 2008, o redactoare a Editurii Adevărul holding a luat legătura telefonic cu Janina Ianoși, propunând să reediteze *Jurnalul* lui Lev Tolstoi în traducerea ei. Janina Ianoși i-a spus că Editura Ideea Europeană se află în posesia copyright-ului ediției a III-a, revăzute, din 2005, în consecință să se adreseze Fundației Culturale Ideea Europeană. Contactată, tot telefonic, am declinat oferta, precizând dorința Fundației Culturale Ideea Europeană de a include *Jurnalul* lui Tolstoi, la centenarul morții acestuia, în anul 2010, în prestigioasa Colecție "100 Capodopere". Spre stupoarea noastră, a editorilor și autorilor *Jurnalului*, Editura Adevărul holding a lansat, la Târgul de Carte din noiembrie 2008, volumul Lev Tolstoi, *Memorii*, în traducerea lui Ghenadi Strungar, volum ce reprezintă, în realitate, o reeditare a *Jurnalului* tolstoian, în traducerea Janinei Ianoși.

Menționăm că *Jurnalul* tolstoian a cunoscut în limba română trei ediții (apărute toate în câte două volume): I - în românește de Janina Ianoși, prefață, tabel cronologic, note și comentarii de Ion Ianoși, Editura Univers, 1975 și 1976; II - traducere de Janina Ianoși, prefață, note, tabel cronologic și indice de nume de Ion Ianoși, Editura Elit, f.d. (2000); III - traducere din limba rusă de Janina Ianoși, studiu introductiv, note, tabel cronologic și indice de nume de Ion Ianoși, Ideea Europeană, 2005. Toate traducerile au fost efectuate după *Opere complete* (ediția jubiliară) în 90 volume, Moscova-Leningrad, 1928-1958, mai exact, pe baza celor 13 volume de jurnal din respectiva ediție, volumele 46-58 (apărute între 1934 și 1958), printro-îndelungă și scrupuloasă selecție a celor mai semnificative texte pentru cititorul roman, selecție făcută de Domnul profesor Ion Ianoși pe parcursul a doi ani. Alcătuitorul și traducătoarea au consultat suplimentar și volumele 19 și 20 din ediția de "Opere" în douăzeci de volume, Moscova, 1965. De la ediție la ediție, Janina și Ion Ianoși au perfecționat atât textul propriu-zis, cât și comentariile.

Cum au procedat Editura Adevărul holding și presupusul traducător Ghenadi Strungar? Au eliminat întreg corpus-ul de comentarii: *Notă asupra ediției, studiul introductiv Tolstoi și tolstoismul, notele de subsol explicative continue, Tabelul cronologic și Indicele de nume, păstrând numai textul tradus, care, în paranteză fie spus, fără amplul aparat menționat nu poate fi înțeles, în nenumăratele lui nume, trimiteri și aluzii, de către cititorii români nespecialiști. Pentru a mistifica situația, au redenumit *Jurnalul* - *Memorii*, titlul întru totul neavenit față de originalul *Dnevnik* inducându-i pe cititori în eroare, deoarece le sugerează existența a încă unei scrieri, pe lângă jurnalele cunoscute și traduse în toate limbile lumii. Pentru a mima prezența unei alte traduceri, au fost operate minime schimbări în textul românesc: câte un cuvânt, câte o întorsătură de frază, câte o altă punere în pagină a enumerărilor, eliminarea parantezelor drepte indicând prescurtări și alte mărunțisuri stilistice și grafice. Dar nici acestea nu sunt întotdeauna modificări, ci deseori reproduc opțiunile edițiilor anterioare ale traducătoarei reale, mai ales ale celor din ediția I, apărută în 1975-1976, de bună seamă pentru a face uitată traducerea autentică, prin trecerea deceniilor scurse și inexistența pe atunci a unui copyright editorial, ceea ce nu înseamnă că nu lezează grav drepturile imprescriptibile ale autorilor. Un exemplu: pentru celebra formulă tolstoiană reiterată la finalul atâtor zile, "*esli budu jiv*", prescurtat "*e.b.j.*", Janina Ianoși a folosit în ediția I "*dacă voi trăi*", "*d.v.t.*", modificând-o însă în edițiile II și III în "*dacă mai trăiesc*", "*d.m.t.*", aproximare mai apropiată exprimării românești (deși depărtându-se și ea de litera expresiei rusești, "*dacă voi fi viu*"). Ghenadi Strungar a revenit la varianta inițială "*dacă voi trăi*", "*d.v.t.*", confirmând pastişarea ediției I. La confruntare, am găsit și alte cazuri de amalgamare a traducerii Janinei Ianoși din edițiile I și III, pentru ștergerea urmelor.*

Toate aceste tertipuri sunt însă nesemnificative. Decisivă e **suprapunerea integrală** dintre textul lui Ghenadi Strungar și traducerile Janinei Ianoși. Oricine

poate ușor să verifice această identitate; trebuie doar să compare fragmentele alese din ani, luni, zile succesive - care sunt acestea, de unde și până unde se întind, ce anume omit în sau între ele etc. Cum se explică sistematica omitere identică a tuturor celorlalte pasaje, considerații, zile, nu numai din ediția academică în 90 de volume, dar și din cea prescurtată din 1965? Nu trebuie să fii un filolog avizat ca să urmărești, de oriunde, fie și pe sărite, propozițiile și frazele presupuselor "memorii" care, exceptând amintirile schimbări minore (proprii sau prin revenirea la variante anterioare), coincid cu traducerea/traducerile Janinei Ianoși.

În totalitate și în părțile sale componente, *Memorii* reproduc întocmai Jurnalul. Când Editura Adevărul holding n-a obținut acordul Fundației Culturale Ideea Europeană pentru reeditarea volumelor Janinei Ianoși, a recurs pur și simplu - dacă simplitatea de acest fel poate fi numită pură - la reproducerea traducerii sub alt titlu. Astfel, a încălcat, prin spirit și literă, Contractul încheiat între editorul Andrei Potlog și traducătoarea Janina Ianoși, în data de 24 februarie 2005, stipulând la Art. 3.1: "Traducătorul acordă editurii dreptul de editare și difuzare a Traducerii sale pentru o perioadă de 9 ani", încălcând totodată grosolan și abuziv, în proporții nemaîntâlnite în istoria literaturii române, Legea nr. 8 din 14 martie 1996 privind Dreptul de Autor în vigoare la ora actuală în România, Lege modificată și adăugită prin următoarele acte normative: Legea nr. 285 din 23 iunie 2004; Ordonanța de urgență 123 din 1 septembrie 2005.

Pentru deplina evidență, se pune întrebarea: cum putea un alt traducător, în câteva luni, să selecteze, să organizeze și să traducă un material imens, de aproape o mie de pagini, din cele 13 volume câte cuprinde jurnalul tolstoian în ediția de 90 volume, Moscova-Leningrad, 1928-1958? De altfel, *Memorii* nu indică, pe contrapagina interioară - contrar uzanțelor elementare - nici o sursă după care a fost efectuată selecția, nici măcar limba din care s-a făcut tălmăcirea; pe ultima pagină a ediției menționate (Lev Tolstoi, *Memorii*) S.C. Adevărul holding S.R.L., după caseta redacțională, figurează următorul text: "Toate drepturile asupra prezentului titlu sunt rezervate exclusiv editurii Adevărul holding S.R.L. Reproducerea parțială sau integrală a textului fără acordul editurii este interzisă și va fi pedepsită conform legilor în vigoare". E mai mult decât evident raptul săvârșit și de editură, și de presupusul traducător (apropro: cine este? ce a mai tradus? prin ce s-a făcut până acum cunoscut?).

Semnălăm, așadar, un caz cu totul excepțional, ca să nu spunem strigător la cer, în care plagiatorii reproduc volume întregi, cu alt titlu, sub identitatea altei edituri și a altui traducător.

Atât Editura Ideea Europeană, Fundația Culturală Ideea Europeană, cât și Janina Ianoși (reputată traducătoare a zeci de volume din limbile rusă, germană, franceză), împreună cu Ion Ianoși (scriitor și filosof cunoscut, profesor universitar și membru de onoare al Academiei Române, autor a peste treizeci de cărți) au dreptul la reparații materiale și morale.

Demnitățile lor trebuie reabilitate în mod public.

Menționez că acest text a fost depus în atenția Consiliului Director al Uniunii Scriitorilor din România și a domnului președinte, acad. Nicolae Manolescu, Prezidiului Academiei Române și a domnului președinte, acad. Ionel Haiduc, COPYRO - Societate de Gestione Colectivă a Drepturilor de Autor și a domnului președinte Eugen Uricaru, APLER (Asociația Publicațiilor Literare și Editurilor din România) și a domnului Președinte Ion Tomescu, FEDCR (Federația Editorilor și Distribuitorilor de Carte din România), ARPE (Asociația Revistelor și Publicațiilor din Europa) și a domnului Președinte Cassian Maria Spiridon, revista *Contemporanul*, editată de Fundația Culturală Ideea Europeană, fiind membru al acestei prestigioase instituții.

Aura CHRSTI,

Scriitor, editor

București, 9 decembrie 2008

Serie nouă, Anul V, Nr. 1 (48), ianuarie 2009

Colecția de călimări

Obiceiuri de nuntă sau cine e micul regizor?

(gânduri în marginea unei teme eminesciene)

MOTTO:

"Ca să înțelegi poezia trebuie să te înveșmâți în sufletul copilului, ca într-o cămașă fermecată, și să admii că înțelepciunea copilului e mai presus decât aceea a bărbatului".

(Johan Huizinga)

Într-o literatură nu foarte veche, cum e literatura română, toate generațiile de creație, atât cele care l-au precedat, cât și acelea care îi urmează, au fost sau sunt *contemporane* cu Eminescu. Motive eminesciene sau care au devenit eminesciene, apar la cronicari și la Dimitrie Cantemir, la primii romantici și la toată generația *Daciei literare*, zisă pașoptistă după numele unui eveniment istoric și al unei ideologii ce viza crearea statului național modern, dar și a bazelor unei culturi naționale.

Generațiile literare de după Eminescu, toate s-au raportat, într-un fel sau altul, la el. Ideea că un mare scriitor devine contemporan cu toate contingentele de cititori, vehiculată tot mai des după Jan Kott, își are probabil originea într-un gând a lui Soren Kierkegaard, care considera că a fi creștin înseamnă a fi contemporan cu însuși Iisus Hristos.

Promoția de poeți al căror debut se produce în jurul anului 1980 impune o nouă etapă estetică. Practic, generația '80 determină o importantă modificare de paradigmă literară. Situația mai rezervată față de lirism și grea intertextualistă, dar în egală măsură și patima ludică, sunt principalele ei atribute. Ele însă - trebuie spus - se trag chiar din Eminescu. Căci, în mod paradoxal, prin el s-a născut **metafora** în literatura română, pentru ca tot la el să apară primele semne de **declin al metaforei**, adică scrisul mai cenușiu, mai puțin colorat, care va triumfa în poetica secolului douăzeci. Și nu întâmplător, aceste prime semne de modernitate apar la Eminescu odată cu apropierea sa de o temă nouă (și baudelaire-iană): **poezia orașului în Privesc orașul furnicar...** Vor urma și alte poezii scrise fără dram de metaforă: **Mai am un singur dor ...**, cu toate variantele sale, **Peste vârfuri...**, și **dacă...** Apoi, citarea în limba de origine a câtorva dictoane latinești în unele poezii înseamnă un pas spre intertextulismul devenit metodă de lucru la optzeciști.

Un alt amănunt esențial deprins de la Eminescu (în măsura în care generația '80 mai are poeți ai naturii - și mai sunt câțiva!), este percepția cadrului natural. De altfel, cultivarea *haiku-lui*, care e o poezie exclusiv de natură, s-a extins în sânul acestei generații, câțiva dintre înaintași abordând specia numai sporadic. Haijinii (autori de haiku) de azi au putut învăța de la Eminescu *retorica profundă* a apropierei de natură, nu doar pe cea impresionistă, superficială, mediocră, la care sunt condamnați în general cei crescuți la oraș. La el, natura apare ca reprezentare a condiției umane, iar nu ca simplă emoție, cum se întâmplă la majoritatea

autorilor de pasteluri, ca pură poezie descriptivă. În dialogul imaginar dintre poet și codru, nici unul, nici celălalt nu spun simple palavre, ci rostesc sentințe despre curgerea implacabilă a vieții spre moarte. Așa cum anticipam, tot de la el, o generație literară marcat ludică, a putut afla, chiar mai înainte de a fi citit **Homo ludens** a lui Johan Huizinga, că **literatura e Combinare măiestrită / Unor lucruri nexistente**, iar **poezia Voluptos joc cu icoane și cu glasuri tremurate**. Drept urmare, vom da glas mai departe câtorva gânduri despre **copilărie și joc** la Eminescu.

Într-o operă cu evidente și remarcabile excursuri ludice, Eminescu a lăsat, totuși, puține pagini scuturate de încărcătura marilor obsesii și consacrate așa -ziselor *subiecte mici*, ținând, într-un fel sau altul, de copilărie. În postuma **Copii eram noi amândoi...** un scenariu bine articulat al *războiului* dintre copii și broaște, în *insula cea verde*, se sfârșește cu imaginea tanatică a *doi vineți aștri*, ochi ai fratelui mort, nouă cale pentru poet a dezvoltării și aici a eternului motiv *vanitas vanitatum*. Este adevărat și că recuperarea unui topos al desfășurării primei vârste face obiectul mai multor

cadre lirice (cum este **O, rămâi**, de exemplu), fără a întrece însă în importanță rostul limitat al decorului.

În **Călin (file din poveste)**, poem al iubirii supuse unui cod punitiv, în viața voinicului care suia cu greu pietrele *sure* către *castelul singuratic*, pentru a rupe fragila și înșelătoarea *pânză de păianjăn* în dosul căreia dormea fata de -mpărat, va urma după fericita întâmplare, un răspas de ispășenie și așteptare lung de șapte ani. Apoi, aflat în căutarea fetei repudiate de părinte, coborând de astă dată *pe potica dinspre codri : pe câmpul gol el vede un copil* (s.m.V.M.) *umblând desculț*. Ajuns în spațiul auster al *colibei împistrite*, pe când încă pentru mirii proscrisi *tristă-i firea*, Călin-tatăl descoperă aici o **simeză** naivă, exercițiu figurativ al copilului, de el, abia cunoscut:

*Pe captiorul uns cu humă și pe coșcovii păreți
Zugrăvit-au cu-n cărbune copilașul cel istet
Purceluși cu coada sfredel și cu bețe-n loc de labă,
Cum mai bine i se șede unui purceluș de treabă.*

Din datele zgârcite ale poemului se desprinde o concluzie: copilul, crescut în inima pădurii, a fost păgubit de mirajul jocului cu alții de seama lui, singurul semn de până aici al trecerii sale prin copilărie fiind această schiță murală. Suficient însă, printr-o prea vădită înclinație spre caricatură, pentru a ne înlesni bănuiala că spectacolul nupțial al micilor vietăți din final e *regizat* de el. Lăsând la o parte elemente de tehnică poetică, scena se dezvoltă sub zodia jocului, care este - neîndoielnic - mai vechi decât poezia. Ca un gest reparator pentru o copilărie frustrată, micului demiurg i se pun la îndemână câteva rudimente, pe care le combină până la a le da o extensie prodigioasă, spectaculară: o pădure, niște perechi de aripi, o cojiță de alună, o pânză de păianjen etc. Nebăgat în seamă de cei mari, de alminteri foarte

preocupați cu nunta împărătească și cu demersurile diplomatice ale reconcilierii dintre crai și mirii, acum, tomnatici, el pregătește cu grijă totul, sincronizându-și reprezentăția cu a aceluia, ca într-un rit de integrare. Singurul cadru adecvat unui astfel de spectacol e pădurea, spațiu de intimitate, care pentru asemenea ocazii ține loc de casă sau de catedrală. Personajele, cu excepția furnicilor, care - la nevoie - se pot și ele metamorfoza, au aripi: albine, greieri, purici, bondari, fluturi, țânțari, lăcuste, cărăbuși. Creându-și, deci, o lume de mici ființe zburătoare, copilul le trece pe sub prisma antropomorfică, însoțindu-le de dorința dinamică de înălțare, de sublimare. Punându-le la lucru pe cele mai harnice:

*Trec furnici ce duc în gură de faină marii saci,
Ca să coacă pentru nuntă și plăcinte, și colaci;
Și albinele-aduc miere, aduc colb mărunt de aur...*

însărcinând cu conducerea alaiului nunții și cu diverse rostiri pe cei de mai mică ispravă, *regizorul* trebuie să-și aleagă și perechea de protagoniști.

Mai întâi mirele: un lepidopter ce poate impresiona prin coloritul aripilor, prin felul în care știe să pună în valoare fasciculele de lumină ce cad asupra sa din unghiuri varii, dar mai ales prin faptul că flururele urmează prin simetria lui laterală legile după care e proporționat și corpul uman. Pentru a spori splendoarea spectacolului, imaginea mirelui e multiplicată ca într-un complicat sistem de oglinzi:

*Fluturi mulți, de multe neamuri, vin în urma lui un lanț,
Toți cu inime ușoare, toți șăgalnici și berbaniți.*

Reveria liliputană nu putea fi completă fără a urmări și drumul mirelui spre casa miresei:

O cojiță de alună trag locuste, podu-l scutor

Ineditul mijloc de locomoție nu numai că se trage din basme, dar are și conotația simbolică a unui germen deschis, în contextul acestui joc, desfășurat într-o epocă de rut.

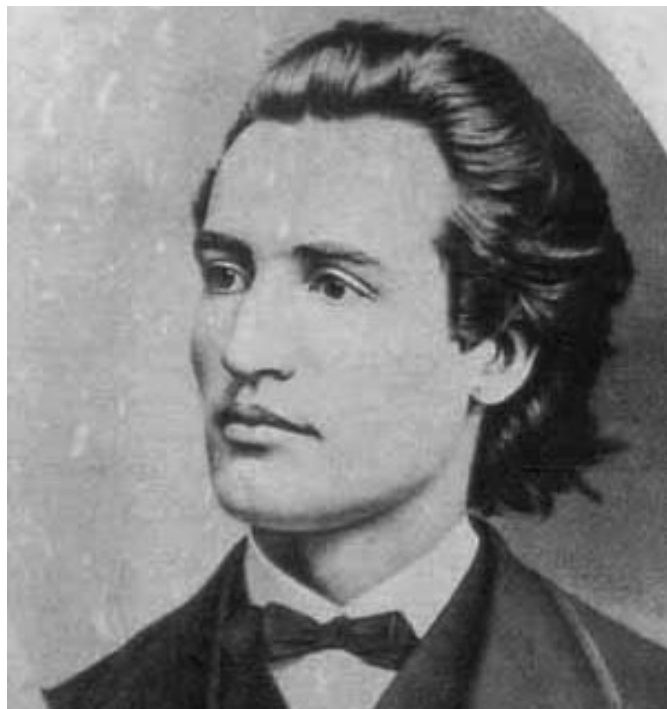
Mireasa, aparținând altui regn - cel vegetal - nu ia parte la spectacol decât în măsura în care *așteaptă*. Numai că la această scară microcosmică mariajul devine posibil, micul demiurg răscumpărând prin *nunta* pe care o pune la cale jalea Luceafărului din celălalt poem pornit din basm. Astfel că *toți se uită cu mirare și nu știu de unde vine* această trecere dintr-o realitate în altă **realitate**, cea a miracolului, precum în *Nunta de la Cana*. Întreaga priveliște a nunții găzduită din **Călin (file din poveste)** poate că nu e decât amintirea nehotărâtă a unei scene văzute de copil în poiana unde a crescut.

Viorel MUREȘAN

Abonamentul la revista SINGUR nu te lasă singur!
Pentru detalii legate de abonament: www.revistasingur.ro
sau
Telefon: 072-444.35.87

Legenda unei mari iubiri

A pătrunde în intimitatea relației Mihai Eminescu - Veronica Micle, fie prin intermediul corespondenței păstrate, fie răsfoind amintirile contemporanilor, pare un gest de impietate. Și totuși, nevoia de a cunoaște, de a reaborda o tensionată poveste de dragoste, poate deveni, oricând, imperioasă, dacă nu salutară.

Atins de aripa iubirilor împărțășite sau nu (Casandra Alupului, Eliza, Milly, Eufrosina Popescu, Cleopatra Lecca - Poenaru, Mite Kremnitz), Eminescu n-a fost, nici pe departe, un Casanova: "El ținea mult nu la femei, ci la **femeie** (s.n.). Femeia era pentru dânsul idealul creațiunii, a frumuseții și a perfecțiunii chipului omenesc"(Theodor V. Stefanelli).

Unica lui pasiune, Veronica Micle (născută Câmpeanu) era originară din Năsăud. După moartea tatălui, înrolat în oastea tribunului Avram Iancu, se stabilește la Iași, unde va absolvi Școala Centrală de Fete. În 1864, la numai 14 ani, se căsătorește cu Ștefan Micle (profesor de fizică și chimie, ulterior rectorul Universității ieșene). Diferența de vârstă - aproape 30 de ani! - a făcut ca această căsătorie "pregătită" să cunoască și momente de criză.

Idila dintre Eminescu și Veronica începe la Viena, iar răstimpul petrecut în infernul Iașilor (august 1874 - octombrie 1877) atestă mistuitoare sentimente. Fost bibliotecar, fost revizor școlar, fost redactor la "foaia vitelor de prapas", poetul ruinat de vise ia calea Bucureștiului. Avea să lucreze alături de Slavici și Caragiale, în redacția "Timpului". Trudind ca un Sisif, dar bogat de-atâta sărăcie, "războinicul" gazetar nu poate reveni în "Iașul cel oropsit", deși chemările Veronicăi ori ale prietenului său, Ion Creangă trădau adevărate revărsări de suflet. Anul 1879 promitea împlinirea visului de iubire. Moartea lui Ștefan Micle îl determină pe Eminescu să-și exprime, uranian, sentimentele tănuite: "...tu nu știi, nici poți ști cât te-am iubit, cât te iubesc. Atât de mult încât mai lesne aș înțelege o lume fără soare decât pe mine fără ca să nu te iubesc (...). Dumnezeu nu e în cer, nu-i pe pământ; Dumnezeu e inima noastră. Am

înțeles că un om poate avea totul neavând nimic, și nimic având totul"(scrisoare din 5/11 august 1879). O discuție dintre Luceafăr și mentorul "Junimii" spulberă, practic, proiectul căsătoriei. Pe un asemenea fond își face apariția Cătălin (alias I.L.Caragiale). Trâmbiându-și succesul, dramaturgul provoacă - irevocabil - dezgustul și aversiunea poetului. Debutul anului 1882 aducea noi speranțe. Veronica își ceruse iertare. Eminescu visa, din nou, la unirea a două suflete bolnave de atâta dor. Proiecte peste proiecte, mereu nerealizate... El lasă totul în voia sorții, mărturisind cu amărăciune: "Nu văd nici o perspectivă deocamdată de a trăi împreună. Pentru că nu mi s-a oferit până acum nimic în Iași cu care aș putea duce o viață convenabilă cu tine și în mizerie nu voi să trăiești" (scrisoare din 28 februarie 1882). Un an mai târziu, mincea "care plătea cât o împărăție" intra sub stăpânirea nopții. Regele neîncoronat al poeziei românești se stingea la 15 iunie 1889, ora 3 dimineața, fără să aibă pe nimeni alături... Pierderea iubitului Emin (cum obișnuia să-i spună) o răvășește pe Veronica. În seara de 3 august 1889, ea se sinucide cu arsenic. Cununia lor n-a fost posibilă nici măcar în moarte. Eminescu a primit "repausul" cerut la cimitirul Bellu, iar Verona (cum era, uneori, alintată) își are liniștea la mănăstirea Văratec. Chiar dacă vremea cerne, nemiloasă, pot fi citite și astăzi, săpate adânc, în piatra funerară, versurile Veronicăi Micle: "Și pulbere, țărână, din tine s-o alege/Căci asta e a lumii neștrămutată lege/Nimicul te aduce, nimicul te reia/Nimic până la urmă, nu va mai rămânea".

Deșertăciune a deșertăciunilor, totul e deșertăciune. Ca fumul și valul sunt toate. Numai adevărata dragoste învinge negura vremilor, luându-și ca sinonim Eternitatea...

Marcel LUCACIU

Notă: Fragmentele din scrisori au fost reproduse conform volumului *Mihai Eminescu - Veronica Micle. Corespondență*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1992

Fatalitatea în poezia eminesciană

Cazul Eminescu a bulversat de-a lungul unui secol generații întregi de scriitori, fenomenul traducându-se printr-un seism care avea menirea de a schimba întregul curs al unei culturi, o cultură embrionară ce nu promitea foarte mult la sfârșit de secol XIX. Literatura română a înregistrat o răsturnare a tot ceea ce s-a creat până atunci, intrând într-o perioadă de criză din care încă nu și-a revenit. Această sentință este demonstrată de faptul că dosarul Eminescu, spre marea dezamăgire a baroului de critici literari, nu a fost încă rezolvat, clasat, catalogat. Denudarea, sedimentarea principalelor idei ale operei suferă odată cu schimbarea unghiului de abordare și experiența de lectură a criticilor. Acest fapt demonstrează încă o dată actualitatea creației care suportă, se pare, infinite speculații, dar și catalogări. A fost când acuzat de plagiat când ridicat la rangul de zeu, ambele încadrări fiind eronate. A rămas în urmă un secol de căutări, mii de foi îngălbenite în rafturile bibliotecilor, câțiva eminescologi valoroși, însă aproape nimic concret care să claseze dosarul, aproape nimic din ceea ce l-ar defini pe Eminescu însuși. Doar supoziții, piste de interpretare și o îndepărtare dramatică de textul în sine, este tot ce a înregistrat secolul trecut.

Spre dezamăgirea noii generații, opera eminesciană a rămas un cod, o încifrare, o mutație de idei din plan național în plan universal. Mulți s-au străduit să-l descopere prin intermediul criticii, alții dintr-un orgoliu și egoism nemăsurat s-au agitat să-l alinieze unui model, însă prea puțini sunt aceia care s-au apropiat de opera propriu-zisă, adică de text. De aici multiplele sincope înregistrate în interpretarea creației.

Nu doar opera eminesciană este subordonată fatalității, ci însăși condiția criticii de azi care se ocupă tot mai puțin de caz, lăsându-l să se prăfuiască în ungherul perimat al unor abordări desuete. Iată cum conștiința poporului se atrofiază sub imboldul importurilor ieftine care ne aduc în situația de a ne pierde identitatea. Anglia a creat o renumită școală Sheakespeare, cultura germană trăiește sub auspiciile școlii Goethe, Rusia poartă aura dostoevșchiană în perimetrul cultural, toate spațiile amintite și multe altele creând școli, adevărate curente în jurul unor nume care le-au scos din anonim, asigurându-le "mântuirea" la *Judecata de Apoi*. Doar cultura netezește drumul spre eternitate și nu mișcările politice și sociale care nu reprezintă un garant în fața desăvârșirii. România, din păcate, nu s-a gândit să creeze o școală care să ne definească identitatea, spiritul național. Poate va mai trece un secol până să ne trezim din starea de letargie care ne-a cuprins și să realizăm că satisfacția spirituală e de mai lungă durată decât cea materială, care pare să ne orbit.

Fatalism sau fatalitate sunt niște concepte generale care traduc unele credințe din sfera aleatorului. Fatalism este un termen provenit din latinescul *fatum*, "destin" și e sinonim cu o "doctrină filosofică sau religioasă, după care dezvoltarea naturii și istoriei și, în general, toate evenimentele din viața oamenilor sunt dinainte determinate de o forță implacabilă, pe care omul nu o înțelege și în fața căreia el este cu totul

neputincios", fatalismul generând pasivitate, resemnare.

Fatum este o noțiune a antichității romane care desemna pe de o parte voința zeilor, iar pe de alta destinul, soarta, forța supremă, misterioasă căreia i se supun chiar zeii.

Pornind de la aceste concepte vom încerca să semnalăm pe scurt faptul că atât poezia socială cât și cea erotică trădează dualitatea, inconsecvența subiectului liric care își construiește o lume a lui respinsă de cei din jur cu care se va duela întreaga existență. Arma lui este penelul și produsul finit al acestuia, și anume creația. Și vom observa că Eminescu face acest lucru, când biciuind societatea printr-un sarcasm fin și elegant, când printr-o revoltă ce îi traduce firea colerică, zbuciumată. Toate din perspectiva intelectualului rasat, dar intrigat de mașinațiile sociale și politice ale societății.

Deși acuzat că este un emul al lui Schopenhauer, Eminescu nu a tradus filosofia acestuia într-o poezie socială, Eminescu chiar a trăit-o, a resimțit-o din plin:

"Căci ce-i poetu-n lume și astăzi ce-i poetul?! La glasu-i singuratic s-asculte cine vra/

Necunoscut strecoară prin lume cu încetul/ și nimene nu-ntreabă ce este sau era...".

Eminescu a fost doar impulsivat de opera schopenhauriană la a turna în niște tipare o actualitate șocantă care nu-i era compatibilă și care l-a determinat să

plonjeze în idealitate. Am menționat anterior că destinul literaturii române ia o altă înfățișare odată cu momentul Eminescu și acest aspect este semnalat de criticul Ioana Em. Petrescu, reputat eminescolog clujean, care înregistrează o răsturnare însemnată în ceea ce privește tehnica scriitorilor de a se apropia de textul poetic. În alți termeni, momentul Eminescu reprezintă ruptura totală ce are loc între *poetica vederii*, specifică poezilor pașoptiști și instaurarea unei noi *poetici a viziunii*. Autoarea explicitează poetica vederii prin indici ai distanței, obiectul vederii este ochiul văzut ca un "spectator neimplicat" în spectacol, care contemplă, în timp ce poezicii viziunii îi corespunde auzul, privirea se întoarce spre interior, viziunea este una spațială, descripția este transfigurată, peisajul devine hieroglific, iar universul nenatural. În acest sens Eminescu ne dezvăluie două tipuri de iubiri: una prospectivă, ca speranță, dorință de împlinire și alta retrospectivă, ca visare, neîmplinire. Pentru eul liric iubirea se traduce printr-o lungă așteptare ce generează deznădejde, suferință, extaz în fața unei noi posibilități, refugiu în microcosmosul pe care și-l creează, toate în speranța depășirii neîmplinirii. Traversează, experimentând, o mixtură de sentimente, neajungând niciodată la omogenizarea lor. O poezie elocventă în acest sens și publicată postum este *Pe gânduri ziua*: "Pe gânduri ziua, noaptea în veghere/ Astfel viața-mi tot în chinuri trece -/ Va vrea natura oare să se plece/ La ruga mea - să-mi deie ce i-oi cere?// Nimic nu-i cer decât mormântul rece./ Repaos lung la lunga mea durere -/ Decât să port iubirea-mi în tăcere/ Mai bine moartea ochiu-mi să mi-l sece// Căci lumea e locașul pătimirii:/ Un chin e valu-i, iară gândul spuma,/ Dureri ascunse farmecele firii.// O dată te-am văzut - o clipă numa/ și am simțit amarul omenirii.../ Ce-am folosit că-l știu și eu acum?"

Versurile rezonază în acordurile vocii interioare a subiectului liric proclamând sentimentul durerii, dramatizându-l, iar gândurile invadează conștiința poetului, descompunându-l. Incompatibilitatea cu proiecția creată duce la sentimentul fatalității. Construindu-și o imagine perfectă a iubitei, a iubirii în general, nu face altceva decât să se construiască pe sine într-o ipostază ce ambiționează a concura perfecțiunea, a se integra holosu-lui, cuprins fiind "de adânce sete a formelor perfecte". Moartea este văzută ca o conciliere, asigurând o unitate deplină între suflet și sentiment: "Nimic nu-i cer decât mormântul rece". Ochiul nu mai este un obiect al vederii, ci unul al contemplării, al visării, al unei dimensiuni înalt spirituale aflat într-o permanentă stare de veghe.

Versul "De-un deșert atârnă în lume a ta soartă" din poemul *Urât și sărăcie*, întărește ideea de fatalitate a liricii eminesciene prin repetarea obsesivă a substantivului *soartă*, sinonim cu destin. Extinzând ideea, cuvântul *deșert* subliniază necunoscutul acestui imens spațiu, nemărginirea în care "ne-nvârtim uitând cu totul/ Cum că lumea asta-ntreagă e o clipă suspendată./ Că-ndărătu-i și nainte-i întuneric se arată". (*Scrisoarea I*) Însă deșertul e guvernat de niște legi care ne influențează și hotărăsc destinul.

Iubirea este liliacă, diafană, este o proiecție aflată peste tot și nicăieri: "Gândul la tine fruntea-acum mă doare/ Nu

știu ce rost mai are-a mea viață/ Când n-am avut o clipă de dulceță;/ Amar etern și visuri peritoare!" (*Gândind la tine*)

Sentimentul iubirii ideale rămâne incognoscibil și incomprehensibil, eul liric trădând o anume incomoditate în fața lui. Speranța că sentimentul iubirii va fi descoperit e spulberată de versurile: "Un crez adânc pătrunde-va/ De-a pururi omenirea/ Că undeva, undeva/ E fericirea:/ Și toți aleargă după ea:/ N-o află niciodată." (*Cu pânzele-atârdate*)

Poezia filosofică și socială traduce și ea conceptul de fatalitate, spicuiind în acest sens imaginea escatologică a universului proiectată în *Scrisoarea I*, dar și ideea perisabilității ființei, devenită o coajă vulnerabilă în fața existenței. Din opera sa reiese pe de o parte concepția religioasă potrivit căreia lumea se va sfârși datorită răutății, nesupunerii, iar pe de altă parte Eminescu se declară un nihilist convins, afirmând revoltat: "Eu nu cred nici în Iehova".

Tocmai aceste sentimente duale traduc în termenii creației fatalitatea eminesciană. Existența umană futilă este limitată, cenzurată. Îngrădirea aceasta o percepe poetul ca pe o fatalitate a umanității. Faptul că îi este refuzată cunoașterea absolută, a întregului mecanism spiritual și material îl face să plonjeze în sfera fatalității: "Sunt însetat de somnul pământului s-adorm".

Sperăm însă într-o revitalizare și o re-facere la modul armonios a instrumentarului critic eminescian, asigurându-i nemurirea prin sacralitatea operei.

Imelda CHINȚA

Caiete Silvane

René Guénon. Recenzii la câteva din cărțile și articolele lui Mircea Eliade*

- **Mircea Eliade, *Techniques du Yoga* (Gallimard, Paris)**

În acest mic volum, care tratează succesiv despre doctrine, tehnici propriu-zise, despre raporturile dintre Yoga și hinduism în general, și în fine despre tehnica particulară de Yoga în budism și în tantrism, găsim incontestabil mult mai multă înțelegere decât în majoritatea lucrărilor occidentale consacrate aceluiași subiect. Se remarcă numaidecât precauția autorului de a pune constant între ghilimele toate cuvintele ce i s-au părut pe bună dreptate improprii sau inadecvate subiectului tratat, și pe care orientaliștii le folosesc dimpotrivă, în mod obișnuit, fără cea mai mică ezitare și fără să țină seama până la ce punct falsifică expunerea doctrinelor. Totuși, am prefera să-l vedem renunțând la folosirea cel puțin a unora din aceste cuvinte, ca de exemplu "filozofie", "religie", "magie", atunci când ele sunt aplicate unor lucruri cărora nu li s-ar putea potrivi cu adevărat; de ce trebuie să pară că s-a oprit la jumătatea drumului dintr-un fel de teamă de a se îndepărta prea mult de terminologia îndeobște admisă? Cu toate astea, pe de altă parte, el nu ezită să folosească anumite neologisme, care poate nu sunt chiar toate la fel de utile, dar printre care există cel puțin unul ce ni se pare excelent și cu care nu vom putea decât să fim de acord: e vorba de cuvântul "enstază" folosit pentru a reda starea de *samādhi*, și care este exact, pe când cuvântul "extaz", pe lângă faptul că implică o asimilare eronată cu stările mistice, constituie în sine un enorm contrasens; extazul, într-adevăr, este literalmente o "ieșire din sine", în timp ce, dimpotrivă, aici e vorba de o "intrare în sine". Ne este imposibil să semnalăm toate vederile juste întâlnite în cursul expunerii; și, dacă aceasta ridică uneori probleme ce nu sunt rezolvate toate, e poate un merit în plus într-un asemenea caz, căci trebuie văzută aici grija foarte lăudabilă de a nu simplifica lucrurile în exces și de a nu ascunde dificultățile reale, cum fac prea numeroșii propagatori ai "Yogăi la îndemâna tuturor". Există de asemenea, cu toate acestea, puncte care ar cere anumite rezerve, de pildă o concepție evident insuficientă, din punct de vedere tradițional, asupra ortodoxiei hinduse și a modului în care ea a putut să încorporeze doctrine și practici ce îi erau străine la început; acest lucru rămâne mult prea exterior și ar sugera mai degrabă ideea unui sincretism decât a unei sinteze, ceea ce este cu siguranță foarte departe de adevăr; inevitabil, așa va fi mereu, cât timp nu se va îndrăzni afirmarea categorică și fără echivoc a ceea ce tradiția comportă în mod esențial ca "non-uman". Pe de altă parte, atenția acordată distingerii diferitelor varietăți de Yoga, deși justificată cu siguranță în ea însăși, riscă poate puțin să facă să se piardă din vedere unitatea lor de principiu; și, atunci când unele din aceste varietăți sunt calificate drept "populare", ar trebui să se știe ce se înțelege exact prin asta, căci acest lucru poate părea în contradicție cu caracterul propriu-zis inițiativ ce îi este de altfel recunoscut Yogăi. Regretăm de asemenea unele concesii făcute teoriilor etnologice despre "cultele vegetației" și alte lucruri de același gen; însă, pe de altă parte, regăsim pe alocuri, în special în concluzii, câteva idei cu adevărat remarcabile pe care le-am notat deja în urma unui articol al aceluiași autor (vezi nr. din iulie-august 1948). Pentru a încheia, vom cita câteva fraze din ultimele pagini: "Arhetipul «acțiunii» este Creația lumilor, cosmogonia. Într-un anumit sens, yoghinul repetă în propria-i ființă

transformarea haosului în Cosmos; din nou, o interiorizare a Creației cosmogonice. Înainte de a se detașa de Cosmos, el se omologhează acestuia, îi repetă și-i însușește ritmurile și armoniile. Însă această «repetiție» nu este un scop în sine; «cosmizarea» care urmează unui haos psihomental nu este decât o etapă spre eliberarea finală. Yoghinul trebuie să se izoleze de materie, să se retragă din Cosmos; această retragere echivalează căutării nemuririi... Realitatea nu poate aparține decât nemuririi; ființa nu se recunoaște decât în măsura în care este eternă. Așa încât, yoghinul care a reușit să se sustragă Cosmosului, neîntreruptului și durerosului circuit cosmic, prin chiar faptul că și-a abolit condiția umană, dobândește nemurirea, care este libertate, autonomie, beatitudine și eternitate: el se eliberează de moarte chiar prin moartea umanității sale". În definitiv, această carte merită fără îndoială să fie citită de toți cei ce se interesează în mod serios de aceste chestiuni, și sunt într-adevăr foarte puține cărți despre care am putea spune acest lucru. (Recenzie apărută inițial în revista *Études Traditionnelles* - 1948 și reeditată în volumul postum *Études sur l'hindouisme* - 1968, pp. 210-212).

- **ZALMOXIS, "revistă de studii religioase"**¹ sub direcția dlui Mircea Eliade, a dat două numere, sau mai degrabă două volume, datate 1938 și respectiv 1939, dar care de fapt au apărut puțin mai târziu. Volumul I conține studiul dlui A. K. Coomaraswamy intitulat *Filosofia artei medievale și orientale*, despre care am vorbit la timpul potrivit (nr. din iunie 1939), fiind singurul pe care-l cunoșteam atunci din această publicație. - În același volum, dl Raffaele Pettazoni studiază *Corpul presărat cu ochi*, așadar cazurile destul de numeroase, și aparținând unor tradiții foarte diverse, ale divinităților sau personajelor mitice figurate cu ochi multipli. El recunoaște în mod just că acest simbolism este legat de "ideea omniprezenței și a omniștiinței lui Dumnezeu"; totuși, pare să nu vadă aici decât o reprezentare a "cerului nocturn", ochii fiind identificați cu stelele; dar în acest caz, chiar admitându-se această explicație, i-ar mai rămâne să se întrebe ce simbolizează "cerul nocturn" însuși... Pentru a nu mai reveni asupra acestui subiect, să adăugăm imediat că, în Volumul II, o notă a dlui Coomaraswamy pune perfect lucrurile la punct: el remarcă înainte de toate faptul că formele divine în discuție sunt "solare", ceea ce arată că în realitate ochii corespund razelor soarelui; "din punctul de vedere al multiplicității noastre, Soarele este în centrul unei sfere cosmice, spre limitele căreia se întind în toate direcțiile nenumăratele sale raze", și "prin intermediul acestor raze se cunosc formele exprimate spre care se întind ele", ceea ce permite să fie asimilate cu tot atâtea ochi; nu trebuie de altfel uitat că "o ființă unică are ochi multipli, numărul depinzând de punctul nostru de vedere, și nu de ființa însăși". Dl Coomaraswamy relevă de asemenea o eroare destul de neobișnuită care, în legătură cu un pasaj din Talmudul babilonian, îl ia pe "Îngerul Morții" drept Satan; e vorba aici de două "entități" cu totul distincte. - Într-un articol despre Cultul stindardului la sciți și în India, dl J. Przyluski remarcă faptul că anumite coloane, care "erau probabil în relație cu axa cosmică", au primit uneori "numele de *dhwaja* care desemnează în general un stindard mobil"; dar, lucru destul de curios după această constatare, el nu pare să țină

seama în mod clar că prăjina oricărui stindard este în mod efectiv, ca și coloana (și în special coloana izolată), un simbol axial. În ce privește chestiunea "stindardelor fixe" și a "stindardelor mobile", ea ni se pare destul de clară: stindardul fix, instalat de obicei lângă un templu și destul de sus pentru "a-l domina în felul unui minaret", era un catarg comparabil celui al unui *stâpa* (și am putea spune de asemenea celui al unui car sau al unei nave, căci simbolismul este același în toate cazurile); stindardul mobil (a cărui prăjină era cel mai adesea o lance, alt simbol axial bine cunoscut) nu era în fond decât un "substitut" al stindardului fix, destinat să însoțească armatele în război, ceea ce evident nu-l lipsa deloc de caracterul său de simbol al "axei cosmice", la fel cum deplasarea unui sanctuar mobil și care urma peregrinările unui popor nomad, ca în cazul Tabernacolului evreilor, nu lipsa acest sanctuar de caracterul său de imagine a "Centrului Lumii".

- Vom nota doar un articol al dlui Carl Hentze despre *Cultul ursului sau al tigrului și T'ao-t'ie*, fără a insista asupra lui pentru moment, deoarece ne propunem să revenim foarte curând la chestiunea simbolismului lui *T'ao-t'ie* și al altor figurări similare.

- Buddha și Zeul Soare, a dlui Benjamin Rowland, pune în evidență, în legătură cu o pictură descoperită în Afghanistan, caracterul "solar" al lui Buddha, reliefat în mod particular în iconografie, așa cum a arătat dl Coomaraswamy în diverse lucrări. E interesant de notat că, în unele serii de scene din viața lui Buddha, locul nașterii e ținut de o reprezentare a lui *Sûrya* și a carului său, ceea ce se referă evident la ideea de *Avatâra*. - Un articol al dlui Mircea Eliade, intitulat *Metalurgie, magie și alchimie*, nu este altceva decât o culegere de fenomene de tot felul ce se raportează la subiectele indicate în titlu, și din care nu reiese nicio concluzie foarte clară: unele dintre aceste fenomene, privitoare la fierari, ar putea servi ca "ilustrare" la cea ce am scris cu privire la metalurgie în recenta noastră carte (*Le Règne de la Quantité et les signes des Temps*², cap. XXII). Trebuie să semnalăm o eroare într-adevăr extraordinară, datorată de altfel, după cât se pare, lui R. Eisler, și care e de natură să arunce o oarecare suspiciune asupra valorii lucrărilor acestuia: *Kaabah* este luată drept numele "pietrei negre", ceea ce nu are niciun sens, căci această piatră nu este cubică; edificiul, într-unul din unghiurile căruia este ea așezată, e numit *Kaabah*, pentru că are forma unui cub; și, în plus, această așa-zisă "piatră *Kaabah*" devine apoi o "zeiță *Kaabah*", care în mod sigur n-a existat niciodată! Nu este de altfel greu de ghicit despre ce e vorba, deoarece se citează în această privință o lucrare a lui R. Eisler intitulată *Kuba-Kybele*; din nefericire, aceasta este o apropiere la fel de fantezistă ca și acelea, pe care le-am întâlnit în altă parte, între aceași *Cybele* cu "Kabbala" și cu un "cal"; etimologic, *Cybele*, precum *Pârvați* în India, nu este altceva decât "zeița muntelui"; și vom adăuga faptul că, în simbolism, muntele este reprezentat întotdeauna sub o formă conică și nu cubică, ori dacă se preferă, în proiecție verticală, ca un triunghi și nu ca un pătrat.

- Dl Ioan Coman consacră un lung articol lui *Orfeu, civilizator al umanității* (am spune mai degrabă al unei anumite părți a umanității), dar n-a reușit să ofere despre el decât o idee foarte "palidă", nerezolvând nicio chestiune cu adevărat importantă; chiar pasajele în care se face aluzie la Mistere și la inițiere (căci în fine, trebuia să le menționeze în pofida a orice) nu aruncă nici cea mai mică rază de lumină asupra sensului profund al orfismului. Lucru curios, autorul, vorbind despre "oamenii primitivi" civilizați de Orfeu, nu pare să se îndoiască câtuși de puțin că acești oameni mai mult sau mai puțin sălbatici (și poate este totuși o exagerare

René Guénon
 (1886-1951)

în a face din ei niște "canibali"), departe de a fi "primitivi" în realitate, aparțineau deja "vârstei fierului". - Nu vom insista asupra unor articole "folclorice", cuprinse în acest volum și în următoarele, care nu au decât un caracter pur documentar și un interes mai cu seamă local. (ibidem; anii 1945-1946; pp. 250-253)

- **Volumul II din ZALMOXIS** debutează cu studiul dlui Coomaraswamy legat de *Swayamâtirinnâ: Janua Cæli*, despre care vorbim mai amplu în altă parte. Urmează apoi două articole despre zeul get Zalmoxis al cărui nume servește drept titlu al revistei: în primul, dl Carl Clemen pare a vrea să vadă în el mai ales un "zeu al vegetației", în conformitate cu concepțiile "naturiste" aduse la modă de Frazer. În al doilea articol, dl Ioan Coman examinează chestiunea de a ști dacă e vorba într-adevăr de un zeu sau de un "profet", și înclină să conchidă că Zalmoxis ar fi fost mai întâi un om și că n-ar fi fost "divinizat" decât ulterior, ceea ce ni se pare a fi într-un fel o inversare a realității: în fapt, nu e nimic neobișnuit ca "profetul", sau mai exact conducătorul suprem care era deopotrivă "rege și mare preot", înaintea separării celor două puteri, să fi primit numele principiului (desemnat, după cea mai plauzibilă etimologie, ca "Stăpânul oamenilor", ceea ce s-ar putea apropia, ca nume divin, de expresia identică aflată în ultimul *sûrah* din Korân) al cărui reprezentant era și pe care îl "incarna" într-un anumit fel în lumea umană; acest nume, aplicat astfel în mod secundar unui om, era deci în mod propriu cel al unei funcțiuni, iar nu al unui individ, și asta explică faptul că a putut exista, nu doar un singur om, ci o întreagă succesiune de oameni care să poarte numele de Zalmoxis. Dl Mircea Eliade studiază, în legătură cu o lucrare a dlui N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*; există aici, despre originile folclorului, anumite reflexii ce nu sunt lipsite în fond de justete, deși modul în care sunt exprimate nu e la adăpost de orice reproș: a vorbi despre "laicizarea" "fantasticului" ar părea mai degrabă ciudat, dar, atunci când se adaugă că această "laicizare" este o "degradare", înțelegem că e vorba de o degenerescență datorată "vulgarizării" a ceva ce era la început de un cu totul alt ordin, ceea ce, fără a fi suficient de precis, e cel

puțin conform adevărului (toate rezervele făcute cu privire la "fantastic", care, la drept vorbind, nu pare astfel decât datorită neînțelegerii semnificației sale simbolice). Ceea ce, dimpotrivă, e într-adevăr stupefiant, pentru oricine posedă anumite cunoștințe tradiționale, e faptul că s-au putut taxa de "infantilism" legende precum cea a "Lemnului Crucii", pe care o vom transcrie aici deoarece simbolismul său destul de transparent ni se pare a fi de natură să-i intereseze pe cititorii noștri: "După ce Adam a fost îngropat cu cununa pe cap, din cunună a crescut un pom înalt și minunat care, din tulpină, s-a despărțit în trei crăci mari. Acestea s-au împreunat, pentru a se despărți și a se împreuna din nou, și aceasta până în șapte rânduri. Din acest pom s-a făcut crucea pe care a fost răstignit Mântuitorul"³. Nu regăsim în mod clar, în descrierea creșterii acestui arbore misterios (care este, se-nțelege de la sine, în mod esențial "axial"), cele trei *nâdis* principale și cele șapte *chakras* din tradiția hindusă? - Ale dlui Mircea Eliade sunt de asemenea *Notele asupra simbolismului acvatic*⁴, care par de altfel a nu fi decât un început, căci e vorba doar de scoici, de perle și de utilizările lor rituale bazate pe sensul de "fecunditate" sau de "fertilitate" care le este în general recunoscut, și care e pus în legătură nu doar cu nașterea în accepțiunea obișnuită a acestui cuvânt, ci și cu "a doua naștere" în riturile inițiatice, și chiar, în riturile funerare, cu "învierea" și prin urmare cu nemurirea. (ibidem; anii 1945-1946; pp. 253-254)

- *Revue de l'Histoire des Religions* (nr. din iulie-decembrie 1948) conține un articol al dlui Mircea Eliade intitulat *Le « dieu leur » et le symbolisme des nœds*; e vorba în primul rând de *Varuna*, dar în India vedică acesta nu este singurul "zeu legător" și, pe de altă parte, se găsesc în tradițiile cele mai diverse concepte care corespund aceluiași "arhetip", de asemenea rituri ce utilizează simbolismul "legăturii", aplicându-l de altfel în domenii multiple și foarte diferite unele de altele. Dl Eliade remarcă foarte just că aceste similitudini nu implică în mod necesar o filiație "istorică" precum cea presupusă de partizanii "teoriei împrumuturilor", și că toate acestea sunt departe de a se lăsa reduse exclusiv la o interpretare "magică" sau chiar "magico-religioasă", fiind în conexiune cu o întreagă serie de alte simboluri, cum sunt "țesătura Cosmosului, firul destinului uman, labirintul, lanțul existenței etc.", care se raportează în definitiv la însăși structura lumii și la situarea omului în aceasta. Ni se pare în special important să notăm aici raportul simbolismului nodurilor cu cel al țesăturii, și să adăugăm că, în fond, toate

aceste simboluri sunt legate mai mult sau mai puțin de cel al lui *sâtrâtmâ* despre care am vorbit deseori; în ceea ce privește simbolismul "labirintic", vom aminti articolul intitulat *Encadrements et labyrinthes* (nr. din octombrie-noiembrie 1947)⁵ și studiul lui A. K. Coomaraswamy la care se referea și pe care l-a menționat de asemenea și dl Eliade; e de altfel posibil să mai revenim asupra acestei chestiuni. - Un articol al dlui E. Lamotte despre *Legenda lui Buddha* este de fapt o expunere de vederi discordante ce au fost susținute pe acest subiect de orientaliști și, în special, a discuțiilor între partizanii explicației "mitologice" și cei ai explicației "raționaliste"; din ceea ce s-a spus despre starea actuală a chestiunii, se pare că s-a sfârșit prin a se recunoaște în general imposibilitatea de a separa elementele autentice biografice de elementele legendare. Acest lucru nu are prea mare importanță în fond, ci ar trebui să fie mai degrabă jenant pentru cei în a căror viziune punctul de vedere istoric este aproape totul; și cum să-i poți face să-nțeleagă pe acești "critici" că acest caracter "mitic" sau simbolic al anumitor fapte nu exclude în mod obligatoriu realitatea lor istorică? Ei se mulțumesc, în lipsă de altceva mai bun, să compare texte străduindu-se să evidențieze "stările succesive" ale legendei și diverșii factori presupuși a fi contribuit la dezvoltarea sa. (ibidem; anul 1949; pp. 274-275)

- **Mircea Eliade: *Le Mythe de l'éternel retour. Archétypes et répétition* (Gallimard, Paris)⁶**

Titlul acestui mic volum, care de altfel nu corespunde exact conținutului său, nu ni se pare prea fericit, căci duce inevitabil cu gândul la concepțiile moderne cărora li se aplică de obicei formula "eterna reînnoire", și care, în afara confuziei eternității cu durata indefinită, implică existența unei repetiții imposibile și categoric contrară adevăratei noțiuni tradiționale a ciclurilor, după aceasta din urmă neexistând identitate, ci doar corespondență; există aici în definitiv, în ordinul macrocosmic, o diferență comparabilă celei ce există, în ordinul microcosmic, între ideea reîncarnării și cea a trecerii ființei prin stările multiple ale manifestării. De fapt, nu despre asta e vorba în cartea lui M. Eliade, ceea ce înțelege el prin "repetare" nefiind altceva decât reproducerea sau mai degrabă imitarea rituală a "ceea ce a fost făcut la început". Într-o civilizație integral tradițională, totul provine din "arhetipuri celeste": astfel, orașele, templele și casele sunt construite întotdeauna după un model cosmic; o altă chestiune conexă (și care, în fond, diferă mult mai puțin de aceasta decât își închipuie autorul) este cea a identificării simbolice cu "Centrul". Despre aceste lucruri am vorbit de foarte multe ori; M. Eliade a reunit numeroase exemple referitoare la cele mai diverse tradiții, ceea ce arată universalitatea și, am putea spune, "normalitatea" acestor concepții. El trece apoi la studiul riturilor propriu-zise, mereu din același punct de vedere; dar este un punct asupra căruia trebuie să păstrăm o serioasă rezervă: el vorbește de "arhetipuri ale activităților profane", pe când, atâta vreme cât o civilizație își păstrează un caracter integral tradițional, nu există activități profane; se pare că el desemnează astfel ceea ce a devenit profan ca urmare a unei anumite degenerescențe, lucru cu totul diferit, căci în acest caz, și chiar din acest motiv, nu mai poate fi vorba de "arhetipuri", profanul nefiind profan decât pentru că nu mai este legat de niciun principiu transcendent; de altfel, nu există nimic profan în exemplele pe care le dă (dansuri rituale, ungerea unui rege, medicina tradițională). În continuare, e vorba în special de ciclul anual și de riturile legate de acesta; firește, în virtutea corespondenței existente între toate ciclurile, anul însuși

Mircea Eliade
(1907-1986)

poate fi luat ca o imagine micșorată a marilor cicluri ale manifestării universale, ceea ce explică mai ales faptul că începutul său a fost considerat ca având un caracter "cosmogonic"; ideea unei "regenerări a timpului", pe care autorul o folosește aici, nu este foarte clară, dar se pare că ar trebui înțeles prin ea opera divină de conservare a lumii manifestate, acțiunea rituală fiind o adevărată colaborare la ea, în virtutea relațiilor ce există între ordinul cosmic și ordinul uman. Regretabil e că el vorbește aici despre "credințe", pe când e vorba de aplicarea unor cunoștințe foarte reale și de științe tradiționale ce au o cu totul altă valoare decât științele profane; și de ce trebuia să se scuze, printr-o altă concesie făcută prejudecăților moderne, că a evitat "orice interpretare sociologică sau etnografică", în timp ce, dimpotrivă, n-am putea să-l felicităm îndeajuns pe autor pentru această abținere, mai ales când ne amintim cât de compromise sunt alte lucrări prin asemenea interpretări? Ultimele capitole sunt mai puțin interesante din punctul nostru de vedere, fiind în orice caz cele mai contestabile, deoarece nu mai conțin o expunere de date tradiționale, ci mai degrabă reflecții ce aparțin propriu-zis lui M. Eliade și din care el încearcă să extragă un fel de "filosofie a istoriei"; nu vedem de altfel cum s-ar opune concepțiile ciclice istoriei (el folosește chiar expresia "refuz al istoriei") și, la drept vorbind, istoria nu poate avea realmente un sens decât în măsura în care exprimă derularea evenimentelor în cursul ciclului uman, deși istoricii profani nu sunt desigur capabili să înțeleagă acest

sens. Dacă ideea de "nenorocire" poate fi legată într-un fel de "existența istorică", e tocmăi pentru că desfășurarea ciclului are loc conform unei mișcări descendente; în plus, considerațiile finale despre "teroarea istoriei" ni se par într-adevăr puțin prea inspirate de preocupări de "actualitate" (din *Formes traditionnelles et Cycles cosmiques*, Gallimard, 1970, pp. 25-28; text apărut inițial în revista *Études Traditionnelles*, 1948).

- *Revue de l'Histoire des Religions* (nr. din ianuarie-iunie 1946) a publicat un important articol al dlui Mircea Eliade despre *Problema șamanismului*; din punctul nostru de vedere, găsim interesant aici în mod special, nu atât discuția asupra definiției șamanismului și extensiei mai mici sau mai mari ce trebuie să i se dea acestui termen, cât afirmarea foarte clară a existenței, în șamanismul propriu-zis, a "unui simbolism universal valabil" și a integrării laturii "experimentale" într-un "ansamblu teo-cosmologic mult mai vast decât diversele ideologii șamanice". Suntem întru totul de acord cu autorul când critică teoria ce nu vrea să vadă în șamanism decât manifestările unei stări "psihopatologice" care ar fi proprie regiunilor arctice, și când consideră că "posesiunea" șamanului, departe de a fi un fapt original, consituie doar o degenerescență în raport cu o stare de "contemplație"; însă nu se putea spune totuși că șamanismul este realmente "arctic", dintr-un motiv cu totul diferit de cel pe care și l-au imaginat unii, deci că provine în definitiv din tradiția primordială hiperboreană, cum o dovedește tocmăi acest "simbolism ecumenic" despre care vorbește dl Eliade. Acesta examinează în special riturile de "ascensiune"; el arată similitudinea lor cu ceea ce se întâlnește în multe alte tradiții, insistând mai ales asupra rolului pe care-l joacă aici ideea de "Centru" și de "Axă a Lumii", punctul într-adevăr esențial în acest caz, deoarece doar în "Centru" se poate realiza "ruptura de nivel", trecerea între diferitele "regiuni cosmice", adică între diferitele stări ale ființei. Nu putem rezuma toate acestea, dar credem că nu ar fi lipsite de interes câteva extrase: "În toate aceste culturi (din Orientul semitic, India și China), se întâlnește pe de o parte, concepția unui munte central, care leagă diversele regiuni cosmice; pe de alta, asimilarea unui oraș, a unui templu sau a unui palat cu acest «munte cosmic», sau transformarea lor, prin magia ritului, într-un «centru». În plus, «a consacra» un spațiu înseamnă, în ultimă instanță, a-l transforma într-un «centru», a-i conferi prestigiul unei *Axis Mundi*... Arborele pe care urcă șamanul siberian sau altaic este, în realitate, Arborele cosmic, la fel cum stâlpul central al cortului este asimilat stâlpului cosmic ce susține lumea. Acest stâlp central este un element caracteristic al locuinței populațiilor primitive arctice și nord-americe... Același simbolism s-a păstrat de asemenea la crescătorii de animale din Asia Centrală, dar, cum forma locuinței s-a schimbat, funcțiunea mitico-religioasă a stâlpului este înlocuită prin deschiderea superioară prin care iese fumul. La ostiaci, această deschidere corespunde orificiului similar al «Casei Cerului», și ciucii au asimilat-o «găurii» pe care o face steaua polară în bolta cerească... Nu trebuie pierdut din vedere faptul că, în culturile arctice și nord-asiatice, *fiecare* locuință își are stâlpul său sacru sau deschiderea sa pentru fumul sacru, adică reprezentări ale *Axis Mundi*, ale Arborelui cosmic etc... Ascensiunea rituală a șamanului la cer a fost făcută posibilă pentru că scenariul ei era deja implicat în cosmologie și în asimilarea locuinței cu Cosmosul. Acest proces de asimilare a caselor, templelor, palatelor, orașelor cu «Centrul Lumii» este un fenomen spiritual ce depășește regiunile arctice și nord-asiatice... «A consacra» un spațiu,

conferindu-i funcțiunea unui «centru», înseamnă a-i conferi *realitate*; el *nu este*, ontologic vorbind, decât dacă este «centru», dacă coincide cu una dintre formulele simbolice ale *Axis Mundi*. Acest «centru» participă la spațiul sacru, «paradoxal» (toate templele, toate orașele și chiar toate casele, deși separate în spațiul profan, se găsesc totuși în același «Centru» cosmic), la fel cum sacrificiile se realizează într-un singur și același moment mitic (toate având loc «în acel timp», moment auroral în care a fost instaurat sacrificiul). Sperăm că interesul prezentat de acest citat va scuza întinderea lui, și credem că nu este nevoie să subliniem legătura lui cu anumite considerații expuse de A. K. Coomaraswamy și de către noi înșine. Vom adăuga doar o remarcă în ceea ce privește "călătoriile" extra-terestre ale șamanului: aici unde dl Eliade vede influența unei "duble tradiții", noi vedem doar, în realitate, indicarea a două "căi" distincte și în mod necesar coexistente care sunt echivalentul exact al *dēva-yāna*-ei și *pitrī-yāna*-ei din tradiția hindusă. (text apărut inițial în revista *Études Traditionnelles*, 1948; v. *Comptes Rendus*, *Études Traditionnelles*, Paris, 1986, pp. 187-189).

- **Volumul III din ZALMOXIS.** Am recenzat înainte (nr. din ianuarie-februarie 1946) primele două volume ale revistei *Zalmoxis*; a apărut și un al treilea, datat 1940-1942, dar despre care nu aveam atunci cunoștință. Acest fascicul este, în mare parte, consacrat studiului anumitor tradiții românești; însă din conținutul său, cel mai interesant din punctul nostru de vedere este un articol al dlui Mircea Eliade intitulat: *Mătrăguna și miturile "plantelor miraculoase"*. La drept vorbind, nu este vorba doar de mătrăgună, ci și de alte plante cărora le-au fost atribuite proprietăți similare, și printre care de altfel unele sunt destul de greu de identificat în mod exact. Miturile luate în discuție sunt cele în care o ființă umană este prezentată ca fiind născută din cutare sau cutare plantă; ele par foarte răspândite, la fel ca acelea, corelative și inverse într-un fel, în care corpul unui erou mitic sau legendar este preschimbat în plantă după moartea sa. Semnalând în trecere interesul documentației considerabile adunată în acest studiu, vom insista mai ales asupra concluziei sale, care, deși justă fără îndoială, ni se pare puțin cam incompletă și insuficientă în anumite privințe. Punctul esențial este în definitiv următorul: dl Mircea Eliade crede că, atunci când o plantă determinată și cunoscută ca având o existență "concretă" este desemnată în cazuri ca acestea, trebuie să se vadă aici o "degradare" a ceea ce, la origine, se raporta în realitate la principii cosmice reprezentate cu ajutorul unui simbolism vegetal. Suntem întru totul de acord cu el în această privință, și vom adăuga că această "degradare" este oarecum paralelă celei care, cum am remarcat de multe ori, a tins să înlocuiască mai mult sau mai puțin complet semnificația simbolică originară cu o utilizare "magică". De altfel, e neîndoielnic faptul că această semnificație a ajuns în general să nu mai fie înțeleasă în epoci mai mult sau mai puțin recente, și mai ales în cazurile în care datele tradiționale au fost reduse la starea "folclorică", nu doar în ce privește

simbolismul vegetal, ci și cel animal sau mineral: s-ar găsi ușor multe exemple în acest sens, și am făcut aluzie la aceasta într-una din cărțile noastre (*Domnia cantității și semnele vremurilor*, cap. XIX). Numai că, dacă ne limităm la aceste lucruri, există o chestiune importantă ce rămâne fără răspuns: de ce a fost luată cutare plantă "concretă" mai degrabă decât oricare alta ca "substituit" al cutărei plante "mitice" originare? Adevărul este că avem aici încă o aplicație a "corespondențelor" pe care se bazează în mod esențial orice simbolism tradițional: la fel cum planta "mitică" este expresia simbolică a unui principiu, planta "substituită" este realmente, la rândul său, un simbol al acelei plante "mitice", și asta deoarece ea participă într-un fel la natura aceluiași principiu, încât se poate spune că îi este o reprezentare în lumea corporală, servind drept vehicul influenței sale și purtându-i cu adevărat "semnătura": pe asta se bazează în definitiv, nu doar utilizarea rituală a anumitor vegetale, ci și folosirea lor în medicina tradițională. Ar mai trebui spus următorul lucru pe acest subiect: în fond, toate "substituțiile" de genul celor despre care e vorba se raportează întotdeauna la "readaptări" tradiționale efectuate în conformitate cu condițiile unei epoci sau alteia, cum se va putea înțelege ușor raportându-ne la ceea ce am spus în legătură cu *soma* într-unul din studiile noastre recente (*Parole perdues et mots substitués*, în nr. din iulie-august 1948). Prin urmare, degenerescența nu există cu adevărat decât atunci când corespondențele simbolice nu mai sunt înțelese, și dacă totuși se poate vorbi deja de o "degradare" în privința "substituțiilor" înseși, e doar în sensul în care formele tradiționale particulare constituie și ele prin forța împrejurărilor (într-un grad sau în altul și în virtutea "coborării" ciclice) "degradări" în raport cu tradiția primordiale. (*Comptes Rendus*, *Éditions Traditionnelles*, Paris, 1986, pp. 198-200; recenzie apărută inițial în revista *Études Traditionnelles*, 1949).

Traducere de Daniel HOBLEA

* Vă prezentăm traducerea tuturor recenziilor - din câte știm noi - scrise de René Guénon pe marginea unor cărți și articole ale lui Mircea Eliade. La sfârșitul fiecăreia dintre recenzii am indicat, între paranteze, sursa lor. Puținele note ce le însoțesc ne aparțin - *n.t.*

¹ Ediția românească a celor trei volume ale revistei *Zalmoxis* a apărut la Editura Polirom, Iași, 2000, sub îngrijirea lui Eugen Ciurtin (traducători: Eugen Ciurtin, Mihaela Timuș și Andei Timotin).

² René Guénon, *Domnia cantității și semnele vremurilor*, trad. de Florin Mihăescu și Dan Stanca, Humanitas, București, 1995.

³ N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*, Ed. Enciclopedică Română, București, 1974, vol. I, p. 158.

⁴ Vezi și ediția anastatică a acestor *Note* îngrijită de Georg Lecca (trad. de Lucia Zaharescu, studiu introductiv Marcel Tolcea), Timișoara-Cluj, 2002.

⁵ Vezi "Încadraturi și labirinturi" (cap. LXVI, pp. 387-391), în René Guénon, *Simboluri ale științei sacre*, trad. de Marcel Tolcea și Sorina Ștefănescu, Humanitas, București, 1997.

⁶ Mircea Eliade, *Mitul eternei reînnoiri* apărut în volumul *Eseuri*, alături de *Mituri, vise și mistere*, trad. de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, Ed. Științifică, București, 1991.

Grădina Paradisului

Peter Cooper

"Viața unui adevărat luptător începe doar atunci când moare în bătălie". Stefan își clătină obosit capul când văzu distrugerile din jurul lui. Dacă vorbele bunicului său erau adevărate, raiul avea să primească un întreg batalion.

Era verde dincolo de fum, ceața bătăliei acoperind frumusețea văii, o vale ce-i amintea lui Stefan de splendoarea pădurilor din copilăria lui - sălbăticie, dezordine. Și satele prin care trecuseră l-au purtat în trecut, cu mirosul dulce al fumului de lemne de foc, în loc de sulfurosul praf de pușcă ce scâldea câmpul bătăliei. Orașenii dintre soldați îi numeau țărani pe sătenii întâlniți în cale, dar el prefera fermierii, cu uneltele lor de lemn și oțel, vânzătorilor de idei care vedeau oamenii ca pe statistici, iar lanurile de grâu ca pe arii construibile, în așteptarea cărămizilor și mortarului.

Și prefera compania cailor lui. Nu chiar ai lui, ca să fie exact, dar acele frumuseți frânte îi erau mult mai aproape de inimă decât blindatele, vehiculele trândave duhînd a motorină.

Ce ironic îngrozitoare, să pună frumusețile acelea să care gazolină, petrol și piese de schimb pentru aceste mașini ale violenței. Oare mai vedea cineva dezacordul?

Acest război urât era pierdut, chiar mai mult decât atunci când începuse. Dar nu putea să le spună asta vânzătorilor de idei, deși discutase - despre asta și despre altele - cu caili. În fiecare noapte, după ce îi priponea, le șoptea la ureche, mângâindu-le picioarele în agonie. Le cânta cântece vechi, în special un imn antic pe care bunicul lui obișnuia să-l fredoneze propriilor cai, înainte de a fi confiscati pentru un conflict anterior.

"Patriotismul este pentru oameni", le strigase bunicul său soldaților cu căști, ce colindau sat după sat, rechiziționând toți caili de fermă. "Cum ne vom cultiva câmpurile, cum va putea grâul nostru să ajungă vreodată la voi pe front, bravi soldați?", spunea el, schimbând tactica.

Logica lui se lovea de spinările lor indiferente.

"Dacă Dumnezeu va fi bun și-ți va încredința câțiva dintre iubiiții săi cai", îi spunea bunicul câțiva ani mai târziu adolescentului, în timp ce ședeau amândoi pe prîspa colibeii de la marginea fermei, "tu va trebui să te lași în grija lor. Nu le precupeți nimic din tine, iar ei îți vor oferi totul în schimb."

Iar acum, câteva decade mai târziu, în urmările acre ale celei mai urâte bătălii dintr-o altă campanie infructuoasă, Stefan era în sfârșit gata să-și facă propriile "rechiziționări". Îl auzise pe sergent complotând cu intendentul - mai mult butoi decât om, tot gură și stomac - uitându-se la cai și numindu-i "carne pentru mâine". Respectivii și banda lor de acoliți erau mai răi chiar decât vânzătorii de idei. Acești oameni se strecuraseră prin război neimpresionați de ororile lui, nevăstuici vânând pui de găină. Auzise zvonuri despre atrocități, dar Stefan nu îndrăznise niciodată să le investigheze. Stătea cu frumoșii lui cât mai departe de lucrăturile brigadei. De fapt numai pe unul dintre soldați îl admira cât de cât - pilotul unui mic avion de recunoaștere - și chiar și așa numai cât era în aer, unde acrobațiile grațioase îl făceau să pară elegant, ca o pasăre. Pe sol nu era decât un alt «patriot» umflat în pene.

Stefan se uita la ei de pe margine cum se îmbătau împreună între bătălii; păreau să aibă gânduri ascunse, rar deranjați de Colonel și ordinele lui. Și mai vedea cum luptau împotriva inamicului doar când erau forțați de circumstanțe ce nu puteau fi evitate.

Odată, când au pus caii să care niște "muniție capturată" dintr-un oraș recent cucerit, Stefan i-a amenințat că-i raportează Colonelului. Ei fierbeau și amenințau dar el s-a ținut tare. O oră mai târziu, i-a văzut mergând cu unul dintre camioane către o secțiune devastată a orașului bombardat. Apoi i-a găsit în "cazinoul" lor de pânză, cu cărțile de joc în mâini.

Când Stefan a aflat că tânărul soldat desemnat să-l ajute cu caii pierduse solda pe trei luni înainte în timpul unei partide bețivănești de poker, i-a plătit el datoria, apoi a aranjat ca flăcăul să fie transferat înapoi la infanterie. Suspectase că soldații ar fi putut încerca să-l oblige pe tânăr să plătească, iar el dorea să-și știe caii în siguranță.

Îi văzuse folosind animale de fermă ca ținte, pompând rundă după rundă în creaturile muribunde, le auzise răsetele și le văzuse dezamăgirea când animalele mureau înainte sfârșitul jocului. Iar acum, își ațintea ochii urduroși asupra hergheliei lui, iar el nu avea de gând să le permită asta.

Așa că-și începu manevra informându-l pe Colonel, un prost, că va muta pentru noapte caii cu câțiva kilometri mai la nord, unde era iarbă mai grasă și apă mai bună.

"Ai grijă să fie gata dihanile pentru următoarea ofensivă", a spus Colonelul, apoi l-a concediat fără alte vorbe. *Dihaniile*. Stefan își stăpâni impulsul de a scuipa și se retrase rapid, mascându-și dezgustul. Vânzătorul-șef de idei avea lucruri mult mai importante în minte, cum ar fi să plănuiască moartea inutilă a altor oameni de-ai săi.

Când ajutoarele lui obosite terminară de dezhamat, Stefan le spuse să se retragă și să meargă la culcare. Recunoscători să fie lăsați slobozi atât de devreme, nu-l întrebară unde voia să adune caii în dimineața următoare. Lui îi păru rău de căruțul de potcovit, dar decise că era mai bine să-l lase în urmă și să lase caii să sufere de dureri de picioare dacă le cădeau potcoavele, decât să riște bănuiei. Totuși, luă cleștii și cioplitorul ca să fie cel puțin în stare să le taie copitele dacă era nevoie. Aruncându-și sacul pe umăr, ghidă turma către "iarbă mai grasă".

Observase valea aceea când au trecut pe acolo după o victorie aproape accidentală, în special pasul îngust din capătul de la nord, care îi obligase la un lung ocol, din cauză că roțile de cauciuc ale blindatelor nu făceau față tăieturii înguste și zig-zagurilor stâncoase. Aveau să umble toată noaptea, dar, până mâine la amiază, frumoșii lui ar putea fi în afara ariei de urmărire. În nici un caz, cărându-și prețiosul combustibil, soldații nu ar fi în stare să-i ajungă, iar el și evadații lui ar putea aștepta sfârșitul războiului în siguranța vreunui sat ascuns în munți.

xxx

Merse la armăsarul sur cu pată albă în frunte și îl bătu ușurel pe umărul robust, ghidându-l către o buturugă ca să-l poată încăleca. La aproape 50 de ani și istovit de șase ani de bătălii, nu mai putea sălta pe spatele unui cal atât de înalt, cum obișnuia să facă în tinerețe. Surul păru că oftează când îi simți greutatea, dar nu se plânse. Stefan începu apoi să cânte marșul. Mulți dintre cai asurziseră în lungile luni de bombardamente și schimb de gloanțe, dar cei care auzeau se aliniară în spatele surului. Cei surzi se mișcau din instinct, căutând confortul umerilor celorlalți, iar cei aproape orbi erau ghidați de ușoara rămășiță de miros al camaraderiei ecvine.

Toată noaptea au urcat în șir prin tăietura îngustă, dar când

panta ascuțită se arată în fața lor odată cu primele raze ale dimineții, Stefan regretă că nu le îngăduise mai multă odihnă lângă izvorul pe lângă care trecuseră mai devreme. Știa că, odată ajunși pe platou - cam încă 500 de metri - ar fi mai bine ascunși de copaci. Ar mai putea fi încă prinși, deși se îndoia că cineva va începe să-și pună întrebări în legătură cu absența lor cam încă o oră. Chiar și idiotul care conducea brigada înțelegea că ziua de după o bătălie atât de teribilă era pentru odihnă. Vor sta și-și vor linge rănilor - spera el. Pe lângă asta, erau mulți morți de îngropat.

Bunicul lui urâse soldații propriei lui vremi, numindu-i "pioni", pentru felul în care se lăsau târați la sacrificiu.

"Tu, tatăl tău și cu mine suntem descendenții unor războinici adevărați", i-a spus odată lui Stefan, modelând potcoave la forjă. "În stepă, era o onoare să mori în bătălie - bătălie adevărată, nu slalom printre gloanțe. Războaiele lor se duceau între oameni călare, săbii sprintene, zăngănit de oțel". Tăcu o clipă și trase oțelul înroșit din foc, apoi începu să-l lovească cu ciocanul. "Să mori pe un asemenea câmp, apărându-ți familia, clanul, însemna să te duci în raiul adevărat, nu în locul acela drăguț pe care-l descriu creștinii".

"Sunt mai multe raiuri?"

"Viața de apoi a fiecăruia e modelată după propria credință, băiete. Pentru bărbații din stepă nu sunt harfe, nici îngerăși care cântă, ci doar piatră de ascuțit lamele săbiilor. Pentru acești războinici, intrarea lor în eternitate a fost moartea în luptă, iar eternitatea lor înseamnă pregătire".

"Pregătire pentru ce?", a întrebat Stefan.

"Pentru atunci când sunt chemați".

"Chemați?"

"Să se întoarcă atunci când e nevoie de ei". Încăperea se umplu de aburi atunci când bunicul muie potcoava în apa sfârâind. "Străbunicii tăi nu s-au dus niciodată la luptă singuri, băiete. Dușmanii lor de pe câmpul de bătălie vedeau cum o sută se transformă într-o mie, când raiul lor feroce își trimitea întăririle".

În ziua următoare, Stefan lăsă caii să se odihnească pentru câteva ore într-un luminiș, mărginit într-o parte de un smârc. Priponi surul, sperând că ceilalți vor sta aproape de lider, în timp ce el își permise să doarmă o vreme. Folosi vechiul truc de a aduna mușchi ca să-și facă somnul mai confortabil, și adormi sub jachetă.

În a treia zi a fugii lor, soarele era aproape de asfințit când Stefan îl văzu - un băiețel de nouă sau zece ani, mânănd o turmă mică de oi și capre, într-un crâng cu copacii mai rari. Băiatul se holbă, întâi la Stefan, apoi la caii care găfâiau.

"Prietenii mei au nevoie de ajutor. Înțelegi?", îl întreabă Stefan.

Ochii băiatului se măriră. Se uită în jur să vadă dacă mai vine cineva.

"Unde este tatăl tău?"

Băiatul scutură din cap.

Temându-se să descalece ca să nu-i cedeze picioarele, arătă cu mâna peste umărul băiatului. "În direcția aceea e satul tău?"

Un alt nu.

"Atunci unde?"

Indicând în stânga lui, băiatul se dădu înapoi, în siguranța turmei.

"Este iarbă și apă lângă sat?"

O aprobare.

"Mulțumesc, fiule", spune Stefan. Când caii mei vor fi mai odihniți, poate vrei să înveți să călărești?"

Băiatul aproape zâmbi, cu frică în ochi.

Era fum în spatele copacilor care înconjurau o arie largă, perfectă

pentru odihna cailor și a lui. Voia să se odihnească înainte de a se prezenta în fața sătenilor. Oamenii dintr-un sat de munte atât de izolat nu erau obișnuiți cu străinii, cu atât mai puțin cu unul care sosea într-un asemenea anturaj. Pe de altă parte, dorea să coboare în vale asistat numai de caii lui, pentru cazul în care picioarele i-ar ceda după cele trei zile de călărit fără șea.

Într-adevăr, alunecând la pământ, trebui să se apuce de coama surului ca să-și mențină echilibrul, cu inima în galop.

Își privi protejații, dorindu-și la fel de mult ca ei să se odihnească, dar trebuia întâi să coboare panta ca să-i aducă și pe cei rămași în urmă, apoi să blocheze cumva cărarea, să-i țină pe loc pentru noapte. Va merge în sat dimineața.

Mergând pe lângă cai, îi observă pe cei care aveau nevoie de îngrijire imediată; câțiva aveau răni sângerânde, alții se clătinau din cauza unor probleme pe care odihna singură nu le putea rezolva. Mânia îl cuprinsese din nou, dar o dădu la o parte, economisindu-și energia pentru a-i aduna pe cei răzlețiți. Se întunecă înainte ca el să adoarmă, cu capul rezemat de o movilă de mușchi. Ultimul lucru pe care-l auzi fu un furnăit slab, câțiva metri mai departe.

Soarele îl găsi printre copaci. Gâdilându-i fața la început, disconfortul căldurii crescând l-a trezit apoi. Începu să se întindă, dar durerile îl asaltară din fiecare parte a corpului. Îi trebuiră câteva minute să-și amintească unde era și de ce era acolo. Auzi apoi un fredonat slab peste pârâul ce gâlgăia la câțiva metri. Încercă să se ridice, dar spatele îl trădă. Se rostogoli pe o parte, se propti pe un cot și încercă să localizeze sursa cântecului.

O văzu printr-o îngrămădire de picioare, în mijlocul cailor, ghemuită în timp ce pune ceva pe piciorul rănit al unuia. Nu-și dădu seama dacă era o femeie micuță sau o fată mărișoară. Adunându-și puterea, se împinse înainte, în ciuda durerii, și se ridică în picioare clătinându-se, blestemându-și vârsta.

Ce să facă acum? Să strige, riscând s-o sperie, sau să se apropie de ea încet și s-o sperie și mai tare? Tuși de câteva ori, apoi, prefăcându-se că n-o vede, strigă cu forță "bună dimineața, frumoșii mei. Ați dormit la fel de bine ca mine?". Se duse la pârâu, își stropi fața cu apă rece și sorbi câteva picături din pumn. Când se întoarse, ea stătea în picioare, încă în mijlocul cailor, privindu-l.

O salută dând din cap. "Bună dimineața".

Dădu și ea din cap. Îi veni în minte băiatul de ieri. Nici el nu vorbise. Poate că nimerise într-un sat de muți.

"Văd că mi-ai cunoscut prietenii.

Privirea ei rămase la fel.

"Au nevoie de ajutor".

Un acord tăcut.

"I-am salvat... din război". Văzu că nu-i spunea nimic nou. "Mă cheamă Stefan, aș putea ști cu cine vorbesc?"

I-ai salvat pe ei din război, sau pe tine?

El zâmbi. Deci putea să vorbească. "Sunt prea bătrân pentru a mai fi salvat".

"Ai de mâncare?"

El arătă către sacul lui, așezat pe locul unde dormise. "Mai am provizii pentru câteva zile".

"Și după aceea?"

El ridică din umeri. "Bănuiesc că după aceea voi avea și eu nevoie să fiu salvat".

Înflori primul ei zîmbet, unul mic, dar nu mai puțin un zîmbet. Calul al cărui picior îl oblojise o înghionti cu nasul. Ea se întoarse spre animal, îi murmură ceva, apoi porni încet spre Stefan și se opri la câțiva metri de el.

"Vom merge în sat. N-au mai rămas mulți dintre noi acolo, doar femei și câțiva băieți mici". Se întoarse să se uite la cai. "Dacă asta provoacă războiul cailor, atunci bărbaților ce le face?"

El nu răspunse, dar ea îi văzu adevărul în ochi.

Îi trebuiră două săptămâni lui Stefan ca să nu mai pândescă sosirea soldaților, auzind ocazional ecoul unor împușcături la distanță. Deși savura gândul la furia colonelului, își dădea seama că pusese satul într-un pericol teribil. Fusese martor în numeroase ocazii la brutalitatea rece a colonelului. Când se descoperea că un sat capturat ascundea depozite de alimente, indiferent de cantitate, colonelul ordona execuția căpeteniilor așezării, apoi îi punca pe toți sătenii, inclusiv pe copiii mici, să privească spânzurații, ordonându-le oamenilor lui să aibă grijă ca nimeni să nu încerce să taie funia și să-i îngroape.

Asta nu făcuse parte din planul inițial al lui Stefan. El nu se gândise decât să evadeze, să-și protejeze caii, iar acum, că i se dăduse o cabănuță goală în care să stea și era hrănit cu regularitate la masa sătenilor, simțea vinovăția de a nu fi anticipat pericolul ce-i însoțea sosirea.

Satul în sine era doar ceva mai mult decât o îngrămădire de colibe crestate în marginea muntelui. Bunici, mame, fiice și câțiva băieți adolescenți, poate treizeci în total. Ciobănașul tăcut, care avea 12 ani, era cel mai vârstnic bărbat din așezare. Stefan și-ar fi imaginat că măcar câțiva bunici ar fi putut fi lăsați în urmă, dar nu se vedea niciunul, iar el nu îndrăzni să întrebe, odată ce realizează că nimeni nu-i oferă informația de bună voie.

Magda era numele tinerei, a cărei față rotundă încadra doi ochi ce denotau un amestec de triburi antice. La 20 de ani, ea era liderul nedeclarat al satului, responsabilitate ce-i fusese impusă de cei doi ani de școală urmată în reședința de județ, ceva mai mult decât un sat, după cum își amintea Stefan, dar culmea urbanității pentru acești săteni - dintre care, cei mai mulți nu coborâseră niciodată de pe munte. Nu că ar fi avut nevoie de un șef în traiul lor zilnic. Ei făceau ceea ce era nevoie, urmând subtilele porunci ale anotimpurilor, dar i-au lăsat Magdei grija de a se ocupa de Stefan, iar el se surprindea uneori cerându-i sfatul chiar și în privința cailor.

Sentimentele lui de vină, legate de pericolul pe care l-a adus la ușa acestor oameni, deveneau mai pregnante când vedea transformarea apărută pe fețele lor atunci când se ocupau de cai. În această privință, Magda era un general inteligent și bun, părând să intuiască automat care dintre femei se va înțelege cel mai bine cu care cal, care era capabilă de a alina răni severe și ce cal avea nevoie de ceva mai mult decât de mângâierea mâinilor vreunui bunici.

"Femeile ar vrea să știe numele cailor, ar putea avea mai bine grijă de ei așa..."

"Nu i-am botezat niciodată", a spus el simplu. "A fost destul de greu să văd ce le făcea armata în fiecare zi, și luptele. Un nume ar fi..."

"... făcut mai mult rău?". El nu-și putu da seama ce semnifica luminița ce-i juca în ochi când a rostit întrebarea, dar asta nu era ceva nou, ea era la fel de misterioasă, pe cât de capabilă atunci când acționa.

El își dădu seama că ceva s-a produs în comportamentul femeilor, în dimineața în care marele sur încălecăse una dintre iepe. Câteva zile mai târziu, surul s-a dus la o altă iapă, iar Stefan zâmbi larg când se întoarse și o văzu pe Magda privind-i.

"E un semn de vindecare", spuse el, "când își recapătă firea lor adevărată".

"Da, e bine că ei, cel puțin, pot uita războiul atât de repede". Ea se opri, ca și când ar fi vrut să mai adauge ceva, apoi se întoarse și plecă abrupt.

Cândva, după a doua lună, mai mulți cai, inclusiv iapa posibil grea, îi treziră un sentiment ciudat. Deși păreau sănătoși, simțea ceva în ei atunci când le mângâia gâtul. Colicile, în special, erau periculoase chiar și pentru cei mai sănătoși cai, putându-le cauza moartea într-o zi sau două, dacă nu erau tratați imediat. Stefan s-a dus să caute o iarbă rară pe care bunicul lui o numea *inimă curată*.

"De ce e atât de greu de găsit?", se plânsese Stefan cel de șapte ani, obosit de atâtea căutări fără succes, la baza copacilor.

"Dacă ar fi ușor, n-ar mai fi atât de bună", răspunsesse bunicul, din spatele unui copac. "Așa cum caii sunt un dar pentru oameni, așa și inima curată e un dar pentru cai. Când Dumnezeu îți arată unde se ascunde, înseamnă că El te vede și că aprobă ce faci."

Stefan căută în aproape toate locurile pe care le cunoștea în jurul satului, dar fără succes. La un moment dat, descoperi o urmă de căprioară care ducea în sus, pe munte și o urmări prin pădure, până ajunsese într-o poiană izolată, pe care ar fi trecut-o cu vederea, dacă un iepure nu i-ar fi sărit aproape între picioare și nu l-ar fi făcut să întoarcă privirile. O strălucire albă licări printre copaci, iar el dădu cu atenție buruienile la o parte să investigheze.

În fața lui se afla rezolvarea misterului lipsei bărbaților din sat. Douăzecișicinci de cruci de lemn se ridicau fără nici o ordine, în aparență. Stefan se uită în jurul micului crâng și realizează, cu oroare crescândă, că exista o ordine și că aceasta reprezenta ceva. Fiecare bărbat fusese îngropat în locul pe care fusese ucis, și era evident că ucigașii îi strâseseră în cerc, executându-i în maniera cea mai eficientă.

Nu erau nume pe cruci, dar fiecare era decorată diferit, cu țesături, mărgelile și flori proaspete. Chiar dacă Stefan se simțea bine integrat în viața de zi cu zi a satului, nu observase niciodată pe nimeni ducându-se în direcția aceea. Se concentrase atât de mult pe îngrijirea cailor, că nu acordase destulă atenție oamenilor... femeilor. Acum, că înțelegea ce se întâmplase, realizează că ele îi arătaseră, într-un fel, care era situația. Niciodată, nici una dintre ele nu și-a aruncat privirea dincolo de deal, sau în josul cărării, în felul în care te uiți când aștepti întoarcerea cuiva drag. De fapt, nu se simțea nici un fel de anticipare în nimic din ceea ce făceau. Satul era înconjurat, ca de zidurile unei închisori, de forma groaznică a unui acum izolat, de un prezent închis.

Poate de aceea băiatul, Andrei, fusese atât de șocat de apariția lui. Nimeni din sat nu se așteptase să apară vreodată cineva. Ucigașii - nici nu avea importanță de care parte se aflau - nu numai că le omorâseră bărbații, ci le ucisese și speranța, furându-le, prin barbaria lor, orice sens al viitorului.

Stefan se înroși de rușine. Oare ce credeau ele despre el? Preocuparea lui de a salva caii trebuie să li se fi părut culmea frivolității, o aroganță față de propria lor pierdere.

Magda avea dreptate. El supraviețuise războiului stând aproape de cai, încercând, cât putea, să ignore oamenii - nevinovați sau nu. Nu el salvase caii, ci caii îl salvară pe el, acompaniindu-l în această călătorie nebună către propria lui eliberare. Ei fuseseră răniți ca să-i dea lui motiv să-i oblojească, oboseala lor abătându-i gândul de la propria istovire.

Și aceste femei, aceste văduve și orfani i s-au alăturat în nebulia lui privată. Ele cunoșteau totul despre generozitate, deoarece fuseseră forțate să dea, dincolo de limitele sinelui. Pustiul lor fusese atât de evident, dar el fusese prea plin de sine, de victoria lui asupra colonelului și asupra "vânzătorilor de idei", ca să vadă

adevărata măsură a durerii lor.

Ruşinea îi ardea faţa şi căzu în genunchi să ceară iertare - de la bunicul lui, de la morţii pe care-i avea înainte. Nu de la Dumnezeu, nu încă. Era prea plin de ruşine şi dispreţ pentru sine însuşi ca să se poată apropia de Dumnezeu în acest moment. Şi, pentru prima dată de când era copil, plânse până nu-i mai rămase nimic, decât durere sulfuroasă.

Oftând, încercă nesigur să se ridice, şi mâna lui lovi una dintre cruci, răsturnând-o puţin într-o parte. Oripilat, se aplecă s-o îndrepte şi atunci văzu, crescând în jurul ei, inima curată - buruiana bunicului său. Se ridică şi inspectă grăbit celelalte cruci. Toate erau încercuite de frunzele înţepătoare de un verde întunecat ale remedii pe care-l căuta. Se opri, îşi ridică faţa şi se uită cu mirare la bucăţica de cer ce strălucea prin baldachinul de copaci. Invadase intimitatea durerii acestor oameni aducându-şi caii, cum ar putea acum s-o invadeze din nou fără să redeschidă o rană prin descoperirea lui?

Adânc îngândurat, se întoarse în sat. O întâlni pe Magda care scotea apă din fântâna aflată în piaţa satului. Scrâşni din dinţi, încercând să găsească o cale de a deschide groaznicul subiect. Ea se întoarse, auzindu-i paşii, şi zâmbi.

"Stefan".

"Magda".

Ea se aplecă să ridice găleata, iar el se apropie s-o ajute, dar, ca de obicei, ea se descurcă singură. Punând cofa jos, ea îşi şterse mâinile de rochia de lână şi se uită la el. "I-ai promis lui Andrei că-l înveţi să călărească?"

"I-am spus că poate, când se însănătoşesc caii".

"Asta sună a promisiune în urechile unui băieţel". Felul în care ea îl numise "băieţel" părea să aibă o anumită forţă, mai ales acum, că le ştia secretul. "Dacă l-ai dezamăgi..."

"Spune-i că trebuie să facem întâi o şea. Asta ne va da puţin timp".

"Din ce?"

"Pielea de oaie ar fi un început bun. Putem improviza după aceea".

"Da, e bine așa". Dădu să se îndepărteze.

"Magda?"

"Da?"

"Sunt îngrijorat pentru cai". Se opri.

"Pare să le meargă bine, nu?"

"Mai bine decât aş fi sperat. Tu, voi aţi..."

"Ce e, Stefan?". Ochii ei păreau că-l străpung. "De ce au nevoie?"

El ridică din umeri. "Bunicul meu mi-a spus despre o buruiană. O numea inimă curată".

Ea se încruntă. "N-o ştiu, dar numele plantelor pot fi diferite de la o regiune la alta. Cum arată?"

O umbră îi străbătu faţa atunci când el i-o descrie.

Sarcina de a însăila o şea pentru Andrei se dovedi o plăcere neaşteptată. Nefiind niciodată căsătorit şi neavând copii, fiecare interacţiune a lui Stefan cu băiatul cel tăcut dezgropa amintiri strălucitoare despre bunicul său. Înţelegea acum răbdarea bătrânului şi simţi bucuria de a părea el însuşi acum plin de înţelepciune şi experienţă. Faptul că observa şi încuraja încercarea altuia de a realiza ceva îl satisfăcea în profunzime.

Explică băiatului scopul şei, structura care trebuia să stea acolo unde omul şi calul se împreunau. În mod normal, l-ar fi lăsat pe băiat să călărească fără şea, ca să îşi dea singur seama de confortul şi avantajele pe care le-ar aduce şeaua. Dar avertismentul şi teama

din ochii Magdei au preîntâmpinat acele lecţii. Aşa că-şi reduce lecţiile la materialele care întâi ar oferi vigoare şi protecţie calului, apoi omului. O şea prea moale nu ar oferi destul suport şi ar fi fost mai rea decât lipsa uncia. Una prea aspră ar roade gâtul calului, creându-i dureri, determinându-i şi pe cei mai blânzi să încerce să scape de călăreţ. Să găsească textura perfectă, când pielea era greu de procurat, va necesita ingeniozitate, multe încercări şi greşeli.

.....

Magda îi aduse o farfurie de mâncare în seara aceea, dar nu plecă imediat, așa cum făcea de obicei. Stefan îi făcu semn să şadă în timp ce el mănâncă, dar ea clătină din cap şi rămase în picioare.

După câteva înghiţituri, el o privi. "Vrei să spui ceva, dă-i drumul".

Ea aprobă, dar nu vorbi. Stefan învăţase să aştepte, în ce o privea. Pe de altă parte, îi plăcea compania cuiva în timp ce mânca. Mâncase de atâtea ori singur în anii războiului, înconjurat doar de frumoşii lui.

"Cât vei rămâne aici?"

Întrebarea a fost atât de neaşteptată, încât preferă să mestece câteva momente, în loc să-i răspundă. Înghiţi cu grijă şi spuse: "Nu ştiu".

Ea zâmbi. "Mă gândeam eu".

Există vreun motiv... vrei să mă gândesc la plecare?"

Ea clătină din cap.

"Atunci de ce întreb?"

"Sosirea ta, faptul că ai adus caii, a fost începutul speranţei pentru ele".

"Ele? Tu nu eşti una dintre ele?"

Un mic bujor în fiecare obraz. "Eu sunt mai tânără..."

Acum el aprobă. Tinereţea este prin definiţie speranţă, iar speranţa tinereţe, o altă zicală din înţelepciunea bunicului. "Ce are a face speranţa cu faptul că eu stau ori plec?"

"Totul". O spuse simplu, ca şi cum ar fi fost o explicaţie clară. Nu era. El decis să-şi însuşească tactica ei şi să nu vorbească. "Dacă mi-ai fi spus că stai o lună, un an, până la sfârşitul războiului... ar fi însemnat ceva".

"Şi dacă ţi-aş fi spus că sper să nu plec niciodată?"

"Aşa e? Speri să nu pleci?"

"Ele... tu... vrei să rămân?"

Ea râse, era primul răs adevărat pe care-l auzise vreodată de la ea. Apoi roşi. El realiză că era frumoasă, deşi alţii ar fi putut să nu fie de acord. Fusese singur, atâta timp cu o altă definiţie a frumuseţii, încât nu-i cunoştea măsura, dar ea era frumoasă în momentul acela.

"Chiar te-am ajutat cu caii?" Râsul trecu, dispariţia bujorilor din obraji ei conferi seriozitate întrebării.

"Da, foarte mult, simt că sunt mai mult ai voştri decât au fost vreodată ai mei.

"Ne vei ajuta şi tu pe noi în schimb?"

"Bineînţeles". O spuse rapid.

"Fără să ştii ce fel de ajutor ne trebuie?"

"Da".

"Spui da, fără să întreb ce vrem".

"Tu... satul, m-aţi primit pe mine şi pe cai fără întrebări. Orice aş putea face pentru voi e prea puţin".

Trei seri mai târziu, când se întorcea de la cai la cabana lui, o găleată de apă încălzită la soare şi o bucată de săpun erau plasate pe scaunelul din faţa uşii, împreună cu cina, acoperită cu un ştergar. El se emoţionează, din nou, de generozitatea şi atenţia lor. Se spălă, fericit că evită răcoarea pârăului, apoi mănăcă şi se pregăti de culcare.

În timp ce dormea, fu trezit de o mângâiere ușoară și de conștiința faptului că cineva se urcase în pat lângă el. Vru să spună ceva, dar un deget îi acoperi gura, urmat de foșnetul unei rochii de noapte trasă peste cap.

Se trezi singur, nesigur dacă avusese un vis puternic sau totul fusese real. Ar fi râs, gândindu-se la conversația cu Magda, dar nu voia să-l audă cineva și poate să interpreteze greșit. Trecuseră atâția ani, își dădu el seama, de când nu mai simțise această bucurie firească. Ieșind afară, observă că găleata și săpunul dispăruseră. Asta îl făcu să chicotească. Petrecuse multă vreme cu caii și nu-și dăduse seama că probabil mirosea ca unul dintre ei. Realiză că generozitatea nu-i fusese adresată lui, ci vizitatoarei necunoscute.

Toată ziua își făcu treburile obișnuite, încercând să mențină conversațiile cu ceilalți simple și directe și având grijă să nu se uite prea lung în ochii vreuncea dintre femei.

și așa, mergea în fiecare noapte la culcare, neștiind dacă va fi trezit sau nu. Asta îl făcu să nu se poată odihni în primele săptămâni, dar după aceea deveni un soi de rugăciune. În nopțile de după munca grea, trupul său îndurerat se ruga pentru somn. În alte nopți, cele de după zilele în care munca nu-l ostenea destul, se ruga pentru o vizitatoare. Nu se potrivea niciodată, însă nici rău nu era. Într-un colț al minții sale, era Magda de fiecare dată, deși știa că niciodată nu fusese ea.

După patru luni, vizitele nocturne s-au rărit și, odată ce-și dădu seama de motiv, nu se putu abține să nu arunce priviri furișe către femeile în jurul cărora se agitau cele bătrâne. Cam în același timp observă că și caii aveau căpeștre noi, țesute fiecare cu model diferit - modele pe care credea că le recunoaște din crângul de pe munte. Deși niciodată nu vorbise cu Magda despre asta, mai știa că animalele primiseră inimă curată, deoarece ușoarele simptome dispăruseră.

În ce-o privea, ea părea neschimbată, deși ceva mai retrasă. Mai discutaseră despre cai, ea îi mai adusesse ocazional mâncare, dar exista o nouă distanță între ei. Cu excepția momentelor în care Andrei călărea, ceea ce făcea aproape zilnic, iar Stefan era foarte mândru de băiat. Acesta dovedea un talent înnașcut; părăsise cu ușurință roibuș liniștit pentru un cal mai tânăr și mai puternic. Chiar și Magda părea mai relaxată acum, iar o dată sau de două ori Stefan crezu că vede un pic de invidie în ochii ei. O întrebă o dată dacă vrea să încerce, dar ea refuzase.

Întrebarea Magdei, dacă va rămâne sau nu, nu-l bântuia, dar își dădu seama că, dacă va rămâne, trebuia să contribuie mai mult, iar caii de asemenea. Bineînțeles, a discutat asta mai întâi cu Magda și s-a hotărât că animalele erau destul de sănătoase ca să are și să care lemne. Iarna dădea semn că va sosi și, cu ajutorul tuturor, puteau fi aduse destule lemne ca să le facă viața confortabilă în lunile următoare.

Stefan și Andrei erau în mijlocul tăieturii cu un car plin de lemne când au auzit un zgomot familiar deasupra lor. Andrei privi în sus, urmărind zborul biplanului deasupra orizontului. Dar Stefan slăbi frânghia și se grăbi să mână cei doi cai sub copaci.

"Vino aici, Andrei", a strigat el. "Nu trebuie să ne vadă".

Dar Andrei era hipnotizat și începu să-și agite mâinile în aer făcând semn avionului ce-și clătina aripile în direcția lui.

În zilele următoare Stefan și-a imaginat că aude tot timpul zgomotul biplanului, în afară de momentele în care încerca într-adevăr să asculte. Atunci, tot ce auzea era fornașul cailor și sunetele firești ale satului. Noaptea era și mai rău. Nu se mai ruga

să-i vină vizitatoarele, ci doar ca micile colibe de pe panta dealului să rămână invizibile. Comportamentul lui nervos a devenit evident, așa că nu fu surprins văzând-o într-o zi pe Magda așteptându-l.

"Am mai văzut avioane", spuse ea, atacând problema direct. "Nu trebuie să-ți mai faci atâtea griji, nelineștești pe toată lumea".

El scutură din cap. "Dar cunosc acest avion. Iar pilotul este din aceeași unitate în care am fost eu. Și știe despre cai".

"Cel mult, a văzut doi cai și un băiat. Asta e departe de a fi o herghelie". Își puse mâna pe brațul lui, una dintre puținele ocazii în care îl atinsese. "Pe lângă asta, ai spus că a făcut lucrul acela... Și-a clătinat aripile".

"Da".

"Asta nu înseamnă că era prietenos? Că se juca? Poate că războiul s-a terminat, te-ai gândit la asta?"

"Da. De fapt, m-am gândit la asta. Dar dacă războiul s-a sfârșit, de ce zboară în misiuni de recunoaștere?"

Ea se încruntă. "Cum putem fi siguri?"

"E un singur mod de a vă proteja, pe voi și pe cai".

"Care?"

"Plec, mă duc în jos pe munte".

Ea clătina vehement din cap. "Nu, nu te vei mai întoarce niciodată, tu ești un... un..."

"Dezertor"

"Și asta înseamnă..."

"Ceva foarte rău în timp de război. Pot fi spânzurat, închis pe viață, dacă sunt generos. Dar dacă vin aici..."

"Vor lua caii. Asta ar fi destul de rău, dar... pe tine te putem ascunde."

"Magda". Stefan îi luă mâna. "Știu".

Ea încercă să și-o retragă, dar el o strânse și o ținu aproape. "Știu despre morminte, despre bărbații voștri".

"Ah".

"Știu că femeile au făcut hamuri cu același model ca și lucrurile de pe cruci. Știu că au dat cailor numele morților. Dincolo de faptul că mai degrabă aș muri decât să-i las pe monștrii aceia să-i ia... caiiăștia sunt acum o parte din sat, la fel ca și colibele, ca și..."

"Copiii nenăscuți?"

El se bucură că ea o spusese. Era și ușurat că subiectul fusese deschis, că ținea într-a lui mâna acestei femei-copil, că venise aici. Indiferent ce s-ar întâmpla, avea un simțământ de dreptate, care lipsise din el de când își putea aminti.

"Stefan, ce vom face?"

El se ridică încet, încă ținând-o de mână. Apoi se aplecă, îi sărută mâna și dădu să se îndepărteze.

"Unde te duci?"

"Sunt niște... oameni... cu care trebuie să vorbesc".

Găsi micul crâng cu cruci și înțepeni la marginea lui. Erau zei și tați, frați și fii pentru el. Nu le vorbi, cum ar fi făcut un credincios la altar, ci stătu, simplu, cu întrebarea în inimă, având încredere că ei îi vor arăta calea cea bună. Încercă să-și deschidă inima cât de mult putea, ca să prindă orice șoaptă, apoi își întinse capul când simți o briză printre frunze. Era un pustiu ciudat în crâng, atât de diferit față de prima dată când fusese aici. Numai vocea bunicului său, din nou și din nou: "Nu le precupeți nimic din tine".

Se întoarce cu greu în sat, simțind durere în inimă. La ce se așteptase? Nu-i arătaseră anii de război că omul e în ultimă instanță singur, că primii care dezertează sunt zeii care ar fi trebuit să-l protejeze de inamic? Se afla la jumătatea drumului când observă, sau, mai degrabă, nu observă activitatea normală. Nici femei, nici copii. Nici... sunetele făcute de cai.

Alergă spre pășune. Era goală. Strigă: "Magda! Andrei!"
Nici un răspuns.

Se grăbi spre sat și era gata să strige din nou când îi văzu, trei bărbați cu puști, cu spatele la el. Se ori când unul se întoarce. Deși nu purta uniforma, nu era nici o îndoială că se uita la fața sergentului de brigadă.

"Aha, aha", spuse sergentul, cu un rânjet, "omul nostru cu caii" Ceilalți doi se întorseră. Intendentul și unul dintre cercetași.
"Unde sunt, Stefan?"

"Nu știu", spuse Stefan, încercând să-și ascundă panica din voce. "Poate că i-au furat bărbații din sat în timp ce eram plecat".

"Bărbații din sat?". Sergentul se întoarce către cercetaș.
"Credeam că ai spus că ai scăpat de toți".

"Minte", replică cercetașul. "I-am șters pe toți de pe fața pământului atunci când n-au vrut să ne spună unde se ascundeau femeile.

Stefan gemu.

"Unde sunt caii, Stefan?", întrebă intendentul. "Avem nevoie de ei".

"Un... unde vă sunt uniformele?"

"Războiul e gata", intendentul făcu câțiva pași spre Stefan.

"Cine a câștigat?"

"Pentru tine nu va avea importanță, decât dacă ne spui unde sunt caii". Erau la numai douăzeci de pași acum.

Stefan se simți bucurios că putea spune adevărul. Pentru că habar nu avea unde erau femeile. Era bucurios că nu erau aici. Zâmbi. "Pe cuvânt că nu știu".

"Nu te credem", spuse sergentul cu o voce cântată.

Așteptarea și realitatea au proprietăți diferite. O parte din el se așteptase ca cineva să vină să-l caute, pe el și pe cai și, odată găsit, știa că va fi pedepsit într-un fel sau altul - poate chiar va fi spânzurat, pedeapsa standard pentru dezertori. Dar, chiar dacă ocazional visase smucitura funiei sau puștile aliniate, niciodată nu fusese durere adevărată.

Această realitate era dincolo de înțelegerea lui. Aluneca în și în afara conștiinței, acolo unde-l atârnaseră, cu brațele întinse în părți, cu încheieturile mâinilor legate strâns de cumpăna fântâniei. Sergentul se apropie de el, îi ridică bărbia aproape cu blândețe.

"Unde sunt, Stefan?"

Nu mai putea vorbi. Sergentul își împinse degetul în gaura de glonț din brațul lui Stefan. O durere pârjolitoare îl trezi, după care se moleși din nou.

"Vezi și la celălalt braț", îi spuse intendentul cercetașului, care ținti și trase.

Stefan urlă și crezu că va cădea exact acolo unde era, lăsându-și încheieturile să atârne de legături. Însă doar se pleoști, simțind și mai multă durere în umeri, de credea că-i va plesni inima.

"Nu le vom face nici un rău, Stefan. Știm cât de importanți sunt pentru tine". Intendentul se rezemă de pușcă. "Fermierii au nevoie de ei la fel de mult ca tine, și vor plăti un preț bun. Dacă nu ne-ai fi mințit, te-am fi făcut și pe tine părtaș".

Asta iscă un râset ascuțit din partea sergentului.

"Am spus că *l-am fi putut*", sublinie intendentul.

Următoarea împușcătură pătrunse în mușchiul moale al coapsei drepte a lui Ștefan. El nu-și dădu seama dacă osul fusese spulberat, dar piciorul stâng nu-i putu susține greutatea dureroasă, iar presiunea din brațe întrei durerea. Prin ceața roșie a agoniei, simți o scuturătură, un cutremur îndepărtat, ce părea să se apropie

de el. Luptându-se să-și deschidă ochii și să ridice capul, se uită în sus, convins că moartea era aproape.

Veneau să-l salveze, frumoșii lui, galopând din pădure către el, către tortura lui. Nu mai era bolnavele animale de tracțiune, aveau copitele strălucitoare și mârâitul feroce al cailor de război, fiecare cu decorația lui unică, și pe fiecare călărea câte un războinic purtând pălăria înaltă specifică regiunii, cu câte o sabie lucitoare ridicată deasupra capului, gata de luptă. Auzi una, sau poate două împușcături, apoi doar săltatul copitelor. Apoi vântul. Apoi dormi, sau muri, nu-și dădu seama ce.

Nu erau flori, iar fetița bătu din picior cu frustrare. "Mami, nu găsesc nici una".

"Aproape am terminat. Ne întorcem într-un minut".

Întorcându-se spre mama ei îngenuncheată pe pământ, fetița i se uită peste umăr. "Ce e aia?"

"E *Chemarea Paradisului*", o plantă foarte specială. Mama își șterse mâinile și se dădu înapoi să se uite la rezultatul eforturilor ei. "Deși în alte locuri se numește altfel".

"Cum altfel?"

"Acolo de unde a venit tatăl tău, se numește *Inimă Curată*".

"Trebuie să fie o plantă foarte bună dacă are nume atât de frumoase".

"Este, păpușa mea".

"Crește numai pe sub cruci?"

"Nu, Fanya", mama ei oftă, rugându-se în tăcere ca fiica ei să depășească perioada întrebărilor nesfârșite, știind totuși că fiecare vârstă avea provocările ei. "Când o găsim în pădure, unde crește ea, îi cerem permisiunea să o mutăm aici, în jurul crucilor, pentru ca morții noștri să ne audă rugăciunile mai ușor".

"Și le aud? Ne aud rugăciunile?"

"Uneori. Când nevoia este mare".

"Și ne răspund?"

"Da, draga mea Fanya. Știi sigur că da".

Fetița îngenunche lângă mama ei, se întinse și atinse crucea, apoi se întoarce. "L-am întrebat pe tata dacă aș putea să..."

Mama îi puse degetul pe buze. «Cele mai bune rugăciuni nu trebuie să le audă nimeni, Fanya. Doar tu".

Fata aprobă cu seriozitate. Mama și fiica se ridicară și începură să meargă, mână în mână, spre sat. Când ajunseră lângă fântână, Stefana îl văzu pe Andrei ținând de căpăstru mînzul cu pată albă deasupra ochilor. Ea fugi de lângă mama ei și se grăbi către el, sărindu-i în brațe.

"Mami, ai avut dreptate", spuse Stefana.

"În legătură cu ce?", întrebă Andrei.

Stefana îi șopti ceva în ureche, iar el o sărută pe frunte. "Încă avem nevoie de permisiunea mamei tale", spuse el. "Depinde de ea".

"Andrei, ce crezi că faci?"

"Ai promis că-mi dai voie s-o învăț să călărească. Astăzi e la fel de bine ca oricând..."

"Ai spus, mami, ai spus", repetă Stefana.

"Am spus că într-o zi o vei putea învăța să călărească. Nu am spus în ce zi".

"Asta sună a promisiune în urechile unui copil, Magda". Andrei zâmbi, iar Stefana se uită la mamă-sa cu ochii aceia ca ai tatălui ei, și Magda știu că nu poate să-i refuze.

Traducere de Corina Știrb-Cooper

Serie nouă, Anul V, Nr. 1 (48), ianuarie 2009

Peter Cooper - Grădina Paradisului

Anul cenaclistic 2008 s-a încheiat în forță, *con brio*, prin prezentarea unei nuvele de excepție, avându-l ca autor pe Peter Cooper, un nume fără îndoială cunoscut cititorilor fideli ai revistei "Caiete Silvane". De la prima sa lectură în Cenaclul "Silvania", el a impresionat prin talent, prin profunzimea temelor, prezentate într-o formă simplă, lipsită de ostentația oricărui experimentalism formal. Textele lui transmit cu putere firescul și căldura vieții umane, dar și vicisitudinile și tragismul ei... Și, dincolo de toate, taina sa luminoasă, supra-cosmică. În această nuvelă, de pildă, e uimitor cum reușește să facă transparente valorile ei spirituale, sacralitatea ei, în mijlocul celei mai cumplite experiențe umane, cea a războiului. Lucru cert, avem de-a face, în cazul său, cu un scriitor autentic (nu spunem doar prozator, pentru că este și poet).

Dar să dăm cuvântul și colegilor de cenaclu despre nuvela lui Peter: "Cred că la ora asta există în scriitura lui un echilibru între poezie și proză. Text tulburător... Joc pe muchie de cuțit între real și ireal. Și o translație lină, neforțată spre simbol, perpetuă reflectare a esențialului în planul acestei lumi" (Florin Horvath); "O proză extraordinară! Îmbinare între tandrețe și forță... Multă empatie, dragoste față de animale și oameni. Până la urmă este o parabolă. Deși scrisă

într-un stil simplu, dar nu simplist, reușește să transmită faptul că această lume se perpetuează în alte planuri. Prozatorul îl egalează pe poetul Peter Cooper" (Dina Horvath); "Accent pe vizual. Alternanțele de secvențe mă duc cu gândul la un posibil film. Jocul cu simbolurile este fantastic. Peter Cooper este unul dintre marii scriitori pe care i-am cunoscut. Consider această proză o capodoperă" (Ion Pițoiu-Dragomir); "Proză densă, plină de semnificații, cinematografică într-un fel. Împletire între imaginea realului și basm. Secvența războiului este doar un pretext. E mai mult decât o povestire. Peter Cooper este un narator încărcat de substanță, de har" (Iuliu Suciu).

Îl felicităm încă o dată pe Peter! Felicitări i se cuvin și soției acestuia, Corina Știrb-Cooper, pentru performanța de a fi reușit să redea cu acuratețe în limba română acest text impresionant. Și, fiind în asentimentul tuturor colegilor de cenaclu, așteptăm o ediție românească a cărților lui Peter Cooper.

Nu încheiem înainte de a vă ura, alături de membrii Cenaclului "Silvania" și de colegii de redacție ai revistei "Caiete Silvane", un An Nou fericit și La mulți ani!

D. HOBLEA

Iată adevărul adevărat!

Nu demult înainte de a trece în veșnicie, scriitorul **Octavian Paler** a acordat un interviu criticului Daniel Cristea Enache, declarând că în 1916 episcopul ortodox de Caransebeș **Miron Cristea** ar fi semnat un manifest prin care condamna armata română care trecuse Carpații pentru eliberarea Ardealului. Intrigat și supărat nu-mi puteam închipui ca un înalt ierarh al bisericii ortodoxe, și român născut în Toplița Mureșului, să arunce cu anatema asupra propriului său neam. Nu puteam să înțeleg cum un înalt ierarh ortodox și român să facă "pact" cu diavolul, condamându-și nația ce își dorea unirea. Nu puteam înțelege, mai mult, cum un înalt prelat, negându-și neamul, după terminarea războiului în 1918, reușește să ajungă mitropolit, apoi culmea - primul patriarh al României, și în 1938 chiar prim-ministrul țării? Eram convins că apreciatul cărturar, de curând răposat, Octavian Paler a făcut o confuzie cu mitropolitul ortodox al Ardealului de la Sibiu, Vasile Mangra. Acesta, spre indignarea tuturor românilor, semnează o declarație de condamnare a

intervenției armatei române în Ardeal, împotriva unirii. E drept, la puțin timp, Vasile Mangra are remușcări de conștiință spălându-și păcatele la Budapesta unde își pune capăt zilelor într-un hotel.

Intrigat de acest grav "accident" ce ducea la compromiterea Mitropoliei Ardealului, am purces la o serie de contacte, fie prin corespondență, fie telefonic cu personalități teologice sau laice, profesori universitari din București ca istoricii **Gh. Zbughea** și **Ion Scurtu**, cu **Dan Ciachir** exeget al bisericii ortodoxe, dar și cu PSS **Petroniu** episcopul Sălajului, iar de la Mitropolia Sibiului cu părintele profesor **Mircea Păcurariu**.

Spre dezamăgirea mea, Octavian Paler avea dreptate, la fel ca și un onorat profesor de la Cizer care prin presă îmi oferea copia manifestului antiromânesc semnat și de episcopul de Caransebeș, Miron Cristea.

"**Din păcate** - îmi relata în scris părintele profesor Mircea Păcurariu - **lucrurile au fost așa cum le-au relatat Paler și alții. Episcopii români ortodocși și uniți au fost evacuați din Sibiu și Blaj**

după ce au intrat trupele române în Ardeal în 1916. Acolo au fost obligați să semneze toți câte o declarație de loialitate către statul maghiar, contrarul ar fi dus la măsuri de represalii și chiar condamnări la moarte. Lucrurile s-au petrecut ca în decembrie 1989 - relatează părintele profesor Mircea Păcurariu - când Patriarhul Teoctist și-a văzut numele pe o scrisoare de felicitare către «iubitul conducător» și publicată în ziare; el nu știa nimic!"

Numai că Octavian Paler în însemnările sale nu amintește mai pe larg de teroarea impusă bisericii ortodoxe române din Transilvania de către autoritățile maghiare represive, iar acceptarea compromisului era o necesitate pasageră a momentului. Dovadă că la 1 decembrie 1918 la Alba Iulia, pe Câmpul lui Horea și-n cetatea lui Vodă Mihai primul unificator, cele două biserici surori în frunte cu înalții lor ierarhi, episcopul ortodox Miron Cristea și episcopul greco-catolic Iuliu Hossu - scriitor cardinal s-au îmbrățișat spre satisfacția și bucuria tuturor românilor uniți pe veci.

Ion IVĂNESCU

Caiete Silvane

Edituri ieșene, autori ieșeni

• **Petre Țuțea, Omul. Tratat de antropologie creștină, Editura Timpul, Iași, 2008, 692 p.**

În anul 2008, la editura ieșeană Timpul, a fost re-editat, în condiții tipografice deosebite, monumentalul volum *Omul. Tratat de antropologie creștină*, "ediție integrală și definitivă, îngrijită și prefată de Cassian Maria Spiridon". Despre Petre Țuțea (1902-1991), "filosof, gânditor creștin, legiutor", om cu o biografie aparte, orfan, copil de trupă, publicist, director general în Ministerul Economiei, trecut print-un lung calvar al închisorilor comuniste, se știa puține înainte de 1989. În timpul regimului comunist - perioadă în care nu a încetat să propovăduiască valorile spirituale creștin ortodoxe și iubirea față de neamul nostru -, nu a putut publica decât arareori, sub pseudonim. Unii spuneau despre el că ar fi un fel de "filosof fără operă", cei mai mulți nu știa și nu aveau cum să cunoască profunzimea gândirii lui. După revoluție, Petre Țuțea "cel mai strălucit reprezentant al generației sale, al generației patronate de Nae Ionescu, al generației lui Vulcănescu, Cioran, Eliade, Noica" (Cassian Maria Spiridon) a încetat din viață când deja lucrurile începuseră să se schimbe în ce privește publicarea a ceea ce scrisese. Poate că prea târziu pentru a mai însemna ceva pentru viața lui. Opera sa îl așează acolo unde îi este locul.

Opera lui fundamentală (din nefericire nepublicată la timpul ei), este *Omul. Tratat de antropologie creștină*, structurat în cartea apărută la "Timpul" astfel: I - *Problemele sau cartea întrebărilor*, II - *Sistemele sau Cartea întregurilor logice, autonom-matematice, paralele cu întreguri ontice*, III - *Stilurile, IV - Disciplinele (Matematica, Fizica - știința științelor naturii)*, V. *Dogmele sau situația*

spiritului în imperiul certitudinii.

O carte prin care, subscriem la cele scrise de Cassian Maria Spiridon, Petre Țuțea va rămâne în cultura românească.

• **Ion Mitan, Strada Lăpușneanu de altădată. Plimbare nostalgică, ediția a II-a; an neprecizat; 198 p.; Urcând Copoul cu gândul la Podul Verde, Editura Tehnopress, Iași, 352 p, 2006**

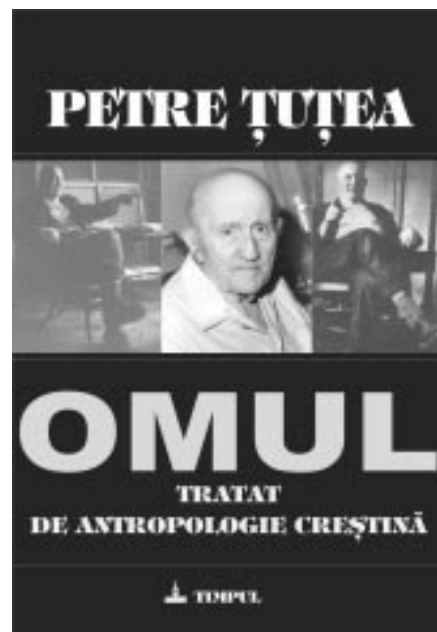
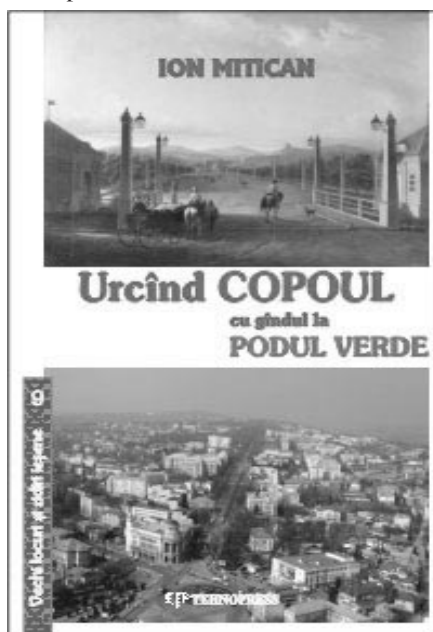
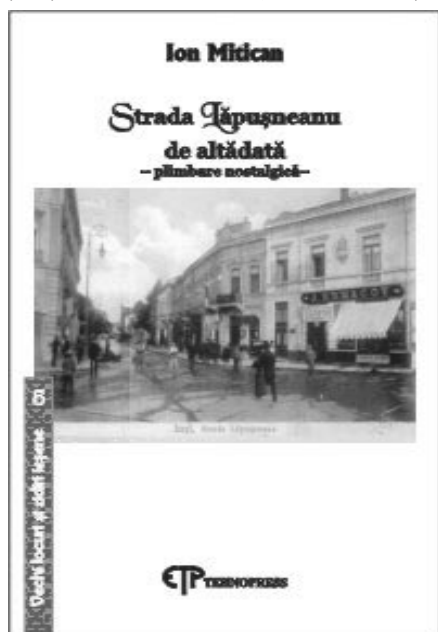
Ion Mitan (născut în 1931, absolvent al Facultății de Electrotehnică a Institutului Politehnic din Iași) a scris mai multe cărți despre orașul nostru. Una este despre "Strada Amintirilor" sau "a Veseliei", cum era numită strada Lăpușneanu. Aici era odinioară "staniștea instrumentelor muzicale", care "soseau" la noi la scurt timp după apariția lor, orașul fiind legat de Viena "prin drum de fier", deja la 1 iunie 1870. Era strada pe care, prin anii 1870-1900, "fulgerau cele mai ochioase magazine, de marșandărie și lipscănărie, vestite locante, neîntrecute croitorii și luxoase pantofării pentru dame...". Și azi găsești Galeriile Anticariat (în locul unde se afla, altădată, "căsoaia lui Ioan Strasshoffer"), și, alungate de peste tot pentru a fi adunate aici, tonetele micilor anticari, parcă în amintirea mai vechilor lăcașuri ale cărții, precum cel condus de Kuperman. Ion Mitan ne poartă pas cu pas, re-desenând cu penelul cuvântului, parcă, totul cum era odinioară, de la casa postelnicului Alecu Beldiman, în care "participăm la un banchet junimist", în 1872, ne preambulăm pe lângă locante, prăvălii, intrăm în "cofetăria dulciurilor și a duduculelor", *La Georges*, ori în clădirea de la numărul 32, unde intra Eminescu, în magazinul muzical, pe vremea când apăruse "Ce te legeni codrule". E strada librarilor, a marilor uniri, a cinematografeilor și, înainte de toate, a unei epoci.

Apoi, în cea de-a doua carte, urcăm dealul

Copoului, pe Ulița Podului Verde, care în 1866 a primit numele "Carol", uitându-ne la partea dinspre apus a Casei Studenților, "privind" cu ochii minții la palatul Elencu Sturza-Păstrăvanu. Urcăm apoi spre Universitate, unde altădată era satul Muntenimea de Sus. Dar mai întâi, la începutul bulevardului, despărțită de clădirea Bibliotecii Universitare "Mihai Eminescu" este clădirea Inspectoratului de Sănătate Publică, pe al cărei loc se afla locuința lui Petrache Mavrogheni (1819-1887), om politic, renumit ministru de finanțe, care la 7 octombrie 1857 a semnat Declarația pentru Unirea Principatelor, și, în 1867 a introdus sistemul monetar zecimal, cu leul de argint. Legea lui a fost votată când nu mai era ministru, la 22 aprilie 1867, și introducea ca unitate Leul, echivalent a cinci grame de argint (835 de părți argint și 165 de părți aliaj), având, ca azi, 100 de bani, înlocuind varianta preluată de la piastrul turcilor, cu 40 de "parale". Călătorim, purtați de cuvintele așternute pe hârtie de Ion Mitan, cu tramcarul, amintindu-ne de cum scria Alecu Russo în *Iașii și locuitorii săi în 1840*: "Copoul este teatrul unde tânărul debutează în lume sentimental, culcat într-o elegantă caleașcă, cu obișnuita țigară în vârful buzelor, cu mâna sprijinită alene pe bastonașul elegant și arătând trăsurilor care se încruciează cel dintâi pantalon al său, croit de d. Ortiger, croitor de Paris, pălăria vieneză... Copoul mai este arena în care cucoanele noastre mari și mici, tinere și bătrâne, urâte ori frumoase, se întrec în strălucirea toaletelor."

Două cărți scrise nu cu pana, ci cu sufletul, cu multă dăruire, care ne aduc aminte nouă, celor din acest loc, că trăim într-un oraș care are un parfum aparte. Și nu doar cel al teilor, care îl acoperă cu totul zile bune din an.

Marius CHELARU

Cărțile României

• Despre **Paul Aretzu** s-a scris și se scrie în presa literară a țării. Semnalează totuși volumul de poezie "Urma lui Uriel" (Ed. Vinea, București, 2006) din binecunoscutul motiv de care toți cărturarii se plâng: proasta difuzare a revistelor de cultură în/din provincie. Poemele beneficiază de traducere în limba engleză (realizată de **Ioana Ieronim**) și de o excelentă postfață semnată de **Eugen Negrici**.

Menționez aici două versuri care m-au pus pe gânduri: "*sunt împietrit. Ceea ce îmi provoacă sfârșitul poemului./ la care vom ajunge noi cu toții, cititorii*" (**un epilog**). Sunt convins că nu greșesc spunând că poezia lui **Paul Aretzu** pare o insulă liniștită în contextul unor continente poetice mai mult experimentale decât viabile pe termen lung.

• O carte intrigantă (poezie) apare la **Ed. Limes** (Cluj-Napoca, 2008) și se numește "**Salutator universal**". Autorul, **Dumitru Păcuraru**, scrie pe prima copertă a volumului: "*Autorul, adică eu, și-a pierdut încrederea în el însuși, dar și în poezie, ca specie literară. Și-a pierdut încrederea în harul său și, evident, a început să disprețuiască meseria de scriitor*". Rareori poți citi astfel de declarații, mai ales dacă vin de la un poet care nu a mai publicat nici o carte de 20 de ani (primul său volum, "**Miere de viespi**", a apărut în 1989). Iată câteva extrase: "*autorul, mort. Opera pierdută/ se poate întâmpla ceva mai rău?*" (**Incapacitatea textului de a deveni transparent de la prima lectură**), "*Ce prostie/ să-ți pui numele/ peste o ridicătură de pământ/ sub care sunt îngropate/ o grămăjoară de oase/ care, culmea, sunt ale tale!*" (**Prostioare**), "*Șapte lovituri de cuțit/ toate țintind inima*" (**Stabilirea identității. Reînvierea**).

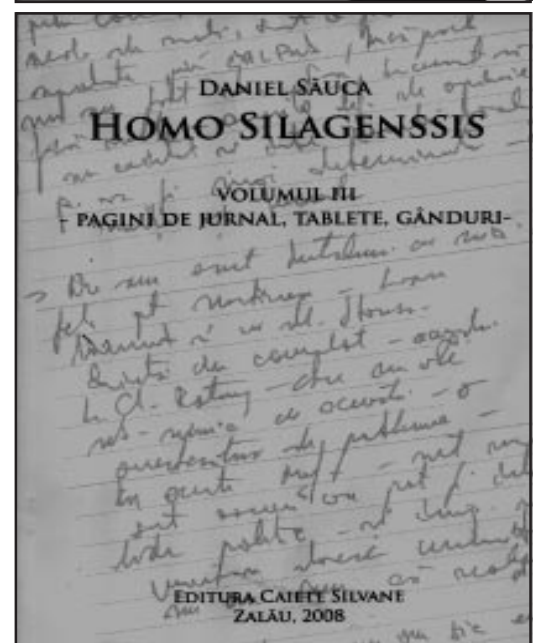
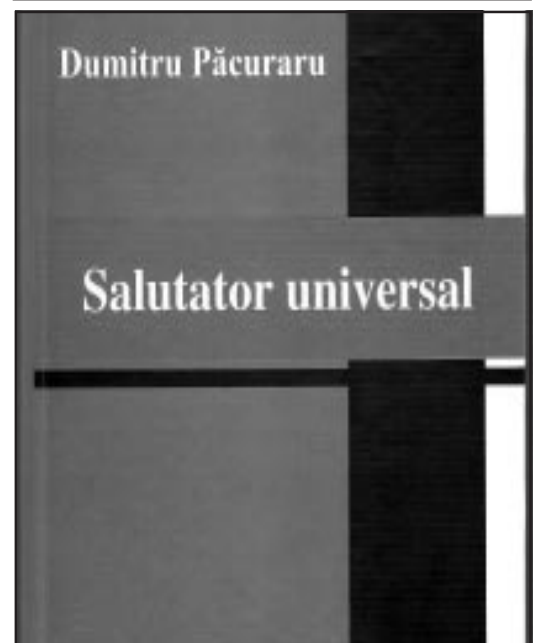
Greu de spus ce audiență va avea acest volum editat în condiții de lux. Îl recomand, oricum, împătimiților de poezie ca pe o excepție de la regula volumelor ce apar astăzi în România.

• La **Ed. Caiete Silvane** (Zalău, 2008) a apărut ultimul volum al trilogiei intitulată "**Homo Silagensis**", de **Daniel Săuca**. Nu ascund faptul că m-au atras fragmentele de jurnal, așa cum orice "jurnal" atrage privirea indiscretă a cititorului. Explicându-și gestul, la încheierea volumului, autorul spune: "*Nu mă aștept, sincer, ca această trilogie să provoace - în general - laude spectaculoase, nici măcar aprecieri pozitive calme, mai degrabă răbufniri provinciale și atacuri bazate pe complicități, umori și animozități.*"

Că a fost astfel și va fi la fel - nu mă îndoiesc, mai ales dacă amintesc interviurile luate de **Daniel Săuca** unor personalități locale ale Sălajului și nu numai. Orice s-ar spune, însă, radiografia anilor de după 1989, concretizată în această trilogie, rămâne un document viu care, nădăjduiesc, va fi consultat în momentul în care se vor scrie alte cărți despre timpurile pe care le trăim.

Ștefan Doru DĂNCUȘ

Serie nouă, Anul V, Nr. 1 (48), ianuarie 2009

Caiete Silvane

Cyber-fantasma din clubul FumP*

Robert Lazu

Își dădu seama că jointul era mai puternic decât tot ce încercase vreodată. Simți nevoia să se așeze. Dar unde? Privi în jur cu sentimentul tot mai apăsător că trăiește un vis halucinant. Luminile laserelor desenau figuri fulgerătoare pe chipurile extatice ale dansatorilor. Pădurea mâinilor ridicate, beția sunetului și a luminii, agitația dansului dezlănțuit nu-i ofereau nici cea mai mică șansă de a descoperi vreun loc ferit. Fiecare centimetru era saturat de trupuri scufundate în fumul strălucitor ale cărui unduiri închipuiau valuri albastre încununat cu o spumă verde-smaragd. Căutând disperat o scăpare văzu, pentru prima dată, fantasma.

Se ridica deasupra întregii săli precum ciuperca unei explozii nucleare asupra ținuturilor devastate. Avea un chip rece, conturat din lumini ionizate, o privire dominatoare și o frumusețe crudă, menită să producă suferință. Pe obraji i se întredăiau mii de firișoare luminoase în timp ce ochii străluceau mocnit, ca doi tăciuni, colorați în culorile curcubeului. Era exact ca și cum toate flashurile lansate la secundă prin fantele înguste ale instalațiilor s-ar fi împletit într-o țesătură fină în pupilele creaturii. Gâtul prelung și oceanul de raze care-i împodobeau chipul îi dădeau o înfățișare volatilă. Oricât ai fi vrut să o fixezi cu privirea spre a ți-o reaminti oarecând nu ai fi reușit niciodată. Milioane de șerpi fosforescenți se întâlneau unindu-se și încercând totodată să se smulgă din formula acestui chip halucinant. Când spectrul își întorcea capul deasupra sălii, aproape de tavanul înalt, părul luminos se mișca alcătuit cu vârfurile firelor șiruri de cuvinte neînțelese. Atras - deși deopotrivă uluit și îngrozit - de viziune, Max fixa hipnotizat șirurile nesfârșite de cuvinte. Își dădu seama că erau semne străvechi, grafeme asemănătoare celor din manualul de limbă sanscrită. Privea fără să clipească, târât de curentul dansatorilor

dezlănțuiți în mijlocul căruia căuta să-și găsească echilibrul. Muzica se estompa în timp ce concentrarea sa asupra acelor șiruri telegrafice creștea nemăsurat. Simți cum pătrunde în vechi incantații, blesteme cutremurătoare menite să clatine crugul lumii întregi. O groază care îi îngheța șira spinării se revărsa, nestăvilită, asupra-i. Dar asta nu era nimic. Simți cu adevărat ce înseamnă frica atunci când ea îl privi.

Își roti încet capul spre el fixându-l cu ochii săi multicolori. Firele de păr se regrupară în noi și noi incantații, mișcându-se asemenea unor șerpi antrenați în stranii dansuri hipnotice. Întreaga coroană capilară se transformă într-o vâlvătaie în mijlocul căreia se deslușeau litere incandescente de foc. Simți cum toate acele cuvinte erau transferate printr-o magistrală a cărei viteză depășea orice închipuire în creierul său încins de joint. Îndrăzni să se miște pentru prima dată. Scutură puternic din cap, dintr-o parte în alta, strângând ochii energic. Acolo era câmpul de luptă. Ochii. Erau singura graniță ce stăvilea posesiunea. Deși nu înțelegea acele cuvinte intuia că ele nu trebuiau să-l pătrundă, să-i cotopească creierii și sufletul. Cu o mișcare bruscă, contorsionată, se aruncă în lateral plonjând fără ezitare printre dansatorii dezlănțuiți. Își simți căderea ca pe o mișcare în care corpul, configurat dintr-o masă imensă de particule minuscule, începu să se deplaseze în direcția dictată de rămășițele propriei voințe turmentate abia la câteva secunde după ce lăuntru său zbuciumat porni în direcția descendentă. Contactul cu podeaua lucioasă de carbon veni ca o binecuvântare. Mulțimea din jur îl proteja de privirea îngrozitorului spectru. Se ghemui între picioarele dansatorilor frenetici și încercă să gândească ținându-și capul strâns în palme. Își căuta, cu ultimele resturi de luciditate, scăparea.

Deși jointul îi transformase creierul într-o oală sub presiune, intuia o putere, dincolo de celulele sale neuronale, care îl putea salva. După câteva minute prelungi deschise ochii răsucindu-se spre dreapta. Se simțea privit.

Un copil apărut de nu se știe unde stătea nemișcat urmărindu-l. Ochii mari, căprui, fața albă, trăsăturile serioase, părul castaniu din care se desprindeau câțiva cărlionți ce-i atârnavu rebeli deasupra frunții, de fapt întreaga înfățișare a puștiului îi transmiteau un sentiment liniștitor. Îl contraria doar atemporalitatea acestuia. Știa că este un copil, dar unul surprinzător de matur, împărțind ceva din aerul unui bătrân înțelept dintr-o acuarelă de Ma Lin. Desculț, îmbrăcat simplu, cu o pereche de jeans deasupra cărora purta o cămașă de pânză albă legată cu un șnur auriu la gât, părea o ființă din altă lume. Nimic din jur nu putea să-l atingă, să-l tulbure. Dansatorii îl ocoleau inexplicabil, în ciuda dansului trance care le adormise simțurile într-atât încât nu mai percepeau nimic, nici măcar izbiturile trupurilor moi, gelatinoase, de meduze prinse în vârtoarea furtunii. Cu o voce subțire, clară, îi spuse atât: "Urmează-mă". Max prinse ezitant mâna fină a băiețelului al cărui zâmbet îl convinsese că are de-a face cu un prieten. Se ridică încet, dar rămase ghemuit de teama spectrului luminiscent; cu pași ezitanți porni pe urmele micii sale călăuze. Nu avea curajul să ridice privirea fixând cu obstinație podeaua lucioasă. După câțiva pași simți cum bâjbâie cu mâna în

gol. Ridicând privirea constată stupefiat că puștiul dispăruse la fel de imprezibil cum apăruse. Dar acum ieșirea din labirintul arenei îi apără în fața ochilor cu toată claritatea. Înaintea lui se întindea acea parte a sălii unde grupuri răzlețe consumau băuturi sofisticate, învăluiți în tentaculele aburilor narcotici, în imediata apropiere a garderobei și toaletelor. Era locul unde se făcea "încălzirea", cum obișnuia să spună Eddy B. Înainte de a trece prin ușa care se deschise, silențioasă, sub comanda invizibilă a fasciculului opto-electronic, mai privi o dată fantasma cybernetică. Era acolo, rotindu-și furioasă privirea în toate direcțiile. Îl căuta pe el, Max, Maximus Montague.

Nimeri în baia fetelor. Câteva tinere își fardau chipurile marcate de efectele jointurilor. Nu-l privi niciuna. În atmosfera clubului FumP era ceva obișnuit ca unii dintre clienți să confunde toaletele destinate bărbaților cu cele ale femeilor. Și invers. Singurul moment când îi acordară ceva mai multă atenție fu atunci când ridică brusc geamul-ghilotină. Sări. Marginea pantofului stâng rămase pentru o clipă prinsă de rama geamului, făcându-l să țopăie într-un singur picior bătând aerul cu brațele spre a-și căuta echilibrul. Când își eliberă membrul captiv se poticni parcurgând câțiva pași cu capul înainte. Genunchiul drept împiedică prăbușirea. Se ridică simțind o durere surdă, usturătoare, pe care reuși să o ignore avântându-se într-un sprint frenetic. Coti brusc la dreapta. Ajuns în aleea Dawson frica îl cuprinse din nou. După câțiva metri se opri lipindu-se cu spatele de zid. Gâfâia sălbatic. Dacă îl va urmări? Dacă își va trimite acoliții după el? Șocat de grozăvia gândurilor sale se lăsă pe vine frecându-și fruntea și tâmpile. Își cuprinse capul în palme și stătu așa câteva clipe prelungi. Cine? De ce să-l urmărească? Ce acoliți? Ce se întâmpla cu el? O senzație de vomă tot mai consistentă urcă din stomac spre gura-i mai uscată decât puștiul Llano Estacado. Privi cu ochi tulburi mașinile de pe strada Chapel Hill, spre care dădea artera din spatele clubului, unde încă mai

stătea ghemuit. Trebuia să schimbe ceva. Se ridică în picioare cu un gest hotărât, ca și cum ar fi dorit să anuleze dintr-o singură mișcare efectele drogului. Încercă să meargă cu pas egal, cât mai degajat. Când își dădu seama că cimentul pe care călca, zidurile, stâlpii și tot ceea ce-l înconjură pendula în largi valuri în jurul său, realiză că lungul extaz abia începuse. Tremura din tot corpul. Cu o și mai mare hotărâre bătu aerul cu mâinile alungând stoluri de lilieci nevăzuți. Își scutură din nou capul cu violență așa cum făcuse în inima arenei de dans. Clătinându-se ajunse pe Chapel Hill, în apropierea parcerii de lângă restaurantul chinezesc. Simți ceva straniu, ca și cum o parte din făptura sa interioară s-ar fi trezit și ar fi luptat din răspuțeri să-l smulgă de sub efectele jointului. Degeaba. Doza fucose uriașă. Cum de se întâmplase așa? Jim țepușă, furnizorul obișnuit, era cunoscut pentru zgârcenia sa în privința dozelor. Mai bine și-ar fi tăiat o mână decât să vândă ceva "substanță" în plus vreunui client. Și totuși se întâmplase...

Drumul din acea noapte a fost lung. Se temea să oprească un taxi după ce văzu un șofer care, îngrozitor lucru, părea a avea în loc de ochi doi tăciuni aprinși, incandescenți, asemenea fantasmei. Dacă acoliții îi întindeau o cursa? Care acoliți? Cu asemenea întrebări în minte rătăci ore întregi pe drumuri dosnice, sărind garduri și străbătând terenurile de golf din apropierea șoselei 751. Cădea și se ridica ca și cum un arc bine răsucit îl obliga să meargă înainte, fără să se oprească, cu pași sacadați, egali. Se și rătăci de câteva ori, însă acel dublu treaz din lăuntru său îl călăuzi fără greș, scoțându-l chiar în fața benzinăriei Handee Hugo. Ultima bucată a traseului era limpede. După calculele sale erau cam 24-25 kilometri de la club până în zona rezidențială "Church Farm". De la benzinărie mai avea de parcurs doar doi. Când zorii mijiră simți cum spaima din suflet începe să-și piardă puterea. Propriul chip, care până în acel moment rămase crispat, exact ca în clipa când întâlnise privirea spectrului ce încercase să-i inoculeze în inimă acele incantații îngrozitoare, i se

destinse. Își rotunji buzele în forma unui zâmbet larg. Repetă gestul. În timpul acestor exerciții de mimică facială văzu strada izbăvitoare - Joshua Glenn - unde locuința mătușii sale îl aștepta cu lumina de veghe aprinsă. Însă mai văzu ceva. Neașteptat. Un tânăr, sprijinit de peretele lateral al dulapului metalic unde se aflau, aliniat, căsuțele poștale. O prezență neobișnuită pentru ora și locul acela, într-o zonă rezidențială de clasă medie, liniștită, unde toți îi cunoșteau pe toți. Nemișcat ca o statuie, cu gluga trasă deasupra capului, ținându-și ambele mâini ascunse în buzunarele largi părea că doarme într-o neverosimilă poziție verticală. Frica se înstăpâni din nou asupra sufletului său tulburat. Nu îndrăzne să facă nici cea mai ușoară mișcare. Două lacrimi izvorâte din ochii ce uitară să clipească i se prelinsesă pe chipul crispat. Nu înțelegea nimic. Va fi oare capturat? Frânturi din dialogurile sale cu Moira, cu Anselm, cu Vladimir se combinau într-un vârtej ce se ridica tumultuos din ungherele memoriei sale adânci. Ceva ca un soi de rugăciune (către cine?) se iscă în mintea sa cerșind ajutor. Spera ca o mașină, un vecin sau măcar o pisică să treacă prin preajmă spulberându-i angoasa. De această dată îl ajutără propriile limite fizice. Corpul înțepenit nu-i mai asculta comenzile. Obosit, alunecă în genunchi. Rămase câteva clipe astfel, apoi începu să spere că va depăși, din nou, marea spaimă. O adiere de vânt îi răcori fruntea umezită de transpirația rece. Bruce, se ridică. Bunul său prieten, acel misterios, de nenumit dublu interior îl împinse ca un arc. Fără să mai gândească nimic porni. Cu un curaj nebun, pe care credea că-l epuizase în încercarea sa de a scăpa de spectrul din clubul FumP, trecu pe lângă strania prezență. Preț de o clipă se simți stupid. Un singur gest al Pelerinului îi arătă că se înșelase. Exact în momentul când îl depășea, acesta se întoarse și rosti cu o voce înceată, fără accent, șapte cuvinte: "Domnule, aveți un mesaj. Veți vedea nevăzutul". Cu o mișcare ușoară îi atinse fruntea apoi se întoarse și dispăru după primul colț. Max continuă să meargă inertial, alb de spaimă, golit de gânduri, revăzând pe ecranul interior al propriei imaginații un singur lucru: mișcarea necunoscutului care întindea mâna spre a-i atinge fruntea. În mii de reluări, iar și iar, aceeași succesiune de imagini. Atât. Nu-și va aminti niciodată cum intrase în casă.

(Va urma?)

* Primul capitol al romanului Divina com. Medi@

Vechi cântece populare din zona Năpradea

Băsâioc cu tri crenguțe

Băsâioc cu tri crenguțe
Are badea tri mândruțe
Una-n deal și una-n vale,
Una-n ulița ce mare.

Ce' din deal s-o măritat
Ce' din vale m-o lăsat
Ce' din ulița ce mare
Ști-uă dracu' ce bai are.

(cules de la Pinte Clara,
Năpradea , 75 ani)

Cătănie, cătănie

Țânc-mă mândră pă brață
Până mâine dimineață
Când îi mâni la ora zăce
Hai mândră și mă petrece

Hai mândră și mă petreci
Păstă Someș să mă treci
C-a vini și măicuța
Să mă petreacă și ea

C-or vini surorile
Să-mi aducă florile
Florile de iasomie
Că mă duc în cătănie.

(cules de la Pop Lucreția,
Năpradea, 76 de ani)

Tu muiere și-a me' dragă

Tu muiere și-a me' dragă
Coaptă-i cânepa-n ogradă
Coaptă-i cânepa-n ogradă
Și tu șezi în pat beteagă.

Măi bărbate, măi bărbate
Ie coasa și uă cosăște
Ie coasa și uă cosește
De boală mă tămădește.

Tu muiere, tu muiere
Las-o dracului ședere
Las-o dracului ședere
Dacă vrei să faci avere.

Măi bărbate, măi bărbate
Las-o dracului avere
Las-o dracului avere
Dacă vrei să ai muiere.

(cules de la Tamaș Aurel,
Năpradea, 74 ani)

Bună sara, om bătrân

-Bună sara, om bătrân
Ce-aduni duminica fân?
-Nu-l adun de doru' tău
Că de-a feciorului meu

- Este nuntă-n sat la voi
De s-aude-atâta toi?
- Este nuntă-n casa me'
Să mărită noru-me'.

- Țâpă furca și grebla
Hai arată-mi casa ta!
Furca, grebla o țâpat
Și casa i-o arătat.

Când în casă s-o băgat
Țâți mesenii i-onchinat
Nici la unul n-o luat.

Când i-onchinat mireasa:
- Aista păhar l-oi be'
Că-i di la nevasta me'

Țâți mesenii s-o-ntristat
Mireasa s-o spăritat
Și-n brață i s-o aruncat.

(cules de la Pinte Clara,
Năpradea, 75 ani)

Am avut o mândră blândă

Am avut o mândră blândă
O-am lăsat la dor să plângă
Și dacă mi o-am lăsat
Mădra me' s-o măritat

Și n-ar fi mare bănat
Dacă s-ar fi măritat
De la noi al treilea sat
De la noi al treilea sat

Da' ea s-o făcut mireasă
De la noi a treia casă
Ies afară și o vâd
Întru-n casă și oftez.

Măicuța pricepe bine
Ce-i la inimă la mine
Ceru-i mare, stele-s multe
Și mai mari și mai mărunte

Dar ca una nu-i niciuna
Așa mândră luminoasă
Nu-i ca mândra de frumoasă
Nu-i ca mândra de frumoasă.

(cules de la Criste Maria.,
Năpradea, 65 ani)

Lună, lună ești nebună

Lună, lună ești nebună
Că răsai noaptea pă brumă
Mai bine n-ai lumina
Că mi-ai stricat dragostea
La mine și la badea.

Săraci cărările mele
Crescut-o iarba pă ele
Iarba crește și-nflorește
Și badea nu mă iubește
Că la alta să gândește.

Te-auzam bade de-acasă
Cum dădeai cu pumnu-n masă
Și zăceai că nu-s frumoasă

De frumoasă m-ai văzut
De harnică m-ai știut
Da' de alta ț-o plăcut.

(cules de la Silaghi Lotica,
Năpradea, 58 ani)

Foaie verde, foi de fragi

Faioie verde, foi de fragi
Doi tineri s-avură dragi
Când au fost la logodit
Părinții nu i-o-nvoit.

Ei atunci s-o supărat
Și de mână s-o luat
Și s-o dus și s-o-necat
Unde-o fost Someșu' lat.

Părinții i-o căutat
Și apoi i-o îngropat.
Din mormântu' di la fată
Răsărit-o ruje lată

Din mormânt de la fecior
Răsărit-o rugușor.
Rugușoru' s-o întins
Și pă ruje o cuprins.

(cules de la Fodor Maria,
Năpradea, 67 ani)

Mă dusă la săcerat

Mă dusă la săcerat
Sângură, fără bărbat
Pusăi săcera la brâu
Săcerai până la prânz
Tăt cu lacrimi și cu plâns

Serie nouă, Anul V, Nr. 1 (48), ianuarie 2009

Săcerai până l-amiaz
Tăt cu lacrimi pă obraz.

Toate socioarele
Veneau cu mâncările
Numa' socioara me'
Numa' ea nu mai vine'
Num-a me' soacră nu vine
Fi-i-ar neamu' de rușine.

(cules de la Silaghi Lotica,
Năpradea, 70 ani)

Păsărică mută-ți cuibu'

Păsărică mută-ți cuibu'
Că vine badea cu plugu'.

Păsărică mută-ți casa
Că vine badea cu coasa.

Eu casa mi o-aș muta
Nu mă lasă inima.

Da inima nu mă lasă
Ca să ies din iarba deasă.

Io cuibu mi l-oi muta
Când pă tine te-a lua
Îi fi și tu-n casa ta.

(cules de la Criste Maria,
Năpradea, 65 ani)

Am auzât ieri la moară

Am auzât ieri la moară
Că și-al meu drăguț să-nsoară
Însoară-se bucuros
Dacă nu ști' ce-i frumos.

Că și eu m-oi mărita
Păstă drum de casa ta
Și Ț-oi rupe inima
Țăe și la maică-ta
Și la tăta vița ta.

(culeasă de la Medve Maria,
Năpradea, 65 ani)

Măicută când m-ai făcut

Măicută când m-ai făcut
Nimnică nu te-o durut
Num-on dejet la picior
C-ai crezut că faci fecior

Și dac-ai văzut că-s fată
Mai bine m-ai fi călcată
Cu picioru' câtă vatră
Și-apoi să mă fi-aruncată
Să nu mă fi măritată.
Cu bărbatu' nu-i noroc
Că bărbatu-i zbici de foc
Cu bărbatu' nu-i tincală
Că bărbatu-i zbici de pară.

(cules de la Groza Silvia,
Năpradea, 75 ani)

Dă-mă mamă după drag

Dă-mă mamă după drag
Norocu' nu-i la iosag
Că iosagu-i trecător
Cu urātu-s până mor.

Iosagu' șede-n poiată
Urātu' șede pă vatră.
Dă-mă după care-mi place
De n-ave' casă și-a face.

După urât de mi-i da
Io mamă m-oi spânzura
De crenguța cimbrului
În mijlocul târgului.

Să să mire tot târgu'
Că mă dai cu urātu'
Să să-nvețe maicile
Să nu-și deie fetele

Frumos bade trandafir
Lasă-mă să rup un fir.
Rupe mândr' cât îi vre'
Trandafir din pana me'

Tu li rupe, el a crește
Stai mândră și mai citește
Că si eu oi cătăni
Și tot amâdoi om fi

Mânca-te-ar focu' năcaz
De tânără mi te-am tras.
De-oi mai trage cât am tras
Pune-mi pânza pe obraz.

Duce-m-oi la maica-acasă
M-oi face iară frumoasă.
Care n-are maică dragă
Unde foc și-amar să tragă?

Care n-are maică dulce
Unde foc și-amar să duce?
Eu mai am un tată drag
Și la-acela tre' să trag.

Mânca-v-ar focu' străini
Mult am crezut că-ți fi buni
Da' voi cu-a voaste bunețe
Mă duceți la bătrânețe.

C-am fost mică și-am fost proastă
Și-am venit la casa voastă
Stau în loc și mă gândesc
La ce foc să lăcomesc?

(cules de la Criste Maria,
Năpradea, 65 ani)

Porumbel cu porumbele

Porumbel și porumbele
Ptice-ți porumbelele
Să rămâie numa' spinii
Să mă iubesc cu vecinii

Vecină de-ți pare rău
Că iubesc fratile tău
Nu-l mâna sara la boi
Că i drumu' pângă noi

Nu-l mâna sara la vaci
Că i drumu' pângă fagi
Și-oi mere și io cu el
Pân' la tine porumbel.

(cules de la Pinte Clara,
Năpradea, 75 ani)

Colo-n jos în Prundurele

Colo-n jos în Prundurele
Răsărit-o două stele
Da' și-acele nu sunt stele
Că sunt două surorele.
Una râde una plânge.
Ce' ce râde mese-ntinde
Ce' ce plânge mese strănje
- Taci tu soră nu tăt plânge
- Da' io soră cum n-oi plânge
C-am auzât pă mama
Vorovindu-și cu tata
Că pă noi soră ne-a da
Pă una la răsărit
Și pă una l-asfințit
Și-atunci soră ne-om vede'
Când a face plou' pere
Și răchita micșunele
Și-om mânca soră din ele.

(cules de la Groza Silvia,
Năpradea, 75 ani)

Culese de înv. **Ioan DAMȘA**, împreună
cu elevii claselor a III-a și a IV-a ai
Școlii "Traian Crețu" din Năpradea

Darnicii

Motto:

Vei luci, blând Viflaim, când va fi să nu mai fim?

(Gheorghe Tomozei - Felurite petreceri)

În ultimii ani, tot mai mulți români s-au dus să lucreze în Spania și, când au revenit acasă, și-au povestit pățaniile și impresiile. În Peninsula Iberică, multe obiceiuri sunt cu totul diferite de cele de la noi. Să luăm de exemplu Crăciunul. Spaniolii nu pun copiilor cadouri sub brăduț, nu le strecoară în șosetele atârinate de șemineu sau în cizmuluțele puse în fereastră. Ei așteaptă Boboteaza și Închinarea Magilor de la Răsărit ca să le dăruiască celor mici dulciuri și jucării. Dacă l-aș fi citit cu mai multă atenție pe Alejo Carpentier, n-aș fi sărit în romanul "Recursul la metodă" peste savuroasele rânduri despre misteriosul Santiclo (nume parodizat, obținut prin distorsionarea englezescului Santa Claus), un personaj dubios, la fel roșu ca steagul partidului comunist, "care venea să aducă jucării copiilor cu treisprezece zile înainte ca Cei Trei Magi - cum se întâmplase întotdeauna aici - să se ocupe de treaba aceasta".

Se crede că înțelepții veniți s-o felicite pe Maica Sfântă și să se închine Pruncului au fost Baltazar, Gaspar și Melchior. Potrivit Evangheliei după Matei, ei au ajuns în Bethlechem via Ierusalim, îndrumați de o stea foarte strălucitoare. Noul Testament nu precizează numărul lor, nici de unde au venit, dar tradiția susține că ei proveneau din Mesopotamia, din Persia și din Etiopia.

Baltazar sau Boldișar este un vechi nume de origine asiobabiloneeană și înseamnă "Baal să-l apere pe rege". Gaspar ar fi putut să fie iranian, iar Melchior din țara de unde, două milenii mai târziu, jamaicanii de culoare au importat cultul rastafari, al cărui profet reggae a fost cântărețul Bob Marley. Găsindu-l pe "regele Udeilor, Cel ce S-a născut" (Matei 2:2) în ieslea din peștera amenajată ca și grajd, magii L-au adorat și I-au dăruit aur (simbol al regalității), tămâie (odor rezervat sacrificiilor întru cinstirea lui Dumnezeu) și smirnă (reprezentând suferința și moartea). Evanghelia ne povestește că, după vizita la Sfânta Familie, înțelepții au fost avertizați în vis că intențiile regelui Irod (Herodes cel Mare) nu sunt cele mai cinstite și s-au întors "în țara lor" pe altă cale.

Unde s-au dus?

Marco Polo ne dă un răspuns în "Milionul" său: "În Persia se află orașul Sabba (Sava), din care au plecat cei trei crai care l-au slăvit pe Cristos când s-a născut. În acest oraș sunt îngropați în mormânt frumos cei trei crai care se păstrează așa de întregi, încât nici părul nu le-a căzut. Unul se numește Baltazar, altul Melchior și altul Gaspar. Messer Marco întrebă de multe ori în oraș despre cei trei crai, dar nimeni nu știa altceva decât că erau îngropați din vremurile vechi."

O altă tradiție, notată de călugărul carmelit Johannes von Hildesheim, susține că ei au fost botezați de Apostolul Toma în India, unde au fost îngropați în 54 A.D. Moaștele lor au fost aduse la Constantinopol de Sfânta Elena, mama lui Constantin cel Mare, de unde au ajuns la Milano, iar apoi la Köln, unde se află și în prezent.

Să observăm cum călătorul venețian îi numește "crai" pe "magi", adică "regi", obicei deja încetățenit în Europa de după anul 1000, vreme când întreg continentul era adesea bântuit de epidemii, cele mai cumplite fiind cele de ciumă bubonică. Lumea credea că bolile sunt provocate de vrăjitori și se temea de ei, deci nu era deloc potrivit să se vorbească despre "Magii de la Răsărit" (vezi Jean Delumeau, "Frica în Occident"), așa că, dacă inițiativa astrologi tot erau bogăți și

distinși, au fost avansați post-mortem ca suverani. Într-un fel, faptul că au fost primiți de Irod sugerează că erau egali în rang. Totuși, dacă ei erau domnitori și stăpâneau regiuni întinse dintr-o parte a lumii veșnic afectată de conflicte, "regii" n-ar fi putut să-și părăsească țările ca să pomească într-o călătorie care cu siguranță a durat mai multe luni, chiar dacă au mers călare.

Referitor la incertitudinea care planează și azi cu referire la numărul înțelepților veniți "la Viflaim", merită să cităm un episod comic, relatat în romanul "Cișmigiū & Comp." de Grigore Băjenaru. Rugat cu multă bunăvoință de către Napoleon Crețu, profesorul de italiană, să comenteze la alegere o operă literară, elevul Puiu Maximilian a ales poezia "Il Cinque Maggio" de Alessandro Manzoni, operă scrisă la moartea lui Napoleon (5 mai 1821).

- Perfect! s-a entuziasmat dascălul. E o poezie frumoasă, care îmi place și mie foarte mult! Vrei să-mi spui ce însemnează "cinque Maggio"?

- Da, dom' profesor - răspunde elevul foarte convins de ușurința întrebării, pe care o considera cu totul inutilă, întrucât traducerea titlului îi părea evidentă. "Cinque Maggio" însemnează "Cei cinci magi"!

Spre deosebire de obiceiurile ortodoxe, de Bobotează preoții catolici nu numai că sfințesc casa credincioșilor, ci în plus scriu cu cretă pe ușa de la intrare cifrele anului și inițialele celor trei magi, în cazul de față:

20 + G + M + B + 09

Actul are aceeași menire ca și dragonii protectori ciopliți de chinezi la colțurile palatelor: să apere locuința și să sperie duhurile rele care ar îndrăzni să pătrundă în interior. În ultimii ani, au apărut abțibilduri colorate, cu textul cuvenit, care se lipesc direct pe ușă. Din punct de vedere magic, ele prezintă o siguranță mult mai mare, deoarece inscripția cu cretă poate fi ștersă sau, și mai rău, să fie rescrisă în ordine inversă, act de magie neagră, menit să favorizeze un atac demonic (vezi Ráth-Végh István, "Două milenii de superstiții").

Cetele de irozi, formate din copii îmbrăcați în chip de Sfinții Iosif și Maria, îngeri, magi, păstori etc., prezintă tot mai rar în public istoria Nașterii Domnului, dar prestigiul celor trei înțelepți a rămas neștirbit. Rămâne doar riscul ca, datorită campaniilor publicitare ale filmelor de mare succes, numele lor să fie schimbat în Gandalf, Merlin și Dumbledore...

GYÖRFI-DEÁK György

Serie nouă, Anul V, Nr. 1 (48), ianuarie 2009

Astronomie la cinematograf

În 20 decembrie 2007, cea de-a 62-a Adunare Generală a ONU a hotărât ca 2009 să devină Anul Internațional al Astronomiei și a însărcinat UNESCO cu organizarea evenimentului. De ce tocmai acum? Pentru că în urmă cu 400 de ani Galileo Galilei a îndreptat întâia oară o lunetă către cerul nopții și a făcut primele observații științifice. Tot în 1609 a fost publicată lucrarea "Astronomia nova" de Johannes Kepler, care cuprindea datele despre mișcarea planetei Marte, măsurate vreme de 10 ani și notate de Tycho Brahe.

Cea de-a șaptea artă și-a ațintit de la început camerele de filmat către cerul înstelat. Primul succes notabil, din care studiourile americane de comedie au preluat ulterior o mulțime de elemente vizuale, a fost filmul lui Georges Méliès, "Le Voyage dans la lune" (1902), inspirat de cunoscutul roman al lui Jules Verne. E adevărat că în loc să se bată cu tarte de frișcă, savanții îmbrăcați în halate înstelate și purtând tichii țuguiate s-au bombardat cu ghemotoace de hârtie, iar "bebelușele", fetele din corpul de balet, fiecare cu câte o pereche de picioare perfecte, nu le-au săltat într-un can-can provocator, ci și-au pus umărul ca să împingă obuzul-navă spațială în chiulasa unui tun supradimensionat, ca apoi să-și fluture pălăriile cu sentimentul datoriei împlinite. Episodul lansării obuzului către satelitul natural a fost parodiat în mai multe rânduri, ultima dată în "The Colour of Magic", film inspirat de primele două volume din seria "Discworld" de Terry Pratchett. A rămas antologică scena în care obuzul nimerește în ochiul Omului din Lună. Aselenizarea și lupta cu "lunaticii" din lumea subterană a Lunii amintesc mai degrabă de "Primii oameni în Lună" de H. G. Wells, roman apărut cu un an înaintea realizării filmului. În vremea lui Méliès, pentru ca spectatorul din sala de cinema să reacționeze emoțional, orice expediție de explorare trebuia să reproducă imaginea familiară a exploratorului care pătrunde neînfricat în jungla africană, deși în depărtare se aud tam-tam-urile pigmeilor.

S-a remarcat faptul că Jules Verne a prezentat corect, cu un secol înainte, felul cum a decurs misiunea "Apollo 11". Anul acesta se împlinesc 40 de ani și de la acest zbor istoric, derulat între 16-24 iulie 1969. Ceea ce scriitorul francez n-a avut de unde să știe este faptul că "primul pas", mic pentru astronautul Neil Armstrong, "un salt uriaș

pentru omenire", era cât pe ce să fie ratat aici, pe Pământ. Deși au cheltuit miliarde pentru partea tehnică, americanii au fost nevoiți să apeleze la ajutorul australienilor ca să asigure continuitatea telecomunicațiilor, iar imaginile primei aselenizări au fost recepționate cu ajutorul imensului radiotelescop din Parkes (New South Wales), cel mai mare din emisfera sudică, cu un diametru de 60 metri și o greutate de 1000 tone. Localnicii și directorul Cliff Buxton (Sam Neill) îi spuneau simplu: "Farfură" (The Dish), titlul comediei realizate de regizorul Rob Sitch în 2000. Încercăturile au apărut din prima clipă, manualele NASA de ghidare cuprindeau numai coordonatele din emisfera nordică, orchestra locală habar nu avea cum sună imnul american, iar omul de pază de la radiotelescop a fost obligat pentru prima oară în viața lui să poarte o armă, ca să asigure securitatea obiectivului ("dacă îmi vede mama pistolul, mi-l ia imediat"). Primarul din oraș a refuzat să i se adreseze ambasadorului american cu titlul de "Excelența Voastră", deoarece nu era un membru al familiei regale. O pană de curent resetează calculatorul programat să urmărească zborul, noroc că între timp semnalul a fost preluat de stația californiană și echipa câștigă suficient timp să reorienteze antena. Slavă Domnului! deoarece o furtună tropicală devastează coasta americană și Australia rămâne singura alternativă de menținere a contactului radio și video cu primii exploratori selenari.

În 29 mai a.c. se vor împlini 90 de ani de la istorica eclipsă totală de Soare din 1919, care a permis demonstrarea faptului că imensa masă a astrului nostru central curbează spațiul, astfel încât razele de lumină care vin de la stelele îndepărtate sunt deviate. Astfel s-a dovedit experimental că teoria generalizată a relativității are o fundamentare reală. Albert Einstein și-a publicat prima versiune a articolului în 1916, în timpul Primului Război Mondial, în timp ce Anglia și Germania se înfruntau pe câmpurile de luptă din Belgia. Teoria lui explica mișcarea ciudată a planetei Mercur, care nu respecta întrutotul traiectoria prevăzută de cunoscuta lege a gravitației universale, formulată de Isaac Newton. Trecând peste vrajba dintre popoare, astrofizicianul englez Arthur Eddington a avut curajul să afirme că

savantul german are dreptate și a plecat în insula Principe, din apropierea coastei Africii de Vest, ca să arate lumii întregi că a venit timpul ca gravitația să fie abordată altfel decât în mecanica clasică. Episodul a fost transpus într-un film artistic pentru televiziune de către regizorul Philip Martin, cu titlul "Einstein and Eddington" (2008). Chiar dacă figura marelui fizician german este redată cu exagerări romantice, accentul narațiunii a căzut pe răspunderea omului de știință, a cărui muncă ar trebui să ușureze viața oamenilor, nu să le-o ia.

Precum arăta astronomul Carl Sagan în popularul serial "Cosmos", explorarea spațiului cosmic reprezintă totodată și o incursiune în istoria Universului, o modalitate de a afla trecutul și viitorul omenirii. Anul acesta vom fi îndemnați prin toate mijloacele mass-media să ne îndreptăm privirile spre bolta cerească. Poate că, urmărind discul arămiu al planetei Marte printr-un telescop, vom realiza că mesajul ecologic din ultimul episod al serialului american de popularizare a științei a devenit cât se poate de actual. Pentru că, dacă nu vom avea grijă de planeta noastră, dacă vom continua s-o otrăvim și s-o asfixiem, ea va deveni la fel de pustie ca și celelalte surate ale ei din Sistemul Solar.

GYÖRFI-DEÁK György

Aspecte din activitatea revizoratului școlar român din Sălaj în 1918 - 1925

Acum 90 de ani, în Ardeal funcționa Consiliul Dirigent, pe lângă care activa **Resortul Cultelor și Instrucțiunii Publice**, care se ocupa de problemele învățământului. Conducătorii acestuia, în 1919, după cum rezultă din unele documente, au fost: V. Branisce, Vasile Goldiș, secretarul general fiind Onisifor Ghibu.

Între anii '20- '40 județul era împărțit în plase. Centre de plasă erau, în vechiul Sălaj, la: Zalău, Șimleu Silvaniei, Carei, Cehu Silvaniei, Jibou, Surduc, Buciumi, Crasna, Nușfalău, Andrid, Supurul de Jos, Tășnad, Valea lui Mihai, Ulmeni. Acestea, în diferite perioade, au fost 6, 10, 13. Centre de plasă au mai fost organizate, pe teritoriul actual al județului, în diferite perioade la: Gârbou, Hida, Buciumi. La centru funcționau preturile, oficiile primpretorale. Primpretorii se preocupau de probleme de învățământ în vederea asigurării bazei didactico-materiale și școlarizării copiilor. La nivelul plaselor, învățământul era condus de subrevizorii școlari, mai ales după 1924, aceștia se preocupau de toate problemele ce stăteau la baza bunului mers al procesului de învățământ. În documente se vorbește și de secretarii cercuali și comunali.

Din materialele de arhivă, precum și din presa locală rezultă că: Revizoratul școlar era organismul județean care reprezenta, la acest nivel, Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor. La nivel regional mai funcționau: Directoratul General din Cluj, Secretariatul General, Directoratul General și Inspectoratul Regional Oradea. Acestea aveau competențe de îndrumare și control pentru "inspectorate și școlile secundare". Raportul cu revizoratul era de subordonare. Prin ele se primeau diferite ordine și instrucțiuni. Organismele regionale dădeau aprobări, la rândul lor, în diferite probleme de învățământ.¹

I. Aspecte cu privire la încadrarea cu personal pentru activitatea de îndrumare și control.

Din punct de vedere teritorial-administrativ în județ (vechiul județ) funcționau districte ca al: Ciocmanilor, Năprăzii, Supurului, Noțigului, Crasnei, Eriului, Sarvadului, Șamșudului, Șomcutei, Mireșului, Buzei, Vadului, Valcăului, Ipului, Periceiului.

Resortul Cultelor și Instrucțiunii Publice, în județele din teritoriul Diecesei Gherla, cu nr. 1471, din 13 V 1919, aduce la cunoștința venerabilului cler și domnilor învățători că "a numit revizori școlari în județul Sălaj pe Ioan Mango și Ioan Ciupe, în jud. Turda pe Ieronim Puia și Vasile I. Idu, Județele: Bistrița Năsăud, Solnoc Dobâca, Sătmăr, Maramurș făceau și ele parte din Dieceza Greco-Catolică Gherla.²

Prin decretul regal nr.2613/11 dec. 1918 și instrucțiunile nr. 65-71, din 1919, Resortului Cultelor și Instrucțiuni Publice "i se stabilesc în atribuții sarcini, încă în decembrie 1918 ..." Se precizează faptul că în toate școlile "supuse jurisdicțiunii" revizoratului, acestea se vor ocupa de bunul mers al procesului de învățământ. Până în 1918 în județul Sălaj, ca în toată Transilvania, ocupată vremelnic, erau doar revizorate maghiare. Membrii fostului revizorat maghiar n-au depus jurământ față de statul român, motiv pentru care Resortul Cultelor și Instrucțiunii Publice i-a declarat "demisionați din posturile avute".

Din unele documente rezultă că revizorul școlar Ioan Mango a fost numit prin ord. Nr. 298, din 16 aprilie 1919, din altele, cu ord. Nr. 1471, din 13 mai, de către Resortul Cultelor și Instrucțiunii Publice, s-au că acesta și-ar fi luat în primire funcția în 29 mai și

a funcționat până în 15 mai 1930, când s-a pensionat. Cert este faptul că el a fost primul revizor școlar (șef) în Sălaj după Marea Unire.

Din raportul revizoratului denumit: "*Starea învățământului pe luna aprilie 1920*", rezultă următoarea încadrare a revizoratului, care nu era completă: 1. Ioan Mango, revizor școlar, 2. Ioan Ciupe, subrevizor școlar - cu oficiu de secretar, 3. Ioan Gozman, învățător detașat, 4. Maria Schmidt, învățătoare detașată, 5. Daniel Graur, inspector din partea Resortului cultelor, ("absolvit de instrucțiune") din "Giartelecu" (Giurtelecu) Șimleului. Se mai arată și faptul că la personalul revizoratului nu a intervenit nici o schimbare. Nu rezultă de cine erau ocupate două posturi.³

În raportul revizoratului pe luna martie 1921 se spune că din cei patru învățători detașați, care făceau parte din biroul revizoratului școlar, au fost trimiși la catedră: Alexandru Pop la Zalău, Maria Schmidt la Sărmășag (limba germană). Au rămas provizorii, până la găsirea a doi impiegați, învățătorii: Ioan Codreanu și Adelina Antonescu. În același raport se arată că la 14 martie 1921 s-a terminat cursul de perfecționare efectuat la Universitatea din Cluj, a revizorului Ioan Mango și cu 1 aprilie a fost detașat la revizorat Alexandru Pop, învățător greco - catolic din Supurul de Jos. În raportul pe luna iunie revizorul școlar Ioan Mango arată că subrevizorul școlar Ioan Ciupe nu s-a întors la post. S-a dispus cercetare disciplinară. Învățătorul detașat Ioan Gozman era în concediu de boală. În raportul pe luna octombrie a anului școlar 1920-1921, se spune că: "după multe demersuri și zvârcoliri îndelungate, revizoratul școlar abea acum este asigurat cu personalul necesar constatator, alcătuit din 7 persoane": 1. Ioan Mango, revizor școlar, 2. Ioan Ciupe, subrevizor școlar, 3. Demetriu (Dumitru), Mărgineanu, subrevizor școlar, 4. Ioan Kerulo, învățător detașat, 5. Maria Kerulo, învățătoare detașată, 6. Maria Schmidt, învățătoare detașată, 7. Adelina Prodan, conducător de grădiniță (educatoare), detașată.

Ioan Mango își exprimă convingerea că "*de acum revizoratul va avea influență mai mare în bunul mers al întregului învățământ primar și preșcolar*".⁴

Revizorul școlar Ioan Mango, întors din detașarea de la Cluj, (a fost mai mult timp și de mai multe ori detașat pentru personalitatea și competența revizorului școlar din localitatea Fildu de Sus, jud. Sălaj) în ședință mulțumește Comitetului Administrativ Județean, pentru "*aprecierea favorabilă și recunoașterea protocolară, care i s-a adus în ședința din 8 dec. 1921, pentru activitatea dezvoltată pe tărâmul învățământului primar din județ. Asigură Comitetul administrativ că, așa precum în trecut și în viitor un singur ideal va avea, de a lucra cu toate puterile pentru înflorirea învățământului și culturii poporului român*".⁵

În anul școlar 1921-1922 au efectuat inspecții: Ioan Mango revizor școlar, Ioan Ciupe, Dumitru Mărgineanu și Nicolae Nistor, subrevizori școlari. Din documentele de inspecție rezultă că "*învățământul primar este în progres*". Învățătorii "*dezvoltau activitate intra și extra școlară din ce în ce mai intensivă*". În inspecții se constata "*progres și dorul poporului după învățatură*". Se mai menționează că: ... "*în timpul alegerilor corpul didactic a avut o ținută corectă*". În 15 decembrie 1922 s-au terminat cursurile de perfecționare a revizorilor școlari de pe lângă Universitatea din Cluj. Revizorul școlar Ioan Mango, fiind bolnav, a obținut cu această dată "concediu sanitar" de o

ună. În 10 ianuarie 1922 era internat la Clinica de Chirurgie din Cluj. Și-a reluat activitatea la 13 ian. 1923, după două luni și jumătate. Conducătoarea detașată, Adelina Antonescu, născută Prodan, era în concediu de șase săptămâni, înlocuită de învățătoarea Margareta Boer din Zalău, deoarece la clasă nu avea elevi.

Ministerul Instrucțiunii Publice emite ordinul cu nr. 17.589-1923, prin care se pune în vedere tuturor școlilor, de toate categoriile: "grădini de copii mici", (grădinițe, învățământ preșcolar) școli primare de stat, școli confesionale, normale, "că din unu martie acestea trec sub conducerea direcțiilor regionale și că întreaga corespondență pentru autoritățile superioare să o îndrepteze pe cale erarhică la direcțiunile regionale".⁶

În ianuarie 1923 dl. inspector Stoicescu Gheorghe a fost delegat din partea ministerului pentru control la Revizoratul Școlar Sălaj și a unor unități școlare din județ. Inspecția la revizorat, mai ales pentru birou (oficiu) acestuia, a avut loc în zilele de 26, 27, 28 martie 1923. În raportul revizoratului pe luna martie sunt notate câteva din aprecierile inspectorului general Gheorghe Stoicescu. Se spune că: " datorită stăruinței și muncii depuse de către dl. Revizor școlar Ioan Mango, cât și de domnii subrevizori, precum și de domnii învățători detașați la cancelarie, s-a constatat că arhiva și toate lucrările revizoratului școlar sunt în cea mai desăvârșită ordine". Se mai fac următoarele constatări, stabilindu-se și sarcini pentru remedierea unor lipsuri: 1. S-au "statificat" școlile de ucenici din Șimleu Silvaniei, Jibou și s-au "ordonanțat" bugetele școlare ale tuturor unităților de ucenici.

2. S-au publicat anual posturile vacante pentru ocuparea lor prin concurs.

3. S-au instituit două serbări școlare: "Sărbătoarea pomilor", în una din cele trei joi ale lunii martie și "Serbarea păsărilor", în luna aprilie sau mai. În aceste zile nu se țineau prelegeri. Învățătorii arătau elevilor rolul arborilor și păsărilor în "economia naturii". Se sădeau pomi și se "preamărea natura și cultul păsărilor".

4. Cu ordinul nr. 26.609/1923 ministerul obliga pe toți învățătorii minoritari de la școlile statului să-și însușească limba română. Se mai spunea că "se vor supune unui examen în decursul verii din: limba română, istoria și geografia României, precum și dreptul constituțional. Cei ce nu se vor supune acestui examen vor fi scoși din învățământ". (18 IV 1923)⁷

Prin ord. Ministerului nr. 16.570/1923 se prevedea ca fiecare revizorat începând cu 1 aprilie 1923 să aibă următoarea încadrare: un revizor școlar, un subrevizor pentru birou, câte un subrevizor pentru fiecare o sută de învățători, doi impiegăți cl. I și un servitor. În baza ord. 2.900-1923-VI, toți învățătorii delegați la: revizorat, direcțiile regionale, casele învățătorilor, căminele de ucenici, cu 1 martie 1923, trebuiau să se întoarcă la catedre. În această situație erau doi învățători români: Ioan Codreanu și Alexandru Pop, un maghiar, Maria Schmidt și o "conducătoare de grădină de copii mici" (educatoare), Adelina Antonescu, n. Prodan. Deoarece erau considerați "indispensabili la oficiu" și nici unul nu aveau catedră, nu s-a putut executa ordinul și s-a făcut propunerea să fie menținuți pe posturile respective.⁸

Pe lângă aceștia patru mai funcționau în această perioadă: Ioan Mango, Alexandru Pop, Dumitru Mărgineanu, Nicolae Nistor. În total opt persoane. Din documentele de inspecție rezultă faptul că procesul de învățământ și disciplina școlară erau considerate "îndestulătoare". În unele școli erau făcute "progrese foarte bune". Cercetarea (frecventarea) școlii era socotită "destul de regulată". Condițiile igienice din unele școli lăsau de dorit. Edificiu Școlii Generale din Aghireș era considerat de inspecție necorespunzător. Nici conducerea școlii nu se "acomoda actualelor împrejurări în ce privește materialul de propus". Era vorba de conținutul procesului de învățământ "după eliberarea

școlii de conducerea străină țării".⁹

În luna martie 1923 s-au făcut din nou schimbări de personal la revizorat. Se puna accent pe descentralizare, prin conducerea învățământului la nivelul plaselor de către subrevizori (1924). La plasa Zalău s-a numit Nicolae Nistor, la Cehu Silvaniei și Jibou - Alexandru Pop, cu reședința la Cehu Silvaniei, la Șimleu Silvaniei - Simion Oros, cu reședința la Șimleu Silvaniei, (Acesta era directorul Școlii Primare de Stat Șimleu Silvaniei), la Tășnad - Emil Pocola, (director la Școala Primară de Stat Bocșa - română). Existau șase plase și patru subrevizori. În luna aprilie descentralizarea nu s-a realizat, nu venise aprobările de la organul superior. Personalul era cel amintit anterior. În luna mai 1923 a sosit proiectul de descentralizare a revizoratului. Învățământul trecea prin mari greutăți, subrevizorii erau îndrumați să ceară plecarea la catedră, salariile s-au redus. Aceasta a produs amărăciune, deoarece revizoratul abia începuse să "activeze mai bine". Nici în luna august 1923, descentralizarea nu are loc. Personalul era același, cu excepția conducătoarei (educatoarei) pentru grădinile de copii mici Adelina Andronescu, care a demisionat cu 1 septembrie, locul rămânând vacant. În luna septembrie descentralizarea nu era aprobată. În urma trimerii la catedră a inv. detașați, Inspectoratul Școlar al Regiunii a II a Oradea Mare, cu ord. 4.792-1923, a numit în calitate de secretar al revizoratului pe Dl. Gheorghe Bălaj (Blaj), care a ocupat postul imediat.

În 25-26 octombrie 1923 s-au făcut inspecții la revizorat, s-au vizitat școlile din oraș și din comunele apropiate. Domnii inspectori Constantinescu și Tulbure, de la Inspectoratul Școlar al Regiunii Oradea-Mare, "au constatat și au notat lucruri bune în mersul învățământului din județul Sălaj. În raportul pe luna ianuarie 1924 se specifică faptul că revizorul Ioan Mango și subrevizorii au fost chemați la Inspectoratul Regional Oradea Mare. Nicolae Nistor era în concediu, iar Dumitru Mărgineanu a fost "absolvit de la Inspectiratul Oradea-Mare".¹⁰

Probabil, atunci s-a discutat și au primit aprobarea pentru aplicarea "Proectului de descentralizare". Descentralizarea revizoratului se specifică în raportul pe luna februarie 1924. La centru au rămas revizorul școlar (șef) Ioan Mango și subrevizorul de administrație Dumitru Mărgineanu. Subrevizorii de control au fost numiți la plase: 1. Nicolae Nistor, la plasa Zalău și partea sudică a plasei Jibou, 2. Alexandru Pop, la plasa Cehu Silvaniei și partea nordică a plasei Jibou, 3. Simion Oros, la plasa Șimleu Silvaniei și Crasna, 4. Emil Pocola, la plasa Tășnad și o parte din plasa Șimleu Silvaniei. Cu data de 1 martie 1924 toți subrevizorii

și-au luat în primire posturile la nivelul plaselor și au început activitatea.¹¹

Prima organizare a învățământului primar românesc în Transilvania s-a făcut de către Resortul Cultelor din cadrul Consiliului Dirigent, prin decretul 13.839-1919. Fostele școli s-au "prefăcut" (transformat) în școli naționale, a căror întreținere a căzut în sarcina "comunelor politice". Funcționau școli de stat, comunale și confesionale. Revizoratele școlare aveau sarcina să urmărească, printre altele: dacă toate prevederile legale cu privire la obligativitatea învățământului se aplică, revizorii școlari urmăreau desfășurarea învățământului potrivit prevederilor programelor, care erau aprobate de Congresul Învățătorilor Ardeleni de la Sibiu din 1919, verificau frecvența elevilor, disciplina corpului didactic, activitatea cercurilor culturale, la care se participa lunar, fiind arondate câte 10-15 comune apropiate, (în anumite perioade, în altele mai puține), construcțiile școlare, organizarea arhivelor școlare etc. Conform dispozițiilor, învățătorii se întruneau anual în conferințe generale, cu participare obligatorie. Acestea țineau 2-3 zile. Se discutau cele mai importante și actuale probleme ale învățământului primar. Erau conduse de revizorul școlar. La revizorat se studiau procesele verbale de inspecție, rapoartele trimise de școli, dările de seamă ale revizoratului, situațiile statistice cu nr. de copii, frecvența, activitatea cercurilor culturale, bugetele școlilor, activitatea comitetelor școlare, situația construcțiilor. Arhiva se considera sursa de documentare principală. Se urmărea realizarea prevederilor ord. M.E.I, a circularelor cu caracter organizatoric și de îndrumare primite de la organele titulare.

Mai ales după completarea posturilor de la Revizoratul Școlar Sălaj (1923) inspecția școlară (vizitația), cum era normal, constituia activitatea de bază a revizoratului. Numărul personalului a permis reorganizarea activității și a dat posibilitatea să se pună accent pe munca de îndrumare și control. În raportul pe luna ianuarie 1923 se arată că Ioan Mango a inspectat 14 învățători, Dumitru Mărgineanu 14 și Nicolae Nistor 8. Din documentele de inspecție rezultă că "progresul în învățământ era mulțumitor și că pe lângă activitatea intrașcolară, învățătorii dezvoltau și o frumoasă activitate extrașcolară în comune unde țineau: conferințe, producțiuni școlare pentru popor menite a-i ridica moralul și nivelul cultural". În luna aprilie 1923 s-au făcut inspecții la 56 școli și 103 învățători, la care au luat parte: Ioan Mango, Alexandru Pop, Dumitru Mărgineanu și Nicolae Nistor. S-a constatat că "învățământul avea mers normal, progresul era mulțumitor". De asemenea "ținuta și purtarea învățătorilor era mulțumitoare".¹²

În octombrie se notează în documente că s-au inspectat 82 școli cu 173 învățători de către personalul Revizoratului școlar Sălaj. Se constată "progres, stabilitate în procesul didactic precum și faptul că poporul era atras spre școală".¹³

II. Unele probleme organizatorice

În documente se vorbește că în urma "deciziei" Consiliului de Miniștri, Directoratul General al Instrucțiunii din Cluj, în ianuarie 1923 era "sub dizolvare". O comisie în frunte cu domni: Lupa, Antonescu și Iuga lucrau la lichidarea lui.¹⁴ Directoratul General Cluj, cu ord. nr. 5.093/1923, stabilește că "Revizoratul Școlar Sălaj trece cu 1 martie 1923 sub administrarea direcțiilor regionale", care vor rezolva problemele administrative ale școlilor: "ce trec peste cercul de competență ale revizoratelor, afară de ordonanțarea lefurilor, indemnizațiilor și cheltuielilor materiale, care rămân până la noi dispoziții în cercul de competență al Serviciului de Lichidare de la Directoratul General Cluj". De la această dată Revizoratul Școlar Sălaj a aparținut de Directoratul Regional de Învățământ Oradea Mare.¹⁵

Prefectura prin Comitetul Administrativ (1919-1925) analiza

lunar activitatea Revizoratului Școlar Român Sălaj. Rapoartele lunare erau dezbătute și se luau măsuri de îmbunătățire a unor stări de lucruri negative. La nivelul județului, pe lângă revizorat, sau unități școlare, funcționau diferite organisme, (în diferite perioade) care își aduceau contribuția la bunul mers al procesului de instruire și educare a tinerilor, printre care amintim în ordine alfabetică: Casa (Județeană a) Școalelor (1868), Comisia Medicală (Județeană) pentru Corpul Didactic, Sfatul Școlar Județean (1921).

În cadrul comunelor urbane și rurale funcționau unități de învățământ: de stat, comunale și confesionale. Unitățile de învățământ erau conduse de un director. Primarii comunelor sprijineau buna desfășurare a procesului de învățământ prin asigurarea bazei didactico-materiale. Pe lângă unitățile de învățământ funcționau organisme de muncă și conducere colectivă: Comitetele școlare, Comisiunea Umblătoare Școlară, Scaunele școlare comunale, Senatele școlare confesionale, Sfaturile școlare.

Din documente mai rezultă că funcționau organisme bisericești, care aveau competențe pe linie de învățământ. Le amintim în ordine alfabetică: Consistoriul Metropolitan, Consiliul Episcopesc, Comitetele parohiale (1919), Comitetele bisericești, Comisia catehetică, Curatoratele bisericești (Comitete parohiale), Eforia școlară comunală (1862), Oficiul Protopopesc, Ordinariatul Diecezan, Senatul școlastic, Sfatul școalelor confesional.

Senatorii școlari erau sub "presidiul parohial local" (Almaș 1861). Se dădeau "instrucțiunile de lipsă pentru supravegherea frecvenței regulate și manipularea averii școlare". Unele din cele de mai sus erau organisme de conducere pe linie de biserică și stat. Acestea au funcționat în diferite perioade. La nivelul ministerului, a județelor, a diecezei, a protopopiatelor și a localităților se constata o strânsă conlucrare. Statul și biserica aveau legislație comună pe linie de învățământ: Legile din: 1864, 1898. Cea din urmă era considerată un progres față de cea din 1864. Au mai existat: Legea organică a învățământului din 1868, Legea lui Apony, din 1907, legea din 1924 și cea din 1939.¹⁶

Urmare acestei legislații, în condiții deosebit de grele. revizoratele au reușit să reorganizeze învățământul românesc, pe noi principii, în noile condiții istorice, cu scopul de a răspunde interesului tuturor naționalităților din Transilvania. A reușit să treacă la predarea tuturor obiectelor, din școlile românești în limba română, respectând totodată și cerințele naționalităților conlocuitoare. Una din problemele de bază a constituit-o asigurarea și perfecționarea cadrelor didactice. Întregul personal didactic de predare și conducere a dat dovadă de înțelegere, răspundere și eroism la locul de muncă după Marea Unire din 1918.

Emil TRIF

Note:

- 1 Revista "Curierul Creștin", an V, nr. 8-15/1923, pag. 4, 45, 48.
- 2 Ibidem, an. V, nr. 9-10/1920, pag. 68 și nr. 12/1919, pag. 2.
- 3 Idem, D.J.S.A.N., fondul Revizoratului școlar, pachet. 350-04/1920, f. 7.
- 4 Idem, pachet. 350-10/1920, f. 19.
- 5 Idem, pachet 362/1921, f. 4.
- 6 Ibidem, nota 1.
- 7 D.J.S.A.N., fondul Revizoratului Școlar, pachetul 137/1923, f. 12-14.
- 8 Idem, f. 10.
- 9 Idem, 137/1923, f. 10, 11.
- 10 Idem, pachet 130/1924, f. 26.
- 11 Idem, pachet 139/1923, f. 4.
- 12 Idem, pachet 137/1923, f. 16.
- 13 Idem, 137/1923, f. 26.
- 14 Idem, fondul prefecturii, pachet. 139/1924, f. 4.
- 15 Ibidem, pachet. 137/1923, f. 10.
- 16 Revista "Curierul Creștin", an. VII, nr. 2-3, IX/1924, pag. 52.

Serie nouă, Anul V, Nr. 1 (48), ianuarie 2009

Biserica Română Unită din Sălaj în timpul prigoanei comuniste*

La numai câțiva ani după calvarul Bisericii Române Unite din Sălaj și din întreaga Transilvanie, ca urmare a Dictatului de la Viena, aceasta avea să fie confruntată cu cel mai mare val de represiuni și persecuții din istoria sa, care va duce în cele din urmă la măsura extremă a desființării sale sub pretextul "revenirii la cultul ortodox" a tuturor credincioșilor români uniți. După aducerea la putere a Guvernului dr. Petru Groza, de către comuniști, abdicarea forțată a regelui Mihai I și proclamarea Republicii Populare Române, noii stăpâni au dorit să subordoneze și să țină sub control toate instituțiile țării, inclusiv Biserica. Singurul obstacol în calea realizării depline a acestui obiectiv a fost, chiar de la început, Biserica Greco-Catolică din România, care nu a acceptat nici o altă autoritate decât cea a Sfântului Părinte de la Vatican. Această nesupunere a făcut-o indezirabilă față de puterea instalată la București, cu ajutorul *frățesc* al Uniunii Sovietice. Presiunile politice și de altă natură s-au intensificat foarte mult trecându-se la șantaj și amenințări, pentru a se forța trecerea la ortodoxie și anihilarea acestui obstacol. Până la desființarea oficială a Bisericii, prin Decretul 358 din 1 decembrie 1948, asupra ierarhilor, a preoților și credincioșilor ei s-a declanșat o teroare care a luat o amploare fără precedent, mai cu seamă după simulacrul organizat la 1 octombrie 1948, la Cluj, în adunarea de *revenire* a parohiilor greco-catolice la ortodoxie (1). Arestarea simultană a episcopilor uniți s-a resimțit din plin, mai cu seamă în județele în care majoritatea românilor erau de confesiune greco-catolică; statisticile vremii confirmă că procentul acestora era de peste 94% pe actualul teritoriu al județului Sălaj. Campania a început printr-o activitate de denigrare masivă Bisericii și exercitarea unor presiuni asupra preoților și credincioșilor uniți pentru a trece la cultul greco-ortodox. Concomitent cu această acțiune, s-a intensificat activitatea de pervertire a tineretului, de îndoctrinare a întregii populații cu ideologia marxistă. Comunicarea preoților uniți cu episcopii lor era aproape imposibilă. Nu se știa care din episcopi sunt încă în libertate sau pe ce căi se poate ajunge la ei, aceștia fiind supravegheați de securitate zi și noapte. S-a intrat într-o mare derută. Preoții și credincioșii nu știau ce atitudine să adopte în fața presiunilor la care erau supuși pentru a semna convertirea la ortodoxie. Cu toții își puneau speranța în episcopul Iuliu Hossu care, după cum se cunoaște, a fost ultimul arestat din primul val de persecuții. Guvernul Petru Groza dorea atragerea acestui prestigios ierarh greco-catolic de partea sa, prin trecerea la ortodoxie, în schimbul oferirii unor înalte demnități în cadrul Bisericii Ortodoxe Române.

Pentru a ne da mai bine seama de situația creată și starea de spirit a preoților uniți, prezentăm în cele ce urmează un fragment dintr-o scrisoare a preotului Tiberiu Pușcaș, din Parohia Unită Șumal, adresată acestui episcop, și din care reiese atmosfera creată de regimul comunist, starea de nesiguranță și de amărăciune în rândul preoților și credincioșilor, dar și hotărârea multora de a rezista cu orice preț la aceste presiuni și de a rămâne fideli Bisericii lor, indiferent de urmări. După ce descrie situația din întreaga plasă, din districtul său protopopesesc și din cele învecinate, el simte nevoia să se

consulte cu acest ierarh și să primească câteva răspunsuri la următoarele întrebări:

1. *Să semnez adeziunea, pentru îndeplinirea formei exterioare? În interior rămânând în convingerile mele de până acum? Și după semnare să celebrez Sf. Liturghie ca și până acum, ocult și privat?*

2. *Sau să nu semnez? Ci să mă retrag din preoție și după ce voi deveni liber, să celebrez în mod privat și ocult?*

3. *Sau, în al treilea caz, să semnez adeziunea și să funcționez ca preot în mijlocul credincioșilor mei, ducându-i mai departe spre mântuire prin toate slujbele și serviciile, ca și până acum?*

Rugându-vă să binevoi-ți a-mi comunica imediat sfaturile de cari mă pute-ți face părtaș, promițându-vă că le voi urma și îndeplini întocmai, rămân cu toată venerațiunea și supunerea.

Șumal, 29 octombrie 1948.

Sărutând Sf. Dreaptă Arhi., Preot Tiberiu Pușcaș - Șumal, Of. p. Suplacu de Barcău, jud. Sălaj (2)

Oricine s-ar fi opus campaniei și a metodelor de trecere la ortodoxie sau dacă ar fi fost doar bănuț de acest lucru, era arestat și închis imediat.

Preotul unit Alexandru Rațiu, aflat o vreme și la Șimleu Silvaniei, descrie o întâmplare legată de unul dintre evenimentele petrecute în oraș, în aceste momente de răscruce:

"Ca preot, am fost foarte activ, atât de activ încât atunci când conducerea locală de partid i-a instruit pe tineri să formeze o organizație de partid în Șimleu Silvaniei, tinerii m-au ales pe mine drept conducător. Acest lucru se pare că i-au înfuriat la culme pe comuniști, așa că am fost arestat și închis pentru un an (3).

Reforma învățământului din 1948 l-a găsit pe preotul Vasile Hossu - cel care, după 1989, avea să fie episcop unit al Eparhiei de Oradea - ca profesor de religie la Liceul "Simion Bărnuțiu" din Șimleu. "I s-a interzis să mai profeseze, a fost arestat și închis, iar după zece ani de pușcărie a fost numit ca profesor suplinitor de matematică, la Valea Drăganului" (4). La plecarea preotului Rațiu, în Șimleu au rămas ca preoți greco-catolici Vasile Mody, în vârstă și bolnav, și preoții Chiș și Codoreanu. Ultimii doi au devenit loiali noilor autorități. Preotul Chiș a semnat trecerea la ortodoxie, fiind unul din participanții la adunarea de *revenire* de la Cluj și făcând parte dintre cei 36 de preoți care au semnat trecerea la ortodoxie, în numele Bisericii Române Unite, fără acordul nimănui (5).

Securitatea și instituțiile represive ale statului comunist au fost puse să lovească în Biserică prin cadrele tinere, fără nici o pregătire profesională, recrutate și promovate după un singur criteriu: *atașament necondiționat* față de noul regim. Toate bisericile creștine din România au avut mult de suferit. O parte din ierarhia BOR a fost înlocuită cu oameni noi, total supuși și demni de încredere pentru comuniștii aflați la putere. După desființarea oficială a Bisericii Române Unite, ea nu a mai putut funcționa la lumina zilei, ci a fost nevoită să coboare în catacombe, precum odinioară creștinii din Roma, devenind astfel o *Biserică a tăcerii*. Chiar și în această situație, Biserica

Română Unită a continuat să se manifeste, adaptându-se la noile condiții. Rămâne deosebit de important faptul că activitatea ei n-a încetat niciodată, nici chiar în cele mai grele momente prin care a trecut, nici în țară, și nici în Sălaj.

După 1 decembrie 1948, o parte din preoții care n-au semnat trecerea la ortodoxie au fost arestați și înțemnițați, alții s-au ascuns și au activat în clandestinitate. Pentru a scăpa de pușcărie, mulți dintre ei au trăit ascunși ani de zile. Alții au renunțat la preoție, îmbrățișând alte domenii de activitate. Din Sălaj amintim pe: Gheorghe Silvășan, Cornel Haidu, Vasile Hossu, deveniți profesori de matematică; Iosif Dejeu, Iulian Cupșa - funcționari, Liviu Trușașu - muncitor, dar lista nu se termină aici. Au fost, de asemenea, unii care au semnat trecerea la ortodoxie, unii probabil din convingere, dar credem că marea majoritate fiind siliți de împrejurări (familie numeroasă, vârstă înaintată etc). În afara preoților uniți care au renunțat la preoție și a celor care au trecut la ortodoxie, a mai existat o categorie, cei care au înțeles că datoria lor este de a continua preoția, fără să facă nici cel mai mic compromis, punând mai presus de orice Biserica, înfruntând mari riscuri, sacrificii sau chiar martiriul. Astfel, după 1948, preotul Ilie Borz din parohia Drighiu își începe un alt mod de viață. Cu riscuri foarte mari, săvârșește clandestin, noaptea, sfinte liturghii, spovezi și împărtășanii, masluri, cununii și botezuri în satele: Drighiu, Aleuș, Plopiș, Nușfalău, Cosniciu, Valcău, Boghiș, Ratovei, Marin, Crasna, Cizer, Halmășd (6). În cele din urmă este arestat și moare în închisoare sub tortură. Din satul Valcău, îl menționăm pe preotul Gheorghe Morna, născut la Băița (Bihor) în 1918. A studiat teologia la Cluj și Oradea, fiind hirotonit în 1942, de către episcopul Ioan Suciu. A fost preot în parohia Valcău. După două arestări fără condamnare (1948 și 1953), este arestat din nou, condamnat și înțemnițat în 1959, de către Tribunalul Militar Cluj, și purtat prin mai toate închisorile și lagărele comuniste până în 1964, când este eliberat. A avut activitate pastorală clandestină la Satu Mare și în județ, între anii 1953 - 1959 și după 1964. În 1989, este numit preot la Petea, confesor la Satu Mare și canonic la Oradea. Moare în ianuarie 2002, fără să știe că a primit distincția de prelat papal, care a fost citită de PSS Virgil chiar la catafalc (7). Preotul Dumitru Pop, după terminarea teologiei la Oradea este hirotonit în ianuarie 1941 și numit preot la Cizer, unde rămâne până în 1948, când este evacuat din casă cu întreaga familie pe motiv că nu a semnat trecerea la ortodoxie (8). Din Plopiș, îl amintim pe Miron Biluca, din Fizeș - pe Petru Bercea, din Șimleu - pe Gheorghe Țurcaș. Deși trecuți formal la ortodoxie, aceștia au fost de mare folos Bisericii martire și preoților care își desfășurau activitatea în ascuns. Ei au rămas pentru totdeauna greco-catolici în suflet și sunt evocați cu multă considerație și în prezent, de către credincioșii pe care i-au păstorit. La Șimleu Silvaniei, preotul Iosif Dejeu, funcționar public după 1948, celebra liturghii în locuința sa din centrul

orașului și desfășura o susținută activitate spiritual-religioasă la domiciliul unor credincioși.

Un martir al Bisericii Române Unite și al neamului românesc poate fi considerat și Ioan Ossian. Pe linie paternă, se trăgea dintr-o cunoscută dinastie sălăjeană de preoți: tatăl, Pamfil Ossian, preot și apoi protopop greco-catolic al Someșului; bunicul, Nicefor, protopop al Sălajului; unchiul, Grigore și Augustin, protopopi greco-catolici în Sălaj. El însuși, în 1926, va fi numit protopop onorar de către episcopul unit al Gherlei, Iuliu Hossu (9). Ioan Ossian își începe cariera didactică la Liceul "Samuil Vulcan" din Beiuș, în 1910. Din 5 iulie 1919, este numit, de către Consiliul Dirigent - resortul Cultelor și Instrucțiunii Publice, profesor și director la prima instituție liceală românească din Sălaj, Liceul "Simion Bărnuțiu" din Șimleu Silvaniei. Prin întregul lui mod de a fi, dr. Ioan Ossian ilustrează perfect modelul intelectualului român din Transilvania interbelică(...), cu o autoritate profesională și moral-civică incontestabilă, respectat în egală măsură de către comunitatea românească precum și de către comunitățile etnice minoritare (10). În 1940, pleacă în refugiu, dar în ianuarie 1945 revine acasă și se pensionează, cu speranța că cea fost mai greu a trecut. S-a înșelat însă amarnic. În 1948, a fost arestat, dar foștii săi elevi (români, maghiari și evrei) au intervenit în favoarea sa pe lângă autoritățile locale, semnând o scrisoare de sprijin, după care Ioan Ossian a fost eliberat. În 1952, a fost din nou arestat și nu a mai avut scăpare. După arestare, a fost dus la Canal. În urma tratamentului de aici, distinsul intelectual a murit la 4 ianuarie 1953, așa cum se specifică în scrisoarea trimisă soției sale printr-un coleg de suferință, dr. Horațiu Ciortin.

De la Liceul "Simion Bărnuțiu" din Șimleu Silvaniei au mai fost arestați și înțemnițați preoții profesori: Simion Chișiu, Gheorghe Silvășan, Vasile Hossu și prof. Marius Cuteanu. În 1952, din lotul de preoți care a refuzat trecerea la ortodoxie, alături de Victor Pop din Șimleu și Teodor Cernucan din Zalha, se afla și preotul George Guțiu, azi arhiepiscop unit de Cluj. După arestare, aceștia au fost condamnați și duși la munci grele, la Canal, în coloniile Castelu și Poarta Albă, în alte lagăre și închisori. Aceași soartă a împărtășit-o și preotul Ștefan Bota din Lemniu (11).

Un eveniment de mare tragism s-a petrecut în localitatea Valea Hrancei, unde preotul Atanasie Oniga a fost împușcat mișelește cu zeci de focuri de armă în casa unui enoriaș. A murit la puțin timp după internare în Spitalul din Dej. Întâmplarea a fost descrisă într-un document amplu intitulat "Preotul Atanasie Oniga, martir pentru apărarea religie greco-catolice, a Bisericii Române Unite cu Roma, întocmit de ing. cercetător Gavril Duda, pe baza mărturiilor oferite de Puiu Nicolae Oniga, împreună cu preotul Ilarie Cicoară, Mircea Dobre, Eudochia Bud și Dumitru Bud. Dintre credincioșii care au sprijinit rezistența

greco-catolică din zona Lăpuşului și din acest sat, 23 au fost condamnați la pedepse cu privare de libertate, de către Tribunalul Militar din Cluj (12). Printre martirii sălăjeni ai Bisericii, se numără și preotul Teofil A. Băliban, paroh mai mulți ani în comuna Marca. A fost fondatorul și redactorul revistei "Flori de crin", apărută la Șimleu Silvaniei în 1931. Preotul Băliban a fost arestat și întemnițat la Gherla. De aici a fost dus la închisoarea din Aiud, unde a murit în 1961 (13).

Preotul și protopopul unit Liviu Trufașiu, considerat un adevărat părinte sufletesc al românilor din Zalău și din împrejurimi în cele mai grele momente ale istoriei, în perioada ocupației hortiste a stat doi ani în pușcărie la Budapesta. Imediat după instalarea Guvernului Groza la București, a fost din nou arestat și dus la închisoarea Văcărești, timp de 13 luni, pe motiv că ar fi fost național-țărănist, ceea ce nu era nici pe departe adevărat. În acest timp, soția lui a fost scoasă din casă și din serviciu, deși avea de crescut trei copii. După eliberarea din închisoare, timp de opt ani nu a fost primit să lucreze nicăieri. S-a mutat mai întâi la Aleșd, iar apoi la Cluj, unde s-a prezentat în audiență la episcop. Acesta i-a oferit următoarea alternativă: ori preot ortodox, ori la munca de jos. *Am ajuns - spune preotul Trufașiu - "la Iris, cunoscuta fabrică de porțelan. De aici m-am pensionat ca muncitor necalificat (14). Preoții uniți aflați în clandestinitate: Simion Man, Simion și Alexandru Mesaros, ultimul fiind în prezent PSS Alexandru Mesianu, episcop de Lugoj (toți din Baia Mare), Liviu Trufașiu (din Cluj Napoca), Dumitru Pop (din Oradea), Iulian Cupșa (din Șimleu Silvaniei), călugărul Jiman și călugărițele Bazilia și Cecilia (dn Gherla) și mulți alții (15), au jucat un rol deosebit de important în pregătirea Bisericii pentru momentul ieșirii sale la lumină.*

După 1 decembrie 1948, cei mai mulți credincioși uniți au frecventat în continuare bisericile lor. Trecerea la ortodoxie s-a făcut în majoritatea cazurilor prin metode violente, prin șantaj și constrângere. În multe localități trecerea la ortodoxie s-a făcut și fără consimțământul nimănui, nici măcar a preoților, considerându-se că de acum majoritatea credincioșilor au acceptat această stare de fapt. Mai trebuie menționat că mulți dintre preoții și credincioșii uniți, care la început au acceptat trecerea la cultul ortodox, și-au retractat această opțiune, fie în ascuns fie pe față, păstrând cu sfințenie identitatea ritului, tradițiile și devoțiunile practicate în Biserica Greco-Catolică. În multe parohii în care au fost numiți preoți ortodocși tineri, credincioșii le-au cerut noilor veniți să nu schimbe tradițiile, rugăciunile și cântecele, ci acestea să rămână așa cum au fost lăsate de înaintașii lor. Identitatea cultului greco-catolic și unele tradiții s-au păstrat în cele mai multe biserici transformate în lăcașuri de cult ortodox, până pe la mijlocul anilor 60. Amintim în acest sens: păstrarea rugăciunii *Sfântului Rozariu*, a postului și devoțiunilor către *Sfântului Anton*, *Calea Sfintei Cruci* sau salutul creștinesc *Lăudat să fie Isus!*

Dar nu peste tot s-a întâmplat acest lucru. După schimbarea sau pensionarea foștilor preoți și mai ales a protopopilor greco-catolici, noii protopopi ortodocși au urmărit cu obstinție slavizarea textelor liturgice, interzicerea devoțiunilor, scoaterea din lăcașurile de cult a icoanelor și statuilor cu Calea Crucii și a celor care reprezentau sfinți catolici, iar în unele cazuri, chiar și a băncilor, a tot ceea ce amintea de greco-catolicism. Ca o reacție la aceste noi atitudini, micile comunități de credincioși greco-catolici au fost nevoite să supraviețuiască așa cum puteau.

Sfintele Liturghii se desfășurau în ascuns, în locuințele unor preoți sau credincioși uniți sau în alte locații numai de ei știute. În orașele și localitățile în care erau biserici romano-catolice, mulți credincioși uniți le-au frecventat. La Zalău, printre cei care ascultau duminica și în sărbători o *messa* în limba română amintim pe: Ecaterina Gudea, Maria Cărpincan, Augustin Bujor, Zoe și Mircea Olah, Traian Filip, Lucia și Nicolae Oșorheanu, Traian Ioan Pop, Carolina și Augustin Cigan, Teodor Sabău, Veturia Pișcorean, Ileana Pinteș, Alexa Hendea, Cornelia Oros, Aneta Labău, Livia Man, Valeria Pop, Maria și Ștefan Săucan; preoții: Grigore Ardelean, Teodor Tarcisiu Roman, Ioan Aciu și numeroși alți credincioși, care au constituit nucleul de bază la reînființarea, după 1989, a primei parohii române unite. Preoții greco-catolici clandestini din Sălaj au ținut în permanență legătura cu episcopii și confrății lor din țară. Au organizat întâlniri și activități secrete la Șimleu, la Zalău și în alte localități. Au fost pregătiți și hirotoniți preoți (Iulian Cupșa (16) și Ioan Marian Crișan), care aveau să aibă un rol deosebit de important, după 1989, în organizarea și desfășurarea activității în Parohia *Sfânta Familie* din Zalău și la zidirea noului lăcaș de cult.

Nicolae COSTRUȚ

Note:

* Lucrare prezentată la Simpozionul "60 de ani de la desființarea oficială a Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică", Zalău, 29 octombrie 2008.

(1) Cristian Vasile, *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist 1945-1989*, București, 2003, p. 5.

(2) Scrisoarea nu a mai avut cum să ajungă în mâinile episcopului Iuliu Hossu, care a fost arestat în noaptea de 29 octombrie 1948, la 1.30 noaptea, de la locuința fratelui său Ioan, din București (c.f. *Credința noastră este viața noastră. Memoriile Cardinalului Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca, 2003, p.116).

(3) Alexandru Rațiu, preot greco-catolic, născut la 4 mai 1916 în Pennsylvania, SUA. Studii teologice la Oradea și la Roma. Paroh al Bisericii Seminarului tinerimii române din Oradea, este arestat în octombrie 1948, dus la Mănăstirea Căldărușani, apoi la închisorile Sighet, Gherla și Jilava, în lagărele de la Stoențești și Lătești (în total 16 ani). După eliberare se întoarce în țara natală, Statele Unite, unde publică lucrarea memorialistică *Stolen Church. Martydom in Communist Romania*, Hungtinton, Indiana, 1979, tradusă și în limba română în 1990, la Editura Argus din Cluj-Napoca, sub titlul *Biserica furată*.

(4) Mircea Ardelean, *Rezistența Bisericii Greco-Catolice din orașul Șimleu Silvaniei, în perioada 1948-1989*, Lucrare de licență, Cluj-Napoca, 2000, p. 35.

(5) Idem, p. 36.

(6) Florin Călin Mărinceanu, *Contribuția preotului Ilie Borz în cadrul rezistenței Bisericii Greco-Catolice din satul Drighiu și satele învecinate*, Lucrare de licență, Cluj-Napoca, 1999, p.26.

(7) Rev. *Vestitorul*, Oradea, Nr. 9/2002, p. 20

(8) Rev. *Vestitorul*, Oradea, Nr. 9/2002, p. 20.

(9) Cornel Grad, *Ioan Ossian - o biografie exemplară a unui intelectual din ținuturile alipite*, în revista "Școala Noastră", Zalău, Nr. 3/1994, p.15.

(10) Idem

(11) Ioan M. Bota, *Istoria Bisericii Universale și a Bisericii românești*, Cluj-Napoca, 1994, p. 333-334.

(12) Anton Moisin, *Istoria Transilvaniei*, Vol. III, Sibiu, 1999, p.347.

(13) Alexandru Rațiu, *Biserica furată*, op. cit., p.120.

(14) Constantin Mustață, *File din Biblia Transilvaniei*, Cluj-Napoca p.92.

(15) Mircea Ardelean, op. cit., p. 61-62.

(16) Mircea Ardelean, op. cit., p. 59.

*Episcopul Iuliu Hossu în apărarea "părților ungurene" abia unite cu România**

Imediat după Unirea hotărâtă la Alba Iulia, teritoriile din vest și sutele de mii de credincioși greco-catolici, locuitori pe ele, n-au putut fi integrați în geografia noii patrii. Elita maghiară suferea cronic de o fixație, indusă de secole în mentalitatea sa dominatoare, aceea că Ardealul, cucerit prin săbii de către strămoșii "descălecători", nu trebuie lăsat niciodată românilor. Preoții și învățătorii greco-catolici din teritoriile vestice, ca lideri ai mișcării pentru eliberare, au fost cele dintâi victime ale agresivității ungurești, care a îmbrăcat acum un aspect tipic comunist. Acuzați de tot felul de "crime", ai au fost consecvent persecutați ca "dușmani ai maghiarimii" sau ai propriului popor, manipulatori ai conștiințelor în favoarea celor bogați, "vânduți Papii", reacțiunii internaționale și, mai nou, "imperialismului românesc", care ar fi "cotropit" Transilvania și alte teritorii.

Fruntașul român Teodor Mihali a trimis, în februarie 1919, telegrame regelui Ferdinand și generalului Berthelot, cerând intervenția grabnică a Conferinței de Pace de la Paris și înaintarea - acum într-adevăr, oportună, a Armatei Române, până la Tisa, în ținuturile în care era jefuită și asasinată populația românească. El a atras atenția, alarmat, că din Sălaj, Bihor și Sătmar, vin nu numai refugiați români ci și unguri, mai ales preoți catolici, amenințați să fie spânzurați sau împușcați de ateii bolșevici¹.

Într-adevăr, din jumătatea vestică a Eparhiei Gherlei, ajungeau și la episcopul Iuliu Hossu vești răscolitoare. Protopopul Aurel Berinde al Seinilor, unul dintre cei mai atâșați luptători din generația lui Vasile Lucaci și prieten al acestuia, a fost maltratat, iar 7 gardiști români, dintre cei care i-au luat apărarea, au fost împușcați. Pentru că i-a jurat pe membrii gărzii naționale din parohie în credința către România și regele Ferdinand, preotul Izdor Silaghi, din Bicău, a fost împușcat pe malul Someșului. În Sătmar, au mai fost arestați și alți slujitori ai Bisericii Greco-Catolice. Evadat din arest, preotul Alexandru Mirișan, din Călinești-Oaș, a fost salvat de trupele românești, în întâmpinarea cărora s-a strecurat prin locuri ascunse². Aceeași hărțuire a suportat-o preotul Ion Andron, din Rața (Oaș), fugit de acasă în timpul unei percheziții și urmărit cu focuri de armă, deoarece i s-a găsit o ilustrată din România având pe un colț tricolorul³. Gardiștii roșii l-au prins "agitând" pe preotul Cornel Abrudan, din Reșeg-Pișcolt; a fost bătut și trimis în cătușe la judecată, în Budapesta "revoluționară"⁴.

Din Sălaj, a fost arestat și umilit Alexandru Gheție, vicar foraneu al Silvaniei, iar în vecini de acesta, la Bădăcini, mama lui Iuliu Maniu, o soră și o nepoată au fost puse sub supraveghere, în regim de prizonierat⁵. Între preoții supuși la umilitoare bătăi și detenție de către răufăcătorii bolșevizați, s-au aflat Dumitru Cionca din Bârsăul de Jos și Aurel Ghilea din Iaz. O patrulă ungurească s-a deplasat la Supurul de Jos, ca să înlăture tricolorul românesc de pe turnul bisericii greco-catolice și să-l pedepsească pe protopopul Petru Cupcea, pentru că a luat jurământul de atașament al populației față de Marele Sfat Național Român. Steagul a fost ciuruit de gloanțe,

iar locuința protopopului, percheziționată sub amenințarea unor privitori maghiari isterizați, care au strigat: "Dați-i la cap!" și s-au angajat să-l îngroape. A fost dus la Debrețin, unde, la anchetă, i s-au aruncat chibrituri aprinse în barba preotească. Învățătorul confesional Matei s-a refugiat în pădure, scăpând prin intervenția unei gărzii românești din Bicaz (lângă Cehu Silvaniei). Preotului Traian Trufașu din Acâș, care a reușit să fugă călare, însoțit de un copil, i s-au spart ușile și ferestrele casei, deoarece în podul locuinței i s-a găsit steagul românesc. Aflat de jandarmi, protopopul Unimăului, Antoniu Băliban, a fost bătut și închis. La fel i s-a întâmplat, la Tășnad, protopopului Demetriu Coroianu, din Santău. În Marghita, a fost împușcat învățătorul confesional Vasile Filip. Locuința preotului din Babța a fost înconjurată de bolșevicii din Bogdand, dar popa a simulat că oficiază liturghia și l-au lăsat în pace. Când au constatat că s-a furișat de sub nasul lor, i-au răvășit și jefuit toată casa. Luați prizonieri de armata lui Kun Bela din zona estică a Sătmarului, teologul Vasile Șuta și locotenentul Ghițiu au evadat și, după o furișare de zeci de kilometri, au intrat, epuizați, sub protecția Armatei Române. Un adevărat calvar a trăit preotul Valentin Coposu, din Bobota. Arestat pentru "trădare de patrie", a fost purtat pe jos până la Sărmășag, apoi, în vagon de marfă, la Șimleu și Carei. Acolo, au vrut să-l spânzure, dar au fost deranjați de un pluton de jandarmi profesioniști și de vestea sosirii unui tren militar românesc de la Zalău. A fost dus la Budapesta, ca să fie condamnat de un tribunal revoluționar, împreună cu alți intelectuali "burghezi", chiar preoți și prelați maghiari "vânduți Papii". Institutul greco-catolic Iosif Cozmuța a fost târât și palmuit pe străzile Tășnadului⁶.

În jur de 50 de asinate s-au comis asupra unor slujitori ai bisericii și învățători, membri ai comisiilor naționale ori participanți la Alba Iulia, la 1 decembrie, din satele sălăjene: Var, Brebi, Brusturi, Lupoia și altele⁷.

Gazeta "Unirea" din Blaj, s-a făcut ecoul disperării eparhioților episcopului Iuliu Hossu, și la 14 martie 1919, a publicat apelul credincioșilor greco-catolici din Giurtelecul Șimleului: "Unde sunteți, frați români? Pentru ce nu vin românii ardeleni să ne scape de acești huni moderni?"⁸.

În partea liberă a Diecezei Gherlei, eparhioții episcopului Iuliu Hossu erau pregătiți să intre în luptă. Aceasta avea s-o constate direct chiar generalul Henri Berthelot - șeful misiunii militare franceze în România. În ziua de 30 decembrie 1918, venind la Debrețin pe ruta feroviară Baia Mare-Dej, trenul generalului a fost oprit de către detașamentele gărzilor naționale românești, din regiune Chioarului și valea Someșului, constituite, în copleșitoare majoritate, din greco-catolicii episcopului Iuliu Hossu. Studenții, preoții, notarii și învățătorii însoțitori (și comandanți) s-au adresat generalului declarând că sunt decizi să-și apere credința, Neamul și Țara Românească întregită, și au cerut ca Franța să-i sprijine. Generalul le-a arătat multă înțelegere, și a rămas foarte impresionat când, la urcarea în tren, în gara Satlung, urmașii vechilor ostași din Chioar, acum fii spirituali, dar unii și

rudenii prin strămoși, ai episcopului Iuliu Hossu, i-au cântat marșul "La arme!"⁹.

Într-o chemare la arme s-a constituit și ultima dorință, de dinainte de-a păși în veșnicie, a președintelui Marelui Sfat Național, Gheorghe Pop de Băsești. Din patul suferinței el a cerut scoaterea de sub teroare a sutelor de mii de români din zonă. Chiar înmormântarea lui a devenit un motiv de reluare a ofensivei românești spre Vest.

Episcopul Iuliu Hossu n-a putut intra, la 23 februarie 1919, la Băsești, ca să-l prohodească, deoarece, de la marginea satului, armata bolșevică trăgea continuu rafale de mitralieră. A trebuit să intervină o unitate militară românească, din valea Someșului, pentru ca sicriul cu defunctul să poată fi dus, de preoții locului, la cimitir¹⁰.

Consiliul Dirigent al Transilvaniei a fost pus în situația de-a declanșa organizarea unei armate autonome, puse sub comanda generalului Boeriu. Aceasta trebuia să fie constituită din cei care își exprimaseră voința de unire cu țara și voiau să-și securizeze opera realizată. Pentru formarea unităților militare de care era nevoie, au fost mobilizate trei contingente de tineri și "Corpul Voluntarilor Ardeleni". Teritoriul administrat la acea dată a fost împărțit în 8 cercuri de recrutare, dintre care cele ale Bistriței și Dejului, din interiorul Eparhiei Gherlei, dețineau o pondere de 94% greco-catolici, în masa populației. La Bistrița, s-au prezentat tinerii din comitatul cu același nume și din cercurile Sărmașul Mare, Teaca (cu consătenii din Milaș ai episcopului Hossu) și Ormenișul de Câmpie. La Dej, au fost chemați tinerii din comitatele Solnoc-Dobâca (integral), Sălaj (văile Someșului, Agriului și Sălajului), Sătmar (părțile Codrului, Chioarului, Băii Mari) și Maramureșul estic¹¹.

Fiind acum războiul soluția imperios necesară și, mai mult ca oricând, o "problemă ardelenască", la mobilizare s-a implicat masiv preoțimea Eparhiei Gherlei și ierarhul ei. Datorită imensei experiențe câștigate în timpul anilor din urmă ca și capelan militar în rang de ofițer, episcopul Iuliu Hossu a fost printre cei dintâi care a înțeles schimbarea vremurilor și nevoia de-a se adapta acestora. El a trimis în teritoriu circulara nr. 608, din februarie 1919 - un adevărat manifest insurecțional, redactat în spiritul chemării în "tabără" a bunicului Simion Măriuț, tribunul lui Iancu.

"Venerați frați și Preaiubiți fii - și-a început el cuvântul arhieresc către slujitorii bisericii și tinerii recruți. "Cuvinte de foc am dori să avem, să pătrundă întreagă ființa voastră, când venim să îndemnăm să vă puneți cu toate energiile sufletului vostru în slujba sfântă a consolidării Patriei noastre scumpe (...) Suspinele fraților au ajuns până la noi (...) Pentru eliberarea (lor) și pentru apărarea pământului scump al patriei, a dat președintele Consiliului Dirigent Român, din Sibiu, Dr. Iuliu Maniu, ordinul de chemare la arme (...) Apostoli înflăcărați să fiți deci, întru a îndemna pe toți cei chemați, ca prin dragoste și însuflețire, să dea ascultare ordinului de chemare la arme! Să-și aducă aminte de nesfârșitele dureri și lipse îndurate pentru scopuri vrăjmașe neamului lor, (pe) când acuma merg cu adevărat întru ajutorul și eliberarea fraților și pentru apărarea scumpului pământ strămoșesc. La arme, deci, cu gândul sfânt de-a pune capăt fărădelegilor și sălbăticiilor bandelor de tâlhari, care pângăresc numele de om. Sprijiniți din răputeri pe aceia care se îngrijesc de soarta noastră, stați întru ajutor întru toate autorităților administrative românești, să-și poată împlini mai ușor chemarea sfântă, și așa să ajungem cât mai în

grabă să domnească liniștea și bunăstarea în mijlocul acelor care atât au suferit și îndurat pe nedrept. Dreptatea vrem, și Dumnezeu dreptății va fi cu noi!"¹².

Datorită entuziasmului stârnit de chemarea la arme și dorința de-a se închea cât mai repede "Armata Ardeleană", termenele de prezentare a celor 3 contingente de recruți și a voluntarilor au fost devansate. la 28 februarie 1919, dintre tinerii din Eparhia Greco-Catolică a Gherlei fuseseră organizate: Regimentul 81 - Infanterie, din Dej, cu 67 de ofițeri și subofițeri, printre greco-catolici aflându-se căpitanul Emil Crișan, locotenentii Teofil Filipan, Sabin Codarcea, Titus Pop, Aurel Pop și Emilian Iacob, stegarii Vasile Ștef, Vasile Vaida și alții. Un îngrijorător spectacol în calea înrolării ardelenilor și a prevenirii dezertărilor ulterioare a fost agresivitatea "regătenilor" în ocuparea posturilor de comandă (datorită pretenției lor de eliberatori), aroganța superiorității profesionale afișate de ardeleni care făcuseră serviciul în armata austriacă, resentimentele de foști inamici, care s-au confruntat dur în Carpați, în anii 1916-1918 etc.

Un impediment major asupra recruților a fost aplicarea bății ca mijloc educativ și coercitiv de către ofițerii veniți din Vechiul Regat, practicarea unei "căprăreli" umiltoare celor care abia scăpaseră de umilințele ofițerilor și gradaților de alte neamuri, neglijarea intenționată a echipării soldaților, pentru a-i dezvăța de "îmbuibarea" în care i-au obișnuit austriei și ungurii și a-i coborâ la nivelul de înzestrare al camarazilor lor veniți de peste munți. Pentru ameliorarea stării de spirit și a celei materiale a luptătorilor, episcopul Iuliu Hossu și preoții săi (nu numai militari), a trebuit să intervină, alături de oamenii politici, în cazul fiecărei unități constituite. Așa au putut fi menținuți în "trupa" regimentului din Dej, circa 2.300 de luptători¹³.

În Regimentul 84, din Bistrița, s-au încadrat, în urma eforturilor depuse de Capitlul Diecezan din Gherla, vicarul foraneu al Rodnei, protopopii tractelor și înflăcărații preoți ai satelor - un număr de 54 de ofițeri și subofițeri, între care greco-catolicii, maior Toader Zbârcea, căpitan Ioan Cotuțiu, locotenentii Vasile Nicoară, Aurel Cheresteș și Octavian Botean, stegarii Vasile Rahovan și Liviu Rusu, medicul căpitan Iuliu Chițu etc. "Trupa" a ajuns la peste 1.260 de combatanți¹⁴.

De la Corpul Voluntarilor Ardeleni, unde serveau mulți ofițeri și militari greco-catolici, a fost dislocată în Bistrița o companie cu 6 ofițeri și 230 de militari din Regimentul Avram Iancu. Câte o companie de jandarmi a fost instalată la Dej, Bistrița și Baia Mare¹⁵.

Pentru supravegherea informativă a zonei de confruntări, maiorul Victor Deleu, ca șef al Secției de Siguranță, din cadrul resortului "Interne" al Consiliului Dirigent al Transilvaniei - a făcut apel pentru angajarea de agenți și subșefi de servicii¹⁶.

Moralul acestor luptători și voința lor eroică de dăruire au fost puternic susținute de familii, de societatea românească aflată în plin avânt revoluționar. Cu binecuvântarea episcopului Iuliu Hossu, un grup de intelectuali greco-catolici, din jurul vicarului foraneu al Rodnei, Alexandru Haliță, a convocat, la Năsăud, la 15 martie 1919, o întrunire a românilor de pe Someș. Mulțimea a protestat împotriva barbariilor din teritoriile vestice, ocupate încă de bolșevicii unguri, și a cerut imperios mutarea liniei demarcaționale în Bihor și Sătmar¹⁷.

Regimentul 81 - Infanterie din Dej, a deplasat în zona de

concentrare a Diviziei "Nord". A participat la izgonirea Armatei Roșii Ungare până la Tokay fiind, adeseori, pus în linia I¹⁸. La 20 iunie, militarii acestei unități au primit încurajări de la Gherla. În deschiderea adunării populare din piața centrală a orașului, la care au participat, între miile de credincioși greco-catolici, întreg Capitulul Diecezan, corpul profesoral de la Seminarul Teologic și școlile normale, Teodor Mihali - de acum prefectul județului, și late notabilități. - episcopul Iuliu Hossu s-a solidarizat din nou, public, cu suferințele celor rămași sub asuprirea străină și a reclamat necesitatea eliberării lor. El a cerut "Sfatului de Pace", de la Paris, să țină cont de simțămintele românilor. Adunarea a și adoptat o hotărâre-proclamație de sprijinire a unirii Banatului întreg cu România, așa cum au decis delegații de acolo, la 1 decembrie 1918¹⁹.

După plecarea pe front a primelor detașamente militare constituite, s-au organizat în loc noi formațiuni pentru alte unități. La una dintre acestea - Divizia 18 - Infanterie, a fost numit comandant un distins militar greco-catolic, generalul Dănilă Pop²⁰. La 24 mai 1919, la Bistrița, era gata de marș Regimentul 100, cu un efectiv de 1.900 de luptători. De la Dej, Regimentul "provizoriu" 104, cu peste 2.300 de oameni, căruia i s-a alăturat Batalionul nr. 3 de infanterie, rupt din Regimentul 81, s-a deplasat, în aceeași lună, în zona de operații Sighet. Aceste unități au intrat în compunerea Detașamentului Mixt, comandat de generalul Marcel Olteanu, și au luptat împotriva Brigăzii de secui a generalului Kratochwill, la Hust și, în continuare, peste Tisa²¹.

Mutarea liniei demarcaționale de la Zalău, la sfârșitul lunii februarie 1919, a atras instalarea în această garnizoană a unei formațiuni de voluntari ardeleni, foști "alpini" în Italia. Dintre tinerii din Eparhia Gherlei, în special de pe Văile Someșului și Crasnei, și dintre cei care au luptat pe Piave, sub comanda căpitanului Emilian Piso, eparhiot, din Târgu Lăpuș, al episcopului Iuliu Hossu, s-a format Batalionul 17 - Vânători de Munte. Nucleul acestor "alpini" a fost expedit în țară de părintele Vasile Lucaciu, unul dintre cei mai dârji luptători greco-catolici pentru cauza românească. El i-a binecuvântat pe bravii voluntari și le-a luat jurământul de fidelitate față de România. Vânătorii de munte de la Zalău au fost utilizați în misiuni de pază, ordine și poliție de front în comitetele ungare Szabolcs, Csongrad, Szolnok și Bekes²².

"Armata Ardeleană", în care s-au încadrat și regimentele de greco-catolici din eparhia episcopului Iuliu Hossu, a primit încurajări de la adunările populare organizate de preoțimea greco-catolică, în special de către protopopii Băii Mari și Tășnadului și vicarul foraneu al Silvaniei, Alexandru Gheție²³. Pentru această zonă, Consiliul Dirigent a dat un nou ordin de chemare la oaste, după mutarea liniei demarcaționale dincolo de Carei și Satu-Mare. Populația a cerut eliberarea pământului locuit de români până la Tisa și Dunăre²⁴.

Combatanții greco-catolici au lăsat numeroase jertfe pe câmpurile de luptă. Din Regimentul 81, au căzut 15 soldați și sublocotenentul Cornel Pop, și au dispărut 45 de militari. Au fost răniți 83 de luptători, inclusiv locotenentul Gheorghe Nistor. Din regimentul bistrițean, au pierit în lupte 15 militari, iar 6 au fost dați dispăruți. Au fost răniți grav și 49 de ostași²⁵.

Toate aceste formațiuni militare s-au desfășurat operativ până la capitularea Budapestei. Ostașii episcopului Iuliu Hossu, în flanc cu mii de alți camarazi de pe cuprinsul

Transilvaniei, au asistat la un fapt emblematic pentru motivația jertfei românești: pe catargul cu drapelul Ungariei, de pe Parlamentul din Budapesta, un caporal a înfipt o opincă cu nojițele fluturând în vânt, așa, ca să se vadă victoria până la ... "Viana"²⁶.

La auzul "boacănei" soldățești episcopul Iuliu Hossu a trăit gânduri adânci, de fostă "cătană împărătească" și trebuie să fi zâmbit în interior. A fost cel mai semnificativ gest al revanșei pe care și-au luat-o românii asupra mileniului de asuprire.

* Lucrarea a fost prezentată în cadrul sesiunii științifice "Istorie și civilizație în nord-vestul României", care a avut loc la Zalău, în perioada 9-10 octombrie 2008

Valer HOSSU

Note:

- ¹ *Renașterea română*, Sibiu, an I, nr. 21, 1 februarie 1919, p. 1
- ² Sebastian Stanca, *Contribuția preoțimii române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului*, Cluj, 1925, p. 143-162
- ³ I.G. Andron, *Racșa - vatră de neam românesc*, Baia Mare, 1996, p. 39-41
- ⁴ S. Stanca, op. cit. p. 151
- ⁵ *Renașterea română*, an I, nr. 47, 3/16 martie 1919, p. 3
- ⁶ S. Stanca, op. cit., p. 142-162; *Renașterea română*, an I, nr. 23, 3/16 ianuarie 1919, p. 2; nr. 25, 6/19 februarie 1919; nr. 29, 10/23 februarie 1919, p. 1; I. Georgescu, *Jetfele Bisericii Unite pentru întregirea neamului, în Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul. 1928-1928*, II, Buc, 1929
- ⁷ *Renașterea română*, nr. 46, 2/15 mai 1919, p. 1
- ⁸ *Unirea*, Blaj, an XXIX, nr. 56, 14 martie 1919, p. 1
- ⁹ *Românul*, Arad, an VII, nr. 49, 30 decembrie 1918/12 ianuarie 1919, p. 5
- ¹⁰ I. Georgescu, în loc cit.; *Unirea*, an XXIX, nr. 45, 2 martie 1919, p. 1
- ¹¹ *Foiaia Poporului*, Sibiu, an 27, nr. 39, 5 octombrie 1919, p. 4; R. Boilă, *Consiliul Dirigent, în Transilvania, Banatul ...*, Buc, 1929; *Românul*, Arad, an VIII, nr. 20, 25 ian.7 febr. 1919, p. 3-4; Al. Baboș, *Consiliul Dirigent, ardelenii și apărarea unirii*, (București), Ed. Spicon, 2000, p. 32-36, 43,47,227 - anexa 5.
- ¹² S.A. Prunduș, Cl. Plăianu, *Cardinalul Iuliu Hossu*, Cluj Napoca, 1995 p. 298
- ¹³ Al. Baboș, op. cit, p. 68, 232-anexa 7, 236 . anexa 9; *Renașterea română*, an I, nr. 21, 1/14 februarie 1919, p. 2; G. Mânzat, *Monografia orașului Dej*, Bistrița, 1926, p. 169, 275
- ¹⁴ Al. Baboș, op.cit., p. 232 - anexa 7, 236 - anexa 9; *Renașterea română*, an I, nr. 35, 17 februarie/2 martie 1919, p. 3
- ¹⁵ Al. Baboș, op. cit., p. 232 - anexa 7
- ¹⁶ *Renașterea română*, an I, nr. 35, 17 februarie/2 martie 1919, p. 3
- ¹⁷ Idem, an I, nr. 47, 3/16 mai 1919,p. 3
- ¹⁸ G. Mânzat, op. cit., p. 275-277
- ¹⁹ *Unirea*, an XXIX, nr. 130, 25 iunie 1919, p.2-3
- ²⁰ D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, *În apărarea României Mari.Campania Armatei din 1918-1919*, Buc., 1994, p. 264
- ²¹ Al. Baboș, op. cit., p. 105 și 298 - anexa 10
- ²² *Renașterea română*, an I, nr. 37, 20 februarie/5 martie 1919, p. 1; nr. 38, 21 februarie/6 martie 1918, p. 4; nr. 60, 1 aprilie 1919, p. 1; nr. 75, 18 aprilie 1919, p. 2; V. Hossu, *Alpinii români din Italia pe fronturile reîntregite*, în Acta Musei Porolissensis, Zalău, an XXII, 1998, 619-622
- ²³ *Renașterea română*, an I, nr. 124, 24 iunie 1919; nr. 134, 5 iulie 1919, p. 1
- ²⁴⁻²⁵ Al. Baboș, op. cit. p. 53; p. 250 - anexa 20
- ²⁶ Marcel Olteanu, *Din amintirile unui luptător*, Buc. 1938, p. 33-34

Primele alegerile parlamentare de după Marea Unire în județul Sălaj (noiembrie 1919)

Începând cu acest studiu deschidem un serial în care dorim să aducem în fața cititorilor o temă mai puțin cercetată de către istorici, dar care, vrem nu vrem, ne interesează pe toți, deoarece politicul a condus și conduce societatea. Este vorba de viața politică de după anul 1918, anul desăvârșirii statului național unitar român, în județul Sălaj. Viața politică, în special cea din perioada interbelică, a fost blamată și falsificată de către istoriografia comunistă. La fel s-a întâmplat cu alegerile din anul 1946, alegeri falsificate în mod grosolan de către comuniști, care au inversat practic rezultatele acestora în favoarea lor, pentru a-și legitima regimul impus la noi în țară, în fața Occidentului. După anul 1989, de multe ori, s-a trecut în cealaltă extremă, idealizându-se viața și clasa politică interbelică. Noi încercăm, pe baza documentelor studiate și a presei vremii, să evidențiem ceea ce s-a întâmplat de fapt în campaniile electorale, începând din anul 1919 și până în prezent. Și au fost numeroase campanii electorale, deoarece viața politică interbelică, de exemplu, a fost una foarte agitată și fărâmițată, desfășurându-se la noi în țară, în perioada 1919-1937, nu mai puțin de 10 campanii pentru alegeri parlamentare. De asemenea, au existat și atunci abuzuri, falsificări, violențe și mari pasiuni politice.

În prezentul studiu ne propunem să analizăm modul cum au decurs primele alegeri parlamentare de după Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 în județul Sălaj.

Astfel, la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, Comitetul de conducere al Partidului Național Român (în continuare P.N.R.), în frunte cu președintele George Pop de Băsești, și-a depus mandatul. Conducerea partidului a fost încredințată Consiliului Dirigent, care îl avea ca și președinte pe Iuliu Maniu¹.

Prin Înaltul Decret regal nr. 3631 din 11 decembrie 1918 era recunoscută Unirea Transilvaniei cu România, iar prin Decretul 3633 din 13 decembrie regele Ferdinand a încredințat Consiliului Dirigent cu conducerea tuturor serviciilor publice, până la definitivă organizare a României întregite². La art. 5 al acestui decret se precizează misiunea Consiliului Dirigent de a prezenta regelui proiectul de reformă electorală și proiectul de reformă agrară pentru Transilvania³. Așadar, pe lângă atribuțiile de conducere ale P.N.R., Consiliul Dirigent a preluat și "serviciile de stat" ale Transilvaniei⁴.

Astfel că în prima parte a anului 1919, frunțașii P.N.R. s-au dedicat mai mult problemelor administrative și mai puțin celor de natură politică. Aceasta până în momentul când la Sibiu, în perioada 29 iulie-12 august, au avut loc lucrările Marelui Sfat Național al Transilvaniei și Conferința P.N.R. (9-10 august 1919). În acel moment se încearcă o disociere a problemelor administrative față de cele politice, de care urma să se ocupe o Comisie electorală centrală.

Profitând de faptul că la Sibiu erau prezenți membrii Marelui Sfat Național, care în același timp erau și frunțașii P.N.R. din Transilvania, în perioada 9-10 august 1919, respectiv Sâmbăta și Dumineca, a avut loc și o Conferință a acestui partid. În cadrul a două ședințe s-au luat decizii importante privind reorganizarea partidului și ca la alegerile generale, care urmau să se desfășoare în acea toamnă, să fie numiți candidați numai în circumscripțiile electorale din Transilvania, pentru a păși în România Mare în mod cât mai unitar. Totodată, au fost alese și noile structuri de conducere ale P.N.R. În funcția de președinte a fost ales marele om politic

Serie nouă, Anul V, Nr. 1 (48), ianuarie 2009

sălăjean Iuliu Maniu, cu unanimitate de voturi, "pe lângă mari ovații", deși el nu era prezent. A venit doar la ședința de a doua zi.

Despre funcția de președinte al P.N.R. și cine trebuia să o ocupe, în ziarul *Patria* se afirmă următoarele: "*Locul acesta ne dăm seama cu toții, nu poate fi mai bine umplut decât de bărbatul care și în trecutul nostru mai apropiat a fost mintea călăuzitoare a tuturor luptelor și atitudinilor noastre. Suntem siguri că sub conducerea lui luminată partidul nostru își va păstra și va crește toate acele forțe care vor fi folositoare în cadrele de stat ale României mari, își va păstra în rândul cel dintâi, acțiunea unitară*"⁵.

În concluzie, se poate afirma faptul că prin hotărârile adoptate, Conferința frunțașilor P.N.R. de la Sibiu a reprezentat un moment istoric important pentru acest partid, care se va simți mult timp de acum încolo, în special în ceea ce privește structurile sale organizatorice.

Propunerile de organizare ale lui Octavian Goga au fost expuse de către Ioan Suci, care se arată întru totul de acord cu acestea, la fel ca și Iuliu Maniu, în discursul său de a doua zi, primul său discurs în calitate oficială de președinte al P.N.R. Iată care erau aceste propuneri: "1) *Ca șef al partidului național român, pe dl Iuliu Maniu (Aplauze, Ovații).* 2) *Consiliul Dirigent să fie Comitetul executiv și șeful lui să fie președintele partidului.* 3) *Comisia de 10 membrii. În această comisie pot să conlucre și membrii Consiliului Dirigent, deci ai Comitetului executiv.* 4) *Congresul partidului, care până ce este Marele Sfat, este compus din membrii lui. După alegeri mandatul lor încetează. Atunci membrii congresului vor fi membrii partidului în parlament, plus 3 delegați de fiecare județ.* 5) *În fiecare județ un comitet executiv județean format din deputați și senatori din acel județ plus câte 3 delegați ai comitetului cercual.* 6) *Comitetul cercual: 1 delegat din fiecare comună. Acest delegat este și președinte în respectiva comună.* 7) *În cursul, înainte și după alegeri se vor face înscriseri în cluburile partidului.* 8) *Partidul va avea un birou al său separat de resorturile oficiale de stat, un personal stabil sub supravegherea șefului - condus de un secretar al partidului*"⁶.

Peste numai câteva zile, pe data de 17 august 1919, Consiliul de Miniștri hotărăște amânarea alegerilor programate pentru luna septembrie, stabilind ca ele să se țină în zilele de 6,7 și 8 octombrie, pentru Cameră și 12,13, 14 octombrie, pentru Senat⁷.

Comisia electorală aleasă la Sibiu pentru reorganizarea partidului și a alegerilor parlamentare și-a început cu conștiinciozitate munca. Printr-un comunicat de presă membrii comisiei se adresează "alegătorilor partidului național". Iată ce se spunea în acest comunicat: "*Alegerile din toamna aceasta au o însemnătate covârșitoare pentru dezvoltarea vieții noastre de stat. Ele sunt, în același timp, cele dintâi alegeri cari se fac sub stăpânire românească. Este firesc, prin urmare, ca fiecare Român să aibă dorința de a se folosi de dreptul său de vot.*

Întrucât drept de vot nu pot avea decât aceia cari sunt luați pe lista alegătorilor, rugăm pe frunțașii de pretutindeni ai partidului național să se îngrijească fără întârziere, ca din aceste liste să nu lipsească nici un alegător care face parte din partidul nostru.

Listele alegătorilor sunt afișate la primăriile comunale și pot fi văzute și controlate de oricine, în zilele de 15-25 August. Fiecare cetățean cu drept de alegător își poate prezenta, cu această ocazie,

observațiunile sale fie în scris, fie cu grai viu, la biroul acelei primării, alăturând și dovezile necesare.

*Pentru un control mai sigur invităm pe partizanii noștri din fiecare comună, să aleagă dintre ei câte doi oameni de încredere, cari să cerceteze lista alegătorilor în numele lor*⁸.

Fruntașii politici sălăjeni se întâlnesc pe data de 25 august 1919, deci după ce au ajuns de la Sibiu, în capitala județului, Zalău. Conform hotărârilor adoptate la Sibiu s-a trecut la reorganizarea filialei P.N.R.. La această adunare au participat intelectualii și țărani sălăjeni. Președinte al adunării a fost ales dr. Alexandru Gheție, vicarul Silvaniei, iar revizor notar, dr. Alexandru Aciu. Au fost propuși și candidații P.N.R. pentru alegerile generale care urmau să aibă loc. Astfel, în circumscripția electorală a Zalăului a fost propus ca și candidat Iuliu Coroianu, avocat în Sibiu, pentru Jibou, dr. Ioan Erdeli, pentru Domnin, Teodor Bohățiel, protopop din Năpradea, pentru Băsești, dr. Aurel Hetco, primpretor al plasei Jibou, pentru Tășnad, dr. Coriolan Steer, avocat, pentru Bobota, dr. Alexandru Aciu, pentru Șimleu, Victor Deleu și pentru Crasna, Teodor Mureșan, institutor în Blajea. Acestea erau propunerile pentru deputați. Pentru Senat s-au făcut următoarele propuneri: vicarul Alexandru Gheție, Francisc Hossu-Longin, ginerele lui George Pop de Băsești, dr. Mihai Pop, avocat în Cehu, Vasile Ghiurco, președintele Tribunalului din Zalău și avocatul din Jibou, Teofil Dragomir⁹.

În adunări care au avut loc, în fiecare sat din Transilvania și Banat s-au ales președinții organizațiilor locale și candidații pentru alegerile parlamentare. În fruntea acestor organizații au fost aleși, de obicei, preoții. Relevant este, în acest sens, și cazul adunării din comuna Năpradea, județul Sălaj, din data de 26 septembrie 1919, adunare, după cum se spune în procesul verbal *"în cauza constituirei partidului național român"*. La aceasta participă *"mulțime de poporeni"*, în frunte cu primarul satului, Alesandru Lazar și protopopul Teodor Bohățiel, fruntaș de seamă al mișcării național-românești din Sălaj. Primarul aduce la cunoștință faptul că *"marele sfat național pentru teritoriul ocupat din Transilvania, Banat și Ungaria a eșis alegeri de deputat"*, după care a dat cuvântul protopopului Bohățiel. Acesta, rostește un discurs impresionant, și *"în termini lămurii descrie luptele grele și suferințele nesfârșite de care a fost împărțit întreg poporul românesc sub dușmanii noștri seculari și stăpâni din trecut acuma deja înjenușiați, și conchide că am putut ajunge la libertatea de azi singuri pentru că am fost statornici în credința strămoșească și solidari cu fruntașii noștri cari so luptat pretutindena sub stindardul partidului național român, pentru care stindard am preferat a suferi cele mai neîndurate insulte, ba și închisoare, dar nepărăsindu-l nici în o împrejurare cu ajutorul bunului Dzeu și vitejia armatei române azi a eșit biruitor"*. De aceea, el îi roagă ca în acel moment în care *"e vorba de clădirea statului român pe baze cât mai tari să rămână uniți sub același steag neascultând promisiunile deșarte a unor oameni străini de durerile și dorințele noastre"*¹⁰.

Prin Înalt Decret Regal se stabilesc definitiv, în sfârșit, zilele în care urmau să se desfășoare primele alegeri generale de după Unire. Astfel, în zilele de 2,3,4 noiembrie au avut loc alegerile pentru Cameră, iar în zilele de 7 și 8 noiembrie pentru Senat. Noul Parlament urma să se întrunească la București pe data de 20 noiembrie 1919.

La începutul lunii octombrie într-un discurs ținut la Alba Iulia, președintele P.N.R., Iuliu Maniu face cunoscut electoratului noul program al partidului¹¹. Era primul program enunțat după actul de

la 1 Decembrie 1918. Acest nou program avea, de fapt, la bază, principiile și rezoluția Unirii.

Noul program a fost publicat în ziarul "Patria", într-un articol-manifest intitulat "Români! Cetățeni alegători din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș". După ce se face un excurs istoric al partidului, ale cărui origini se regăsesc în ideile revoluționarilor transilvăneni de la 1848, în articol se subliniază faptul că P.N.R. era *"depozitarul trecutului"*, dar reprezenta și *"chezășia prezentului"*, partidul lucrând *"pentru consolidarea internă a vieții de stat"*. El avea ca obiectiv *"nivelarea cât mai grabnică și cât mai definitivă a neamului nostru integral"*. Că în România întregită P.N.R. susținea egalitatea în drepturi a minorităților etnice, care urmau să se bucure de drepturi politice și culturale. Având în vedere faptul că P.N.R., era *"conștient că în structura socială actuală a poporului nostru, izvorul cel mai de căpetenie al energiilor îl găsești în țărâtimea noastră"*, subliniere pe care Iuliu Maniu a făcut-o și în cadrul discursului din cadrul Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, își propunea să înfăptuiască reformele menite a întări țărâtimea, atât pe plan economic, cât și pe plan politic și cultural.

O altă prevedere a acestui program era cea referitoare la crearea unei clase de mijloc, una a comercianților și meseriașilor, cărora să li se acorde, în același timp, protecția cuvenită clasei muncitoare. Tot aici, se introducea termenul de dreptate socială, subliniind că statul urma *"să ferească pe cel slab de exploatarea celui tare, iar cel mai tare să-l ajute a-și valida puterea, fără ca să împiedice dezvoltarea celui mai slab"*. Alte puncte economice ale acestui program se refereau la protecția statului față de industria mică și comerț, dezvoltarea *"sănătoasă"* a industriei mari cu ajutorul statului, industria mare fiind chemată *"să valorifice bogățiile naturale ale țării"*, neimpozarea venitului minim, introducerea impozitului progresiv, câștigul de război să fie supus la impozite însemnate, dezvoltarea stabilimentelor industriale.

În domeniul educației, P.N.R. *"va stăruii pentru naționalizarea și răspândirea învățământului de toate gradele și va urmări cu un deosebit interes dezvoltarea instituțiilor bisericești"*.

În ceea ce privește *"desăvârșirea națională"*, ea urma să se realizeze în toate instituțiile de stat. Cultura românească trebuia să triumfe *"pe toate terenele, fără a primejdui cultura neamurilor conlocuitoare"*. Particularismul provincial trebuia înlăturat *"atât din gândirea noastră cât și din întocmirile de stat și din instituțiile lui"*. Cu Aliații din timpul războiului trebuiau întreținute legăturile de prietenie și întărită armata română.

În finalul discursului, se face un apel către electorat pentru a participa la alegerile care băteau la ușă, alegeri care, spune el, *"întronează astăzi atâtea veacuri de jertfă"* și să facă *"din exercițiul dreptului de cetățeni un prilej de curată sărbătoare în România Mare"*¹².

Pe data de 25 octombrie 1919, este trimisă lista definitivă cu candidații sălăjeni propuși de către P.N.R. La deputați apar unele schimbări față de lista din august. Astfel, la Zalău apare ca și candidat Gavril Oșianu, avocat în Baia Mare, la Someș-Odorhei apar numele lui Teofil Dragomir și Laurențiu Bran, la Cehu-Silvaniei, dr. Alexandru Pop și dr. Alexandru Chiș, la Jibou, Vasile Ghiurco și Dionisie Pop, iar la Șimleu, Bobota, Tășnad și Crasna rămân aceiași candidați¹³.

Ziua alegerilor a reprezentat pentru transilvăneni o adevărată sărbătoare națională. Conform articolului 46 al legii electorale, dacă într-o circumscripție exista un singur candidat acesta era declarat ales, fără a se mai desfășura procedura de votare. Dacă

existau mai mulți candidați, conform articolului 72, se desfășura procedura de votare, fiind ales candidatul ce întrunea majoritatea absolută. Dacă aceasta nu se întâmpla, primii doi candidați ajungeau la balotaj. Este, credem noi, un exemplu pentru ceea ce ar trebui să însemne, cu adevărat, votul uninominal în ziua de astăzi.

Și în județul Sălaj, la fel ca în multe județe din Transilvania și Banat, au existat mai multe circumscripții unde era un singur candidat, care, conform art. 46 al legii amintite mai sus, au fost declarați aleși.

Astfel, în județul Sălaj au obținut mandatele de deputați următorii fruntași ai P.N.R.: Coriolan Steer, în circumscripția Tășnad; Alexandru Aciu, la Bobota; Victor Delcu, la Șimleu, Teodor Mureșan, la Crasna și Gavril Oșianu, la Zalău. În circumscripția Jibou au existat doi candidați din partea P.N.R. Și anume Vasile Gyurco, care a obținut 1.380 voturi, fiind astfel ales, față de preotul Dionisiu Pop Moldovan, care a obținut doar 329 voturi. La Someș Odorhei au candidat preotul Laurențiu Bran, care a obținut doar 175 voturi, Teofil Dragomir, care a obținut 545 voturi și candidatul Partidului Naționalist-Democrat al lui Nicolae Iorga, Vasile Caba, care a obținut 1.950 voturi, primind astfel mandatul de deputat. Și în circumscripția Cehu Silvaniei organizația P.N.R. a făcut o greșeală prezentând doi candidați, și anume pe Alexandru Kis, care a obținut doar 204 voturi și Alexandru Pop, care a obținut 736 voturi. Ei au fost învinși de către Adrian Pop, care candida cu program țărănesc, acesta obținând 2.091 voturi¹⁴. Așadar, din cele 8 mandate de deputați, câte avea dreptul județul Sălaj, conform legii electorale pentru Transilvania și Banat, 6 au revenit P.N.R., unul partidului lui Nicolae Iorga și celălalt Partidului Țărănesc condus de către Ion Mihalache. Conducerea P.N.R. a criticat organizația din Sălaj pentru pierderea celor două mandate, în special al celui din circumscripția Cehu, care putea fi câștigat de către acest partid.

La Senat au primit mandatul, în conformitate cu art. 46 din lege, vicarul Alexandru Gheție, în circumscripția Șimleu, Iuliu Coroianu, autorul memorandumului din 1892, fiul vicarului Demetriu Coroianu și unchiul lui Iuliu Maniu, în circumscripția Zalău și Mihai Pop în circumscripția Cehu Silvaniei¹⁵.

Președintele P.N.R., Iuliu Maniu a candidat în circumscripția electorală Alba Iulia, câștigând mandatul de deputat. El nu a candidat la Sălaj decât din anul 1926, an de când, conform noii legi electorale, se vota lista de partid și nu pe circumscripții electorale ca și până atunci. Din acel an, fruntașul politic sălăjean a candidat și la Sălaj, fiind, totdeauna, capul listei P.N.Ț. și ales la toate candidaturile. Dar el a optat, tot timpul, pentru județul Alba, lăsând astfel locul de deputat următorului candidat de pe lista P.N.Ț.

În concluzie, se poate afirma faptul că alegerile parlamentare din anul 1919 au fost câștigate de către P.N.R., care a obținut 169 mandate de deputat și 30 de senator, și că într-adevăr, după cum spunea și Constantin Argetoianu, în memoriile sale, anul 1919 a fost anul ardelenilor. În jurul P.N.R. urma să se configureze și noua majoritate parlamentară și tot acest partid a dat și primul ministru al guvernului. O altă subliniere ar fi aceea că P.N.R. a candidat la aceste prime alegeri din cadrul României Mari doar în Transilvania și Banat, unde, după cum se poate observa din rezultatele obținute deținea monopolul politic.

Pe data de 14 noiembrie 1919 s-a primit și la Prefectura din Zalău o telegramă de la Consiliul Dirigent în care se cerea ca să fie anunțați deputații și senatorii P.N.R. din Sălaj să se prezinte la

Sibiu, Duminică seara, de unde urmau să plece cu un tren special la București¹⁶.

La Sibiu, pe data de 17 noiembrie s-au întâlnit toți deputații și senatorii P.N.R. aleși în Ardeal și s-a hotărât înființarea unui club parlamentar cu sediul în București. Cu această ocazie a fost ales un Comitet Executiv de Conducere al Clubului și au fost înființate comisiile acestuia. Toate comisiile au fost aprobate de către adunare, în finalul căruia a luat cuvântul președintele partidului, Iuliu Maniu, care a precizat faptul că scopul acestei întâlniri a fost atins. Subliniază faptul că noile comisii aveau de rezolvat "*o serie de mari probleme*" în Palamentul României Mari¹⁷.

Ziarul "Patria" concluziona scopul și rezultatul acestei importante întâlniri a noilor aleși transilvăneni și bănățeni, care porneau cu entuziasm spre București, aceasta fiind acum Capitala tuturor românilor: "*A fost prilejul de apropiere și cunoaștere a tuturor celor cari, reprezentând prin partid tot trecutul de rezistență a neamului robii, au obținut acum tot prin partid încrederea pentru a reprezenta și în fața țării întregite aceeași solidaritate și aceeași patriotică înțelegere a intereselor neamului în problemele prezentului ca și în acelea ale trecutului*". Acum P.N.R. avea misiunea istorică "*să se prezinte în fața țării întregite, pentru care, acum are îndatorirea de a sta ca unul din cele mai însemnate elemente de compunere a vieții noastre politice*". Din acel moment nu mai era "*îngăduită pentru nici una din provinciile eliberate o politică cu caracter local, ci numai una generală și care să îmbrățișeze toate problemele României întregite cu cele mai bune și reprezentative elemente pe care un trecut de luptă continuă și anevoioasă le-a pregătit precum și cu acelea pe care în viitor le va desemna poporul*". Ardelenii și bănățenii, care reprezentau "*partea însemnată din neamul nostru de dincoace de Carpați*", pășeau acum "*în fața neamului întreg, pentru a aduce contribuția sa alături de a tuturor celorlalte părți unite laolaltă*"¹⁸.

Pe data de 20 noiembrie, la București a avut loc deschiderea oficială a Corpurilor Legiuitoare. Parlamentarii ardeleni sosesc la București, miercuri 19 noiembrie, orele 16 și sunt întâmpinați la gară de către Vasile Goldiș, ministrul Transilvaniei, care evidențiază acest moment istoric deosebit. Ardelenii soseau acum la București în calitate de reprezentanți aleși ai românilor de peste Carpați¹⁹.

A doua zi, joi dimineața, înainte de deschiderea lucrărilor celor două Camere, parlamentarii ardeleni au depus, cu toții, o coroană la statuia lui Mihai Viteazul pe care au înscris următoarele cuvinte: "*Români de peste Carpați celui dintâi Domn al tuturor românilor*". După această procesiune, la orele 10, au luat parte la celebrarea Te Deumului de la Mitropolie, oficiat de către mitropolitul Pimen.

La orele 11,30 Parlamentul s-a întrunit în Sala Ateneului Român. Plecarea cortegiului regal la Ateneu a fost anunțată de 101 lovituri de tun. Familia Regală intra în sala de ședințe a Parlamentului la orele 12, împreună cu tot guvernul, corpul diplomatic și misiunile străine și a fost primit cu aclamații îndelungi de către aleșii țării. În mijlocul miniștrilor, regele Ferdinand a citit Mesajul Regal, în aclamațiile tuturor celor prezenți. El aduce un omagiu celor care s-au jertfit pe câmpul de luptă și tuturor celor care au luptat pentru întregirea neamului. Dar, spune el, "*nouă ne revine înalta datorie de a pune așezământul viitor al patriei pe temelii solide, astfel ca poporul român să rămână neclintit sentinela civilizației latine la răsăritul Europei*". Face un apel către toți parlamentarii pentru a pune umărul la consolidarea României Mari: "*Sunteți chemați - spune el - să desăvârșiți organizația constituțională, care trebuie să se întindă pe tot cuprinsul României întregite, ținând seama de însemnate cerințe, menite să asigure viitorul poporului român și*

marele său rol în aceste părți ale Europei".

La prima ședință care are loc în după-amiaza aceleiași zile, s-a ales președintele provizoriu al Camerei, în persoana marelui mecenat, Vasile Stroescu și s-a împărțit activitatea Camerei pe 8 secțiuni²⁰.

După intense tratative, la data de 25 noiembrie 1919 s-a încheiat un acord de colaborare între Partidul Național Român, Partidul Țărănesc, Partidul Naționalist-Democratic, Partidul Democrat al Unirii din Bucovina și Partidul Țărănesc din Basarabia pentru a constitui un Bloc Parlamentar²¹. Pe data de 1 decembrie 1919, a fost desemnat ca prim ministru fruntașul P.N.R. Al. Vaida-Voevod, care în acel moment deținea deja funcția depreședinte al Camerei Deputaților.

Din păcate primul parlament românesc de după 1918, cel al Blocului Parlamentar din care făceau parte P.N.R., Partidul Țărănesc și Partidul Naționalist Democrat al lui N. Iorga, a avut o existență scurtă. Pe data de 12 martie 1920, președintele Partidului țăărănesc, Ion Mihalache și-a prezentat demisia din guvern, deoarece proiectul său de lege agrară, care a fost votat de către Parlament, a fost respins de către regele Ferdinand.

La numai o zi după demisia lui Ion Mihalache, regele semnează decretul de numire a generalului Averescu în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri²².

Însă, pe data de 25 martie 1920, noul prim ministru dizolvă Parlamentul, acesta fiind considerat de către Nicoale Iorga ca un act de "crimă politică"²³. Generalul Averescu avea nevoie de o majoritate parlamentară care să-l susțină și să-și consolideze puterea, având asentimentul regelui în acest sens.

Regele Ferdinand a semnat decretul dizolvării Corpurilor Legiuitoare și a convocat corpul electoral pentru noi alegeri, stabilindu-se și data acestora. Astfel, au fost stabilite zilele de 25-27 mai, pentru alegerea deputaților și 30-31 mai pentru senatori²⁴.

Dar, despre aceste noi alegeri și pasiunile politice pe care le-au generat și la noi în Sălaj vom publica un studiu separat în numărul viitor al revistei.

Marin POP

Note:

- ¹. *Gazeta Transilvaniei*, nr. 165, 13 august 1919
- ². Iuliu Maniu, *Unirea Ardealului Conferință ținută la Radio-București în 24 ianuarie 1934*, Tipografia Națională S.A. Cluj, p. 25
- ³. *Acte și documente. Marea Adunare Națională*, p. 12-14
- ⁴. *Gazeta Transilvaniei*, nr. 165, 13 august 1919
- ⁵. *Patria*, nr. 142, 12 august 1919
- ⁶. *Gazeta Transilvaniei*, nr. 164, 12 august 1919
- ⁷. *Ibidem*, nr. 169, 18 august 1919
- ⁸. *Ibidem*, nr. 173, 23 august 1919
- ⁹. Arhivele Naționale - Direcția Județeană Sălaj (în continuare se va cita A.N.-D.J.SJ), fond Prefect- administrative, dos. 1206/1919
- ¹⁰. *Idem*, fond Protopopiatul greco-catolic Năpradea, dos. 14/1919, f. 1
- ¹¹. *Patria*, nr. 191, 16 octombrie 1919
- ¹². *Ibidem*, nr. 195, 20 octombrie 1919
- ¹³. A.N.-D.J.SJ., fond Prefect-administrative, dos. 1551/1919
- ¹⁴. *Desbaterile Adunării Deputaților, sesiunea ordinară 1919-1920*, pp. 31-32
- ¹⁵. *Patria*, nr. 213, 13 noiembrie 1919 și nr. 216, 16 noiembrie 1919
- ¹⁶. A.N.- D.J.SJ., fond Prefect-administrative, dos. nr. 2403/1919
- ¹⁷. *Patria*, nr. 222, 23 noiembrie 1919
- ¹⁸. *Ibidem*, nr. 220, 19 noiembrie 1919
- ¹⁹. *Ibidem*, nr. 221, 20 noiembrie 1919
- ²⁰. *Ibidem*, nr. 222, 23 noiembrie 1919
- ²¹. Ioan Scurtu *Istoria Partidului Național țăărănesc*, Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 15
- ²². *Ibidem* pp.16-17
- ²³. *Neamul românesc*, nr. 54, 19 martie 1920
- ²⁴. *Monitorul Oficial*, nr. 270, 27 martie 1920, p.1342

Abonează-te la CULTURĂ!

Caiete Silvane

*Prin oficiile poștale și factorii poștali, prin Damco sau prin redacție.
Prețul unui abonament pe o lună, pentru anul 2009, a rămas neschimbat: 2 lei.

www.caietesilvane.ro

Revoluția de la 1848 din Transilvania (VI)

Transilvania la sfârșitul anului 1848

Octombrie-noiembrie 1848, imperialii controlează Transilvania întreagă

Din a doua jumătate a lunii octombrie trupele austriece din Transilvania au fost concentrate și au fost mobilizate împreună cu regimentele grănicerești, la fel ca și forțele de insurgenți români. Una după alta au fost ocupate ("pacificate") comitatele și orașele din Transilvania, iar pe 17 noiembrie și Clujul a fost cucerit de către trupele colonelului Urban. Forțele armate ale guvernului de la Pesta, din Transilvania s-au retras spre vest în zona Ciucea și în nord spre Baia Mare. Armatele imperiale au ocupat și teritoriile secuiești, cu excepția Trei Scaunelor, unde s-a organizat un sistem defensiv mai eficient. Acolo ofițerii de la comanda regimentelor secuiești susceptibili de trădare (colaborare cu imperialii) au fost înlocuiți cu persoane fidele revoluției din Transilvania. S-au făcut eforturi deosebite pentru înarmarea și dotarea cu artilerie a trupelor secuiești: au fost înființate fabrici de muniție și armament, iar sub îndrumarea lui Gábor Áron au fost turnate tunuri, care vor fi utilizate în luptele viitoare. Datorită acestor eforturi, comandamentul austriac a fost nevoit să mențină o bună parte din trupe pentru încercuirea și izolarea rezistenței secuiești, iar restul trupelor au fost concentrate spre granițele de vest ale Transilvaniei, pentru un atac decisiv împotriva revoluției maghiare.

Pentru mijlocul lunii decembrie, autoritățile imperiale pregătesc asaltul final împotriva Ungariei revoluționare. În acest cadru, trupele lui Puchner și Urban trebuia să înainteze spre Oradea și să participe la încercuirea și lichidarea trupelor guvernului de la Pesta. Oradea a devenit importantă, deoarece fabricile de armament și muniție de la Pesta au fost transferate acolo. Iar pe viitor, guvernul și parlamentul maghiar se va refugia de la Pesta la Debrecen, deci Kossuth insistă ca cei din Transilvania să reziste până la capăt.

Înlocuirea împăratului Ferdinand cu Franz Joseph

Pe 2 decembrie 1848, împăratul Ferdinand a demisionat (a fost silit să demisioneze de către consiliul familial) și în locul său a fost proclamat împărat Franz Joseph, fiul fratelui mai mic a lui Ferdinand. Acest pact familial a fost susținut de conducerea armatei imperiale și a fost posibilă după înfrângerea revoluției de la Viena. (Anterior curtea s-a refugiat la Innsbruck pentru că Viena era controlată de către revoluționarii din Austria). Franz Joseph pe lângă titlul de împărat și-a însușit și titlul de rege al Ungariei, dar Parlamentul Ungariei a refuzat recunoașterea sa, deoarece nu au fost consultați în această problemă. Pe 7 decembrie o

hotărâre a Parlamentului Ungariei, îl consideră pe Franz Joseph uzurpator și recunoaște în continuare ca rege și împărat pe Ferdinand. Motivul înlocuirii lui Ferdinand a fost acela că el a semnat/sanționat legile votate de dietele Ungariei și Transilvaniei, și revocarea acestor semnături nu se putea face fără anumită știrbire a prestigiului imperial. Franz Joseph, noul împărat nu era legat de asemenea restricții, el nu a depus jurământ de credință pe Constituție. Pe deasupra Ferdinand suferea de boli mintale și în situație de criză la conducerea imperiului era nevoie de o autoritate mai fermă și fără scrupule...

Acțiunea generalului Bem

Pe 1 decembrie 1848, Kossuth l-a numit pe generalul Jozef Bem în fruntea armatei revoluționare din Transilvania (armata guvernului de la Pesta). (În sursele maghiare el figurează cu prenumele de József, adică maghiarizat sau cu apelativul de *Bem-apó* - adică *tătucul Bem* - și este foarte apreciat și foarte popular.)

Jozef Bem, un emigrant polonez, care a fost ofițer în armata lui Napoleon, și apoi a luptat împotriva trupelor țariste cu ocazia revoluției / răscoalei din 1830-1831 din Polonia. În vara anului 1848, la Lemberg a încercat să organizeze o nouă revoltă armată - eșuată - pentru eliberarea și unificarea Poloniei. După aceea, în octombrie 1848 a fost printre apărătorii revoluției din Viena, iar după înăbușirea revoluției din Austria, a venit în Ungaria unde și-a oferit serviciul lui Kossuth, președintele Comitetului pentru Apărarea Patriei din Ungaria. De la începutul lunii decembrie, până în august 1849 a participat la luptele împotriva imperialilor și apoi împotriva trupelor țariste, care vor interveni de partea austrieșilor. După înfrângerea revoluției din Ungaria generalul Bem va emigra în Turcia, unde și moare peste doi ani.

Despre numirea lui Bem va fi înștiințat și comisarul guvernamental baronul Vay, chiar de către Kossuth: "*Comitetul pentru Apărarea Patriei, prin aceasta aduce la cunoștința domnului comisar guvernamental că pe generalul Bem, l-a numit în funcția de comandant suprem al armatei din Transilvania, și pune sub comanda sa toate forțele care în momentul de față staționează la marginea transilvană sau care mai târziu va mai fi trimisă acolo. El are dispoziția de a reorganiza cât mai curând aceste forțe, să apere trecătoarele transilvane, și când se va considera suficient de puternic să înceapă pregătirile militare pentru recâștigarea Transilvaniei".* (Citat de Egyed Ákos, Erdély 1848-1849, I. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998. Transilvania în 1848-1849, vol. I. Ed. Pallas-Akadémia, Miercurea Ciuc, 1998. p.293-294.)

Încă de la Oradea, pe 6 decembrie 1848 Bem a dat o primă **proclamație către ardeleni**, anunțând recunoașterea egalității în drepturi a tuturor locuitorilor Transilvaniei. Proclamația lui Bem a fost dată în trei limbi (maghiară,

germană și română). Peste doar trei săptămâni, de la Cluj va da o nouă proclamație, prin care anunță amnistie generală. Și această proclamație a fost trilingvă ca s-o înțeleagă toți locuitorii Transilvaniei. (Ambele proclamații pot fi citite integral în anexe, în traducere după textul din limba maghiară). Deși generalul Bem era comandant militar, s-a implicat și în rezolvarea problemelor administrației civile, pentru pacificarea Transilvaniei, după o perioadă de război civil.

Generalul Bem, a preluat efectiv comanda trupelor nu foarte numeroase la Ciucea în primele zile din decembrie, după care s-a deplasat la Șimleu Silvaniei și până la mijlocul lunii decembrie a reorganizat întreaga apărare pe linia Ciucea - Crasna - Jibou - Baia Mare. Va respinge primul atac al trupelor imperiale pe 18-19 decembrie în zona Huedin-Ciucea, apoi dinspre Baia Mare înaintează până la Jibou și apoi pe Valea Someșului. După ce cucerește Dejul și Gherla, pe 25 decembrie ajunge la Cluj, cucerit fără nici o rezistență. Astfel taie în două forțele imperiale din sudul și nordul Transilvaniei. De aici foarte rapid trupele generalului Bem înaintează spre Bistrița, iar forțele colonelului Urban se refugiază din zonă prin Pasul Tihuța în Bucovina. La începutul lunii ianuarie, Bem va continua ofensiva spre sudul și estul Transilvaniei...

Acțiunile românești în Transilvania

După ce trupele imperiale și forțele de insurgenți românești au intrat în stăpânirea celei mai mari părți a Transilvaniei, și în multe zone s-au organizat prefecturile și legiunile românești, generalul Puchner a considerat că este cazul să reducă din influența românilor, prin divizarea lor confesională. În acest scop, Puchner a convocat două adunări, una la Sibiu, iar alta la Blaj: "*La 16/28 decembrie 1848, la Sibiu a fost deschisă adunarea românilor, prezidată de Andrei Șaguna. Au participat peste 250 intelectuali și preoți aparținând ambelor confesiuni, la care s-au adăugat membrii Comitetului Național. Din partea acestuia a vorbit August Treboniu Laurian, care a analizat situația din Transilvania și consecințele execuțiilor militare asupra românilor. Rezoluția adoptată de adunare a cuprins următoarele puncte: instaurarea administrației românești pe întregul cuprins al Transilvaniei, alcătuirea unei comisii mixte, chemată să rezolve litigiile sociale și să evalueze pagubele suferite de țărani; crearea unui corp românesc de cavalerie și procurarea a 50 000 de arme; redeschiderea școlilor și, în sfârșit convocarea unei Diete, alcătuită din reprezentanți aleși ai naționalităților. Documentul sancționat de adunare cuprindea un nou și hotărât protest împotriva uniunii.*" (Istoria românilor, coordonat de academicianul Dan Berindei, VII. Tom. I., Editura Enciclopedică, București, 2003.p. 307.)

Hotărârile adunării de la Sibiu mai solicită și desființarea Guberniului Transilvaniei și înființarea unui guberniu (guvern) provizoriu sub conducerea generalului Puchner. Prin aceasta atât conducerea militară, cât și cea administrativă, civilă ar fi fost unificată. (Această stare de

fapt practic deja existent în Transilvania, unde comandantul austriac avea autoritate și asupra autorităților civile, mai ales după 3 octombrie 1848...)

Merită citat integral un punct din hotărâre:

"6. *Să se deschidă școalele; să se înființeze și clase juridice provisorii la Blaj și în Sibiu; până când să va putea înființa universitatea cerută de la monarhul, să cere neapărat ca junimea studioasă să fie ocupată cât să poate la un loc și cu folos pe viitoriu. Junimea română în circumstările prezente nu mai poate face cursul juridic pe la colegiurile în care învăța până acuma, atât pentru că nu sânt și nu pot fi deschise, cât și pentru că n-ar fi cu sfat a veni în contact cu junimea maghiară, care mai toată să află în castrele rebele.*" (Citat după Cornelia Bodea, redactor coordonator, 1848 la români. O istorie în date și mărturii vol. II., Editura științifică și Enciclopedică, București, 1982. p. 953.) Deci este nevoie de clase unde tinerii români să studieze dreptul, dar ei să fie izolați de tineretul maghiar, deoarece respectivii participă la rebeliune, adică la revoluție: luptă împotriva împăratului. Conducătorii românilor consideră că datorită conflictelor interetnice nu ar fi înțelept ca tineretul în loc să studieze să se implice în aceste conflicte. Practic pe timpul revoluției colegiile și mai toate instituțiile de învățământ din Transilvania și-au închis porțile din cauza faptului că tinerii erau implicați în evenimente. (S-au înrolat în armată.) Români încă de pe timpul revoluției se pregăteau pentru viitor, pentru ce va urma după revoluție.

Situația Transilvaniei la sfârșitul anului 1848

În doar câteva săptămâni situația militară și a forțelor combatante s-a modificat în mod esențial, datorită succesului acțiunii generalului Bem. Din această cauză, îngrijorați - reprezentanții românilor și sașilor - pe 30 decembrie, s-au adresat comandantului suprem al armatelor imperiale, generalului Puchner, întrebând, dacă forțele militare aflate sub comanda sa sunt suficiente pentru apărarea sașilor și românilor. Pe 31 decembrie Puchner invocă faptul că inamicul (generalul Bem) ar avea forțe mai numeroase decât el are la dispoziție. (În acest moment, acest lucru nu corespundea adevărului, generalul Bem avea soldați mai puțini și mai slab dotați și instruiți, însă prin manevre rapide și talent militar el a reușit să compenseze diferența cantitativă ce exista între cele două forțe militare!) Puchner se mai scuză că este obligat prin dispozițiile primite și prin regulamentele militare să-și concentreze forțele, și nu să le disperseze pentru apărarea fiecărui oraș și comitat. Consideră că zona cea mai periclitată ar fi Brașovul, pentru că este foarte aproape de Trei Scaune, centrul rezistenței secuiești.

Din aceste cauze Puchner lasă posibilitatea ca sașii și români să facă apel la trupele țariste staționate în Țara Românească: "*Dacă însă forțele aflate la dispoziția guvernului nu ar putea da sprijin suficient pentru menținerea bunăstării politice ale celor două națiuni, atunci în numele umanismului* (Sublinierea mea, L. L. întrucât să apelezi la ruși din motive umaniste, umanitare

pare un pic ciudat!) să fie somată armata imperială rusă staționată la granițele principatului, deoarece eu nu dispun de împuternicire de la superiorii mei, și să se adreseze urgent comandantului general, prințului Windischgratz și baronului Cordon, ministrul de război, ca ei să anunțe despre acest pas pe Majestatea Sa." (1848-1849 dokumentumaiból, Documente din 1848-1849, Editura Kriterion, București, 1998, p. 236.)

În cele din urmă, la sugestia comandantului trupelor imperiale reprezentanții românilor și sașilor adunați la Sibiu, desemnează o delegație alcătuită din episcopul Andrei Șaguna și profesorul Gottfried Müller, care să solicite ajutorul trupelor țariste. Solicitarea va fi ascultată și după confirmarea venită din partea autorităților austriece, adică peste câteva săptămâni, primele unități ale armatei ruse pătrund în zona intracarpatică și vor participa la luptele din Transilvania dintre austrieci și forțele revoluționare comandate de generalul Bem. (Prima bătălie la care au participat și rușii, a fost bătălia de la Ocna Sibiului, pe 4 februarie 1849).

La începutul anului 1849 unitățile comandate de generalul Bem obțin o serie de victorii, e drept că în mai multe bătălii au și fost înfrânte. Prin răsturnarea situației militare în Transilvania dau posibilitatea guvernului revoluționar maghiar să reziste, și mai târziu, chiar să respingă invazia trupelor imperiale...

Bibliografie selectivă:

Istoria românilor, coordonat de academicianul Dan Berindei, VII. Tom. I., Editura Enciclopedică, București, 2003.

Egyed Ákos, Erdély 1848-1849, I-II. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998. (Transilvania 1848-1849, vol. I. Ed. Pallas-Akadémia, Miercurea Ciuc, 1998-1999.)

Cornelia Bodea (redactor coordonator), 1848 la români. O istorie în date și mărturii vol. II., Editura științifică și Enciclopedică, București, 1982.

1848-1849 dokumentumaiból (Documente din 1848-1849), Editura Kriterion, București, 1998.

ANEXE

Proclamațiile generalului Bem

I.

Prima proclamație dată de către comandantul suprem al armatei din Transilvania, generalul Bem József

În calitatea mea de comandant suprem al armatei din Transilvania și având puteri depline, prima mea obligație este de a da veste locuitorilor Transilvaniei și județelor învecinate, intenția fermă a guvernului.

Toți locuitorii, fără deosebire națională, confesională

sau de rang, sunt egali, și au aceleași drepturi pentru îndeplinirea oricărei funcții, dacă servesc statul onest și fidel, și dacă dispun de capacitățile necesare.

Cei care se consacră protejării independenței statului și apărării drepturilor, fără deosebire de naștere, pot să ajungă în funcțiile cele mai înalte, dacă dau dovadă de vitejie și de calitățile necesare. Cei care în această slujbă își pierd sănătatea, vor avea sprijinul statului până la sfârșitul vieții lor, iar în cazul celor care mor în lupte, orfanii și văduvele lor vor intra sub protecția statului, statul având grijă de soarta lor.

Deși limba maghiară a fost proclamată ca limba adunării țării, fiecare dintre celelalte popoare își păstrează naționalitatea, și în chestiunile lor interne pe lângă limba maghiară pot folosi și limba lor proprie. Fiecare va avea parte de aceeași apărare din partea statului fără nici o deosebire religioasă.

Iar dacă cineva, va fi lezat în aceste drepturi ce sunt asigurate de către guvernul țării, imediat să mă sesizeze și urgent î se va face dreptate.

Preoții din Transilvania și comitatele învecinate, au obligația de a citi acest comunicat în mai multe zile în bisericile lor.

Dat în Oradea pe 6 decembrie 1848 Bem

II.

Bem promite iertare asupra celor întâmplate în trecut

Către locuitorii Transilvaniei!

Armata maghiară vine să vă elibereze de sub jugul rejecției și de sub dictatura militară. Libertatea asigurată de către statul maghiar intră din nou în vigoare. Pentru orice culpă politică, se proclamă amnistie generală pe tot teritoriul țării.

Cu toate că se uită tot trecutul, și locuitorilor care au greșit li se acordă iertare mărinimoasă, totodată sunt avertizați toți locuitorii țării, că toate noile păcături politice comise împotriva guvernului constituțional, vor fi pedepsite de către tribunalele marțiale:

Acei locuitori care vor fi prinși cu arma în mână, și de asemenea cei care după intrarea armatei maghiare nu predau toate armele de foc, vor fi pedepsiți cu moartea. Toți locuitorii patriei sunt chemați, ca imediat să predea toate armele de foc autorităților militare din apropierea lor.

Toate alimentele și echipamentele necesare armatei să fie recepționate de către ofițeri cu acte scrise și contravaloarea lor va fi achitată de către comisarii guvernamentali.

Dat în sediul comandamentului meu general din Cluj, pe 27 decembrie 1848.

Generalul Bem

(Ambele documente au fost publicate în volumul **1848-1849 dokumentumaiból - Documente din 1848-1849**, Editura Kriterion, București, 1998. Paginile 225-226 respectiv 232-233, în limba maghiară.)

LÁSZLÓ László

Correspondență din Germania

Pompilia Stoian - Prieten drag...

M-am întâlnit cu Pompilia STOIAN când trebuia.

Pompilia este o fire deschisă, prietenoasă, dintr-o bucată, perfecționistă, inteligentă și o femeia frumoasă. Toate acestea o fac să fie un model și un OM deosebit. De aceea a fost o adevărată plăcere să realizez interviul care urmează.

...CINE SIMTE CĂ ARE "HAR" SE POATE CONSIDERA "UN ALES"...

Adalbert GYURIS: Cum ai început să cânti?

Pompilia STOIAN: M-am născut în București, din părinți minunați! Am început să cânt în Corul de Copii Radio, pentru că mama mea a avut grija de a-mi descoperi și cultiva talentele native. Mai târziu am cântat din pură plăcere la Casa Studenților "Grigore Preoteasa" din București, pe vremea când eram studentă la Filologie, la universitatea din același oraș.

A.G: Succesul a venit ușor?

P.S.: Succesul a venit "fulgerător", "peste noapte", după prima emisiune televizată de la Casa Studenților. Publicul a apreciat glasurile și ținuta scenică a celor doi tineri studenți: Pompilia Stoian și Dan Spătaru, care au cântat în duet "Amor, mon amour, my love" și alte melodii, care erau pe atunci "en vogue".

A.G: Colaborarea cu un compozitor poate modela un cântăreț?

P.S: Norocul mi-a dăruit privilegiul de a colabora cu multe personalități de neuitat ale muzicii ușoare românești. Desigur că stilul de pianist desăvârșit, de autor de muzică de film și de muzician de un deosebit rafinament al compozitorului Radu Șerban m-a influențat, dar, pe de altă parte, și felul meu de a fi și a cânta l-a inspirat pe Radu Șerban și pe alți compozitori (Aurel Giroveanu sau Paul Urmuzescu), care au compus cântece potrivite însușirilor mele de tânără mai mult timidă și melancolică. A fost un proces continuu de inspirație reciprocă, bazat pe mare respect și armonie.

A.G.: În ce împrejurări ai lansat "Prieten drag", melodia compozitorului Radu Șerban, care imediat a devenit un slagăr și tu o vedetă ?

P.S.: La Festivalul de la Mamaia din vara anului 1966 "Prieten drag" a primit Marele Premiu, fiind aplaudat cu frenezie de public. Deși regulile festivalului interziceau bis-ul, am fost împinsă din culise de regizorul spectacolului și am repetat melodia, pentru a potoli publicul. Poate că acela a fost primul semn care anticipa istoria uimitoare a "Prietenului drag", pe care ascultătorii nu au încetat să-l solicite și să-l iubească. În anul 2001 a fost ales "Melodia secolului", deși eu nu mai eram în țară de 30 de ani. Un prieten al maestrului Radu Șerban mi-a comunicat ulterior un amănunt care m-a copleșit: Radu Șerban i-a spus că și-ar fi dat și lumina ochilor, numai să mai audă încă o dată "Prieten drag" cântat de mine. Ce păcat că nu am aflat la timp de această dorință, pe care i-aș fi îndeplinit-o cu cea mai mare emoție.

A.G.: Cum ai ajuns în Germania?

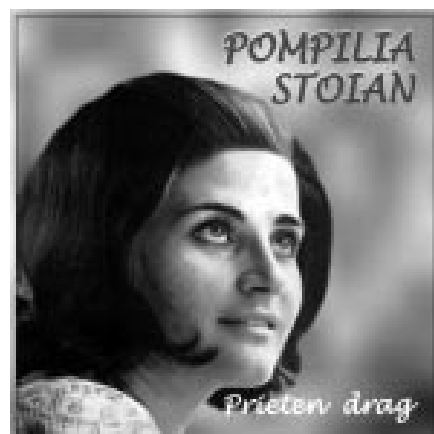
P.S.: În Germania am ajuns prin căsătorie, în 1969.

A.G.: Crezi că tineretul are o cultură muzicală, azi, când apar atâtea genuri ?

P.S.: Cultura muzicală a tineretului corespunde stilului eclectic, liberal și multicultural al epocii în care trăim. Accesul la toate genurile de muzică e liber, ieftin și fără complicații. Cum gusturile nu se discută, dacă un gen și-a câștigat un public, are drept de existență. Tineretul bine "educat" face ușor cunoștință și cu Mozart, Ceaikovski, Stravinski, Debussy, Enescu, Chopin sau Alban Berg. Acest tineret are șansa că poate să profite de o gamă imensă de oferte muzicale din care se poate autoservi la discreție. Ce putem dori mai mult acestui tineret atât de norocos? Poate o priză de modestie...

A.G.: Ești profesoară, însă pasiunea pentru muzică a rămas; cum le împaci pe amândouă ?

P.S.: Cine poate trăi fără muzică? Sunt obișnuită din copilărie să am mai multe activități concomitente. Unde e pasiune se găsește și timpul necesar, dar nu fără eforturi și renunțări...

A.G.: Cum se vede România din Germania ?

P.S.: În România se află rădăcinile mele biologice, afective, culturale, lingvistice, literare, muzicale... Le port cu mine oriunde mă duc și mă mândresc cu hrana pe care mi-au procurat-o. Această hrană se transformă, se multiplică, devine din ce în ce mai prețioasă, mai ales acum, când societatea germană dă dovadă de trăsături din ce în ce mai "multiculturale". Fondul autentic românesc m-a ajutat întotdeauna în activitatea mea pedagogică, și în sensul lărgirii perspectivelor.

A.G.: Ce transmii celor care au vocație pentru muzică ?

P.S.: Sunt sigură că toți oamenii au vocație pentru muzică, fie în calitate de compozitori, interpreți sau "consumatori". Nu cred că putem trăi fără acest limbaj universal, fără această comunicare de mare intensitate emoțională. Cine are un talent deosebit, cu care poate fermeca omenirea, are datoria să-l cultive, să se "perfecționeze", chiar dacă trebuie să aducă sacrificii personale pentru a se "desăvârși". Cred că cine simte că are "har" se poate considera "un ales", care știe de ce trăiește...

A.G.: Dragă Pompilia Stoian, "Prieten drag", îți doresc să rămâi mereu tânără, optimistă, cu multă putere de muncă și să ne bucuri pe mai departe cu cântecele interpretate de tine.

Pentru mine este un adevărat privilegiu să știu că fac parte dintre prietenii tăi. Îți mulțumesc tare mult pentru acest interviu.

Adalbert GYURIS

Serie nouă, Anul V, Nr. 1 (48), ianuarie 2009

Ianuarie 2009

Este luna urărilor.

Și este luna celor care urează. Când scoatem din toc zâmbetul, ori doar scrâșnetul, pentru ca, întâlnind rude, prieteni, cunoștințe, fie că suntem în relații pașnice, fie nu, să îi salutăm cu suficient aplomb nădăjduind a fi credibili: "La mulți ani!" sau "An Nou bogat și fericit!" și, cu toate că anul 2009 va fi unul cu probleme financiare, pentru noi, cei mulți, după cum ne avertizează bogații Terrei natale, găsim rezerve de iubire creștinească sau de respect intrinsec ființei umane normale pentru a trece răbdători și optimiști peste încă o etapă a vieții noastre pământești în periplu succint prin spațiul și timpul cosmic.

Prin urmare, Semnatarul acestei rubrici își cere îngăduința de-a rosti urare cunoștințelor, rudelor, prietenilor: *Un An Nou mai bogat decât își imaginează, în sănătate și putere de a iubi! La mulți ani, și buni!*

ANIVERSĂM

1.I.1944 - Mircea MUTHU, profesor universitar clujean, istoric și critic literar, eseist, poet; - **1949** - Radu ȚUCULESCU, cunoscut prozator clujean; - **1954** - Mircea MIHĂIEȘ, critic literar, eseist, jurnalist;

2.I.1914 - Petre PAULESCU, poet și publicist († ?);

3.I.1894 - Sarina CASSVAN, prozatoare, traducătoare, publicistă, dramaturg († 1978);

4.I.1934 - Jiva POPOVICI, poet, romancier, publicist de limba sârbă († 1991);

5.I.1909 - Bazil GRUIA - (CENTENAR), poet, eseist cu preocupări de istorie literară, jurnalist († 1995); - **1949** - Leo BUTNARU, poet, critic și istoric literar;

6.I.1939 - MEGLES Francisca, poetă, traducătoare;

7.I.1929 - KACSIR Mária, scriitoare, traducătoare;

8.I.1954 - Lucian VASILIU, poet, eseist, jurnalist;

9.I.1914 - Ion DUMITRESCU, scriitor și publicist († ?); - **1934** - Mircea TOMUȘ, critic și istoric literar, prozator; - **1944** - Grid MODORCEA, prozator, scenarist, critic de teatru, regizor;

10.I.1869 - Valeriu BRANIȘTE, publicist și om politic, membru de onoare al Academiei Române († 1928); - **1919** - FÉNYI István, poet († ?);

11.I.1939 - Niculae TACHE, poet, jurnalist;

12.I.1909 - MÉLIUSZ József - (CENTENAR), poet, traducător și publicist timișorean de limbă maghiară († 1995); - **1914** - Traian ȘELMARU, critic literar, reprezentant al realismului critic, apoi socialist († ?);

15.I.1909 - Emil BOLDAN - (CENTENAR), istoric literar († ?);

16.I.1929 - Ion PODOLEANU, poet; - **1944** - Elena GHIRVU CĂLIN, prozatoare ;

17.I.1909 - Marcel AVRAMESCU - (CENTENAR), scriitor avangardist (pseudonime artistice: Ionathan X. Uranus, Mark Abrams, Ierusalim X. Unicornus etc.) († 1984); - **1924** - Radu THEODORU, istoric și prozator; - **1929** - Anton NAUM, poet junimist, Academician († 1917); - **1949** - Mihai NEDELEAC, scriitor;

19.I.1889 - Artur ENĂȘESCU, poet modernist († 1942); - **1919** - Constantin A. MUNTEANU, poet și prozator († 1981);

21.I.1919 - LÖRINCZI László, important traducător;

23.I.1914 - Nicolae CARATAMĂ, poet de origine aromână († 1992); - **1944** - Valentin TAȘCU, critic și istoric literar, eseist și poet († 2008);

24.I.1919 - Nicolae NASTA (pseudonim al lui N.C.Anastasiu), poet († 1994);

25.I.1934 - Valteriană GHEORGHIU, prozator și eseist;

27.I.1909 - Petre PASCU - (CENTENAR), poet și traducător († 1994);

28.I.1889 - Martha BIBESCU, prozatoare, a scris în limbile franceză și română († 1973);

29.I.1939 - Mircea POPA, universitar clujean, istoric și critic literar;

30.I.1909 - Ion MUNTEANU - (CENTENAR), prozator și gazetar († 1992); - **1934** - Hary LIEBHARDT, scriitor și traducător;

31.I.1929 - Constantin MATEESCU, prolific prozator și eseist vâlcean.

COMEMORĂM

4.I.1956 - Elena FARAGO, poetă, autoare a numeroase poezii pentru copii (n.1878);

6.I.2004 - Emil PINTEA, poet și bibliograf (n.1944);

15.I.1974 - Ovid CALEDONIU, poet (n.1914); - **1994** - Valentin MUNTEANU (n.); Damian URECHE, poet timișorean (n.1935);

19.I.1964 - Constantin ARGESANU, scriitor (n.1894);

28.I.1979 - Barbu THEODORESCU, bibliograf, editor și istoric literar (n. 1905); - **1999** - Vera HUDICI, prozatoare (n.1917);

29.I.1994 - Valentin ȘERBU, prozator (n.1934).

Viorel TĂUTAN

Mircea Mihăieș

Valentin Tașcu

Mircea Muthu

Radu Țuculescu

Martha Bibescu

Interviuri neconvenționale - răspunde scriitorul Liviu Jianu -

Ștefan Doru Dăncuș: Cum te simți ca mare scriitor?

Liviu Jianu: *Mie îmi place să rămân mic. În copilărie și tinerețe scriam mic. Acum scriu ceva mai mare. Pentru că nu prea mai văd literele. Acum îmi dau seama cât de greu îmi citeau profesorii scrisul și îmi pare rău. Aș întoarce timpul înapoi, să scriu puțin mai mare, să mă citească mai ușor.*

Ștefan Doru Dăncuș: Câți bani câștigi din scris?

Liviu Jianu: *Am câștigat enorm. 300 de pâini la Concursul Național "Vasile Voiculescu", la Buzău. 500 de pâini la Concursul Național de Umor "Ion Canavoiu", la Târgu Jiu. Un pelerinaj la mănăstirile din Maramureș, la Concursul Național de poezie "Daniil Tudor". O excursie la Olănești, la Festivalul Internațional "Starpres". Cărți, la "Ion Creangă", de la Iași. Cărți, la "Vara visurilor mele", la București. Cărți, la "Dor de Dor", la Cluj. Cărți, la "Liviu Oros", la Deva. Îmi pare rău că nu am timp și loc pentru toți. Vedeți, ei au avut pentru*

mine... Diplome. Oamenii... Ori, oamenii, cărțile, diplomele și premiile sunt incommensurabile. Așadar, câștig incommensurabil, ori de câte ori cineva decide să mă publice sau să mă premieze. Sau să mă citească. Câștig respectul unui om, cel puțin. Acela de a mă fi citit, măcar. Care și acesta, este incommensurabil. Sunt un nabab pentru că mi se dă de scris. Sunt un scrib nabab. Dar sunt un nabab și pentru că am un loc de muncă în care, până acum, am programat.

Ștefan Doru Dăncuș: Care este diferența între un scriitor din America și unul din România?

Liviu Jianu: *Dacă este pus să aleagă între oameni de naționalități diferite, pentru a oferi o pătură unui degerat care are nevoie de exact o pătură pentru a nu muri, scriitorul american o oferă unui degerat american, scriitorul român o oferă unui degerat român...*

Ștefan Doru Dăncuș: Cine va învinge: internetul sau cartea tipărită?

Liviu Jianu: *Sunt sigur că va învinge cuvântul, dar după lupte tare grele...*

Ștefan Doru Dăncuș: Cum te legitimezi ca scriitor în fața lui Dumnezeu?

Liviu Jianu: *Vinovat. Dacă aș fi mai priceput, ce pace ar fi pe pământ... Ce Viață ar fi pe Pământ...*

Ștefan Doru Dăncuș: Continuă acest început: VREAU SĂ SPUN CĂ...

Liviu Jianu: *...nu știu ce vreau să spun... Poate ce ți-am scris când mi-ai propus acest interviu... Citez din mine: "Păi, să văd întrebările, nu promit, nu prea cunosc răspunsurile... cu întrebările mă ocup și eu... îl tot întreb pe Dumnezeu... Și îmi mai trimite câte un început de vers sau idee în ureche... Și nu zice nimic... dar mă inundă ceva... și curiozitatea... ce o fi vrut să spună Dumnezeu... scriu și eu... ratez toate temele... cândva o să aflu dacă am scris vreo iotă bună de ceva... mă îndoiesc..."*

Ștefan Doru Dăncuș: Autograf pentru revista "Caiete Silvane".

Liviu Jianu: *Jianu Liviu-Florian (vezi, de aceea este bine să rămânem mici... nu știm ce să spunem...)*

Centenar Basil Gruia

Cine este Basil Gruia? Scriu "este", pentru că A FOST. Și pentru că e prezent dăinuind pe rafturile bibliotecilor. Câteva cărți de poezie și alte câteva de istorie literară poartă numele său pe coperta întâi. Iar prin roadele activității intelectuale și artistice din timpul vieții a intrat și în atenția unor importanți critici și istorici literari.

Vasile, fiul Alțiței (n. Timar) și al preotului Vasile Gruia s-a născut în Cisteiu de Mureș, județul Alba, la 5 ianuarie 1909. Ciclul primar îl urmează la școala din sat, apoi parcurge etapa liceală în Aiud și în Turda. Debutează cu versuri în "Ghionoaia", revista Liceului din Aiud. În timpul studiilor superioare la Facultatea de Drept din Cluj (1927 - 1932), își face debutul editorial cu volumul *În țara toamnei* (1929), remarcat de George Călinescu, și colaborează la revistele "Fire de tort" /Turda/, "Unirea" /Blaj/, "Patria"/Cluj/, "Tribuna", "Reacțiunea literară"/București.

Absorbit de îndeletnicirile profesionale, avocat la Ocna Mureșului, Huedin și Cluj, abandonează atipic ostentativ creația literară pentru o perioadă de treizeci și nouă de ani, suficientă pentru a-și schimba stilul sau maniera și tonul de romantic întârziat, demonstrând cu aplomb capacitatea de adaptare la noile formule poetice, expresioniste, neo-moderniste.

Sunt elocvente în acest sens poemele conținute în *Arderea etapelor*, volumul apărut în 1968, întâmpinat aprobativ critic de către Dumitru Micu, Șerban Cioculescu și Ion Lungu. I se editează în continuare volumele de versuri *Patima albă* (1974), *Efigiile riscului* (1976), *Inscripții pe tăblițe de aer* (1983), *Infinitul de fiecare zi* (1987), *A patra dimensiune* (1989), *Pelerin la Curtea Miracolelor* (1991), *Copacul ascuns* (1994), *Mixaje în timp* (1995) și *Recviem pentru o iluzie* (1995). Poetul a trăit, a creat și i s-a editat opera în Cluj, cu

excepția penultimului volum (apărut la București).

Fiind unul dintre apropiații lui Lucian Blaga, i-a dedicat acestuia câteva culegeri de documente bio-bibliografice, însă a opus rezistență tentației de a fi marcat în poezie de metafizica marelui filosof și poet. Cercetările intelectualului Basil Gruia au dus la publicarea unor lucrări de istorie literară cu iz eseistic: *Lucian Blaga inedit. Amintiri și documente* (1974), *Blaga inedit. Efigii documentare, I-II* (1981).

Cu neînsemnate excepții, creația sa poetică se află sub imperiul celebrului dicton *Carpe diem*, ilustrând pofta de viață, dorința atroce de a opri timpul, amânând astfel sentința definitivă la incognoscibila eternitate. Cu toate acestea, imanențul eveniment îl înzestrea cu pregnantul presentiment al morții, mai cu seamă după plecarea definitivă în lumea umbrelor a soției sale.

Pe lângă cei trei istorici și critici literari amintiți ceva mai sus, aparițiile editoriale semnate Basil Gruia au fost atent comentate de Nicolae Manolescu, Teodor Tihan, Iosif Pervain, Dan Mutașcu, Valentin Tașcu, Mircea Popa, Radu.G. Țeposu, D. Vatamaniuc, Aurel Sasu, Petru Poantă, Irina Petraș Dan Laurențiu ș.a.

Poate ca Măria-Sa Timpul să-l impună uitării, dacă uitat va fi de istoriile literare, mai mult sau mai puțin obiective, sau poate să fie găsit filonul de originalitate merit să-l plaseze într-unul din rafturile eternității. Noi îl alăturăm acelorla cu destine asemănătoare și îl aniversăm la o sută de ani în această primă decadă a lui Ianuarie 2009.

Viorel TĂUTAN

Notă: Informații culese din DGLR, E-K, pag. 433, articolul d-nei Dorina Grăsoiu.

Cercuri pe apă

Cu pietre în excese...

Și iată ca au trecut și mai scurtele sau mai... lungitele concedii prilejuite de sărbătorile de Crăciun 2008 și Revelionul 2009. Două săptămâni pentru unii, trei pentru majoritatea - Ioni, neamuri, prieteni, colegi și vecini... Excesul a fost dominant, se pare, în toată această perioadă. "Se știe că excesul e primejdios în orice domeniu, în abținere ca și în lăcomie, în cumpătare ca și în risipă" - ne-nvăță, peste secole, Voltaire. Noi am inversat însă și arhicunoscutul adevăr al înțeleptului Socrate și, hotărâți "să trăim pentru a mânca", am golit rafturile magazinelor, am burdușit frigiderile și cămărilor improvizate pe balcoane, ca apoi, cei care s-au îndurat la timp să îmbucure cu ceva de ale gurii pe amărății care le-au bătut la ușă, iar cei care-au amânat, să arunce mâncarea la tomberon. Excese s-au înregistrat - ar suna o neutră știre - și în ce privește consumul de alcool. Scuză invocată de la G. B. Shaw încoace cum că "alcoolul este anestezicul pe care ni-l administrăm, pentru a suporta intervenția chirurgicală a vieții" se pare că a prins acum în toate cercurile sociale - că dă criza peste noi, că vom rămâne șomeri, că nu cresc pensiile, că nu se măresc salariile, că totul se scumpește, că noul guvern nu ne lasă și cu pensii mari și cu salarii uriașe și cu conturi grase din compensatorii... Drept care s-a "anesteziat" fiecare decepționat unde și cu ce a putut: unii în familie, cu licori autohtone, alții pe plaje însorite, cu cocteiluri ale căror rețete nu se împrumută... Și totuși, cred că cel mai mare exces a vizat dominarea mașinilor care

triumfă de mai lungă ori mai scurtă vreme asupra omului: televizorul, calculatorul și mobilul. Că amatorii de filme, bune-rele, cum or fi ele, au putut sta non-stop în fața micului ecran, treaba lor. Dar să ni se bage pe gât niște asemenea programe de Revelion, asta e o jignire. Mai mult ca niciodată s-a validat în noaptea dintre ani și în zilele de reluări care-au urmat definiția pe care David Frost a dat-o televizorului: "Televizorul este o invenție care ți-i aduce în casă pe unii pe care nu ți-ar plăcea să-i inviți". Care și câți dintre dumneavoastră ați fi ales să petreceți aleasa noapte cu ceata de maneliști agresivi care de ani buni trag în țepă adevărata valoare în materie de muzică?! Dar cu cei care au transformat umorul - acest alt apanaj al spiritului - în vulgaritate?! Dar dacă asta ni s-a dat, nu puțini or fi fost aceia care și-au populat solitudinea cu acești ... neinvitați și nebineveniți în casele noastre.

Dar am pășit în 2009. Să fim pozitivi, să fim optimiști, împotriva tuturor horoscoapelor și prezicerilor astrale, împotriva tuturor HG-urilor care nu ne convin, împotriva tuturor veștilor negre din lumea largă...! Pentru că ce este optimismul? - se întreba și Voltaire și tot el răspundea: "Este furia de a susține că totul e bine, când îți merge rău". Să fim optimiști ne îndeamnă și Pârvan al nostru, care ne asigură că "Fiecare gând pesimist e o erezie împotriva principiului vieții". Dar n-am căzut, oare, și eu în capacana exceselor? De ... ghilimele.

Ileana PETREAN-PĂUȘAN

APĂRAREA

NU ÎNJURA!

Cândva, am avut în subordine niște tineri crescuți la orfelinat care înjurau continuu, cu motiv sau fără. Le-am spus: "Nu înjurați că nu-i bine" și unul din ei, după ce s-a gândit câteva secunde, mi-a răspuns scurt: "Nu-i bine, da-i frumos".

Iată ce educație primesc odraslele voastre cele ocrotite de lege ("Să avem grijă de copii!" - țipă un afiș amplasat într-o stație de metrou). Să-i condamni? N-ai dreptul, atâta vreme cât filmele americane sunt îmbâcsite de celebrul "Fuck you" și viitorul țărilor mici stă sub ghilotina ridicolului și absurdului concept: "Dați drepturi homosexualilor". Acești oameni greșiți au ajuns să aibă mai multe facilități sociale decât cei normali și cum să interzici unui produs al orfelinatului să nu trăiască

în pas cu moda? "Nu-i bine, da-i frumos" recită întreaga umanitate, ceea ce, consider eu, e urât.

Atunci le-am spus: "Cel care se abține să înjure o zi, primește de la mine o conservă de carne". Sărmane animale! Tentați de promisiune, au încercat să facă față crâncenului examen dar fără sorți de izbândă. Au început să se înjure fiecare pe el însuși - unii și-au tras pumni în burtă, pedepsindu-se astfel pentru că n-au rezistat probei. Nu mă așteptam la acest deznodământ, dar am înțeles că trăiau instinctiv, înjurau din obișnuință, așa cum respirau. Nu ei sunt vinovați - vinovații stau tolăniți în fotoliile organismelor ce conduc națiunile.

Ștefan Doru DĂNCUȘ

Malaxorul de știri, cărți și reviste culturale

• La Editura "Delta III" din București a apărut la sfârșitul anului trecut romanul **"Doar 7611!"**, a 21-a carte a scriitorului sălăjean **Ion Pițoiu-Dragomir**. Tot în 2008, pe lângă romanul menționat, cunoscutului om de cultură din Sălaj i-au mai apărut trei cărți, la Editura "Caiete Silvane" din Zalău: "Arpegii pe sakura" (structuri nipone), "Dresorul de spini" (poezie modernă) și "Miracole" (haiga), această ultim menționată carte fiind realizată în colaborare cu fiul său, Ion I. Pițoiu.

• **Revista "Caiete Silvane"** a fost premiată, în 17 decembrie 2008, de **Consiliul Județean Sălaj**, cu premiul "Sălajul merită și mai mult!", "pentru organizarea de evenimente menite să promoveze formele culturii scrise la nivelul întregului județ". Inițiatorul premiilor "Sălajul merită și mai mult!" este președintele Consiliului Județean Sălaj, **Tiberiu Marc**. Anul trecut, revista noastră a mai fost premiată, în 29 februarie, la Satu Mare, de **Ministerul Culturii și**

Cultelor și de revista "Poesis", pentru promovarea valorilor literare în Transilvania, sub semnul Anului European al Dialogului Intercultural.

• **Dumitru Păcuraru, "Salutator universal"**, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2008. Explicații la această antologie de autor, în seria "Magister", editor Mircea Petean: " (...) Autorul, adică eu (Dumitru Păcuraru - n.m.), și-a pierdut încrederea în el însuși, dar și în poezie, ca specie literară. Și-a pierdut încrederea în harul său și, evident, a început să disprețuiască meseria de scriitor. Dacă, în special după 1989, i se păreau niște caraghioși, cum era să se alinieze tagmei scriitorilor și după căderea regimului comunist când formele de manifestare publică erau infinit mai complexe? **Revin din simplul motiv că mi-am regăsit nesimțirea, că pot scrie orice fără să-mi pese de ce cred alții despre mine (...)**" (s.m.). Oare?...

• Poetul sălăjean **Viorel Mureșan** a fost

premiat de revista **"Mișcarea Literară"**, cu ocazia colocviului interjudețean "Literatura și mass-media", organizat la Bistrița la sfârșitul anului trecut. La colocviu, moderat de scriitorul Olimpiu Nușfelean, directorul revistei bistrițene, au participat scriitori și jurnaliști din nord-vestul țării. În încheierea manifestării au fost acordate premiile revistei "Mișcarea Literară"; pentru poezie - Viorel Mureșan; critică literară - Gheorghe Glodeanu; eseu - Luigi Bambulea și memorialistică - prozatorul Cornel Cotuțiu. Viorel Mureșan este cel mai cunoscut poet din județul Sălaj. Prima sa carte de poezie, "Scrisori din Muzeul Pendulelor", a apărut la Editura "Albatros" în 1982. A primit premiul revistei "Poesis" (1995) și premiul "George Coșbuc" al Uniunii Scriitorilor din România (Bistrița, 1998). Viorel Mureșan este profesor de limba și literatura română în orașul Jibou și colaborator permanent al revistelor "Poesis" și "Caiete Silvane".

• La Horoatu Crasnei a avut loc joi, 15 ianuarie a.c., o manifestare literar-artistică dedicată împlinirii a 159 de ani de la nașterea poetului național **Mihai Eminescu**, în organizarea Centrului Culturii Tradiționale Sălaj, Cenaclului "Silvania" și a școlii din localitate. Programul a cuprins prezentarea de către elevi ai școlii a mai multor scenete inspirate din viața și creația Poetului, recitări din lirica eminesciană, prezentarea revistei "Caiete Silvane", precum și un recital din creațiile poetilor prezenți la eveniment.

• Reviste și cărți primite la redacție: **Sud**, nr. 11-12/2008; **Dacia literară**, decembrie 2008; **Familia**, nr. 10/ octombrie 2008; **Tribuna**, nr. 152, 1-15 ianuarie 2009; Mihai Bălăianu, **De prin Dioști adunate**, folclor literar din Dolj, ediție îngrijită de Nicolae Dumitru, Ed. Aius PrintEd, Craiova, 2008; **Buletin Cultural Argeșean**, nr. 3 (14)/2008, Pitești; Grigore Constantinescu, **Civilizația Pietrei. Arealul etnocultural Argeș - Muscel**, Editura "Alean", Pitești, 2008; **Meteor**, revistă editată de Centrul Culturii Tradiționale Olt, serie nouă, nr. 4 (7), octombrie 2008; **Datina**, periodic constănțean de cultură tradițională, nr. 51/ decembrie 2008; **Zodii în cumpănă**, publicație de cultură editată de CCT Bihor, cu sprijinul Consiliului Județean Bihor, nr. 5 (57), iarna 2008; **Tomis**, decembrie 2008; **Argeș**, nr. 12 (318), decembrie 2008.

Daniel SĂUCA

Serie nouă, Anul V, Nr. 1 (48), ianuarie 2009

